

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

DE
TRIBUS IMPO-
STORIBUS MAGNIS
LIBER,

cura editus

CHRISTIANI KORTHOLTI,
S. Theol. D. & Professoris Primarii.

KILONI,
Literis & Sumptibus Joachimi Reumanni,
Acad. Typogr. 1680.

VIRO ILLUSTR,
DN. MARTINO
A BOEKEL,

REVERENDISS. SE-
RENISSIMOQ. SLESVICI ET
HOLSATIÆ DUCI REGNANTI
A CONSILIIS SANCTIORIBUS,
EJUSDEMQUE AULÆ CAN-
CELLARIO,

PATRONO ET FAU-
TORI SUO MAGNO,

S. P. P.

CHRISTIANUS KORTHOLT, D.

* 2

Vere

Vere alicubi Tullius: *Tacita magis & occulta inimicitia timenda sunt, quam indicta & aperta.* Nihil sane intentatum relinquebant olim Gentiles, illi Ecclesiae primæ hæ hostes manifesti, ut coelitus allatam CHRISTI doctrinam exosam mortalibus redderent, ejusque sectatores opprimerent, imo ex orbe profligarent penitus. Inde nunc diris cruciatibus in corpora Christianorum sæviebatur, nunc variis artibus atque illecebris eorum tentabantur animi & ad defectionem invitabantur. Nero, Domitianus, quique eos secuti sunt ad Constantinum usque Romani orbis tyranni, gladio, igne, equuleo, innumerisque aliis, magnam partem tunc primum a necis artificibus ingeniosa crudelitate excogitatis tormentis Christianum genus

genus se extincturos credebant. At
fallebantur magnopere ; adeo ut suo
ævo persecutores illos sic affari non
dubitarit Tertullianus : *Nec quid-*
quam proficit exquisitior quæq; cru-
delitas vestra ; illecebra est magis :
secta plures efficimur , quoties me-
timur a vobis : semen est sanguis
Christianorum. Quæ postrema ve-
luti interpretans Leo M. *Non mi-*
nuitur , inquit , persecutionibus Ec-
clesia , sed augetur ; Et semper Do-
minicus ager segete ditioze vestitur ;
dum grana , qua singula cadunt ,
multiplicata nascuntur. Atque hæc
ipsa causa , quo minus palam Chri-
stianis bellum moveret , Julianum
impellebat τὸν παραβάτην. Dice-
bat enim , teste Chrysostomo : πάν-
τες ὡς ἐπὶ κηρίον μέλιτται ἤξου-
σω ἐπὶ τὰ μαρτύριον πετόμενοι.
Omnes ad martyrium , quasi ad al-

* 3

via.

vearium apes, volabunt. Aliam
proinde ingressus viam, non tam
machinas in apertam aciem produ-
xit, quam per cuniculos religionem
nostram adortus est, tandemque ca-
lamo eam quam gladio oppugnare
duxit satius. Tametsi insolens non
erat olim, ut armis pariter & libris
CHRISTI servos Pagani insecta-
rentur. Cujus rei exemplum exhi-
bet, agens de persecutione Diocletia-
nea, Lactantius. Ubi enim de impio
quodam Philosophastro, qui stylum
in nostros acuisset, verba fecerat, *A-*
lius, subjungit, *eandem materiã mor-*
dacius scripsit; qui erat tunc nu-
mero Iudicum, & qui auctor in pri-
mis facienda persecutionis fuit. Quo
scelere non contentus, etiam scriptis
eos, quos afflixerat, insectatus est.
Composuit enim libellos duos, non
CONTRA Christianos, ne inimice
inse-

*infectari videretur; sed AD Christianos, ut humane ac benigne consulere putaretur. Quidquid autem tentarint & quocumque se verterint aperti isti Christiani nominis antagonistæ, in cassum laborarunt semper, irritisque suis conatibus magis magisque firmarunt Lactantianum illud: *Augetur religio Dei quanto magis premitur.* Ergo præter externos suscitavit Satan hostes Ecclesiæ domesticos; homines, inquam, in medio Christianorum cœtu natos & educatos, in SS. Trinitatis nomine solemni ritu tinctos, inque Christianis rebus pp. ob natalium splendorem, munerumque amplitudinem, singulari auctoritate pollentes: qui cum propagatores Christianismi esse deberent, ejus fiunt populatores; cum defensores, desertores & proditores. Sub specioso*

so enim novæ methodi prætextu,
sub venusto libertatis philosophan-
di operimento, sub simulato Veri-
tatis studio, nihil agunt aliud, quam
ut religionem CHRISTI evertant
funditus, & universo orbe extermi-
nandum eant. Cui diabolico ipso-
rum consilio tametsi desideratum e-
ventum nullatenus respondurum es-
se sciamus, quotquot ne inferorum
quidem portas Ecclesiam superatu-
ras ex revelato DEI verbo novimus,
negari tamen non potest, plus di-
scriminis afferre insidiosis illis arti-
bus Ecclesiæ CHRISTI personatos
hos Christianos, quam omni sua
crudelitate professos Christiani no-
minis hostes, Paganos & Judæos.
Neque dum protestantur astuti isti
homines, disputationibus suis veræ
Religioni nihil se derogaturos; dum
sacrum Codicem magnificis inter-
dum

dum verbis extollunt, ejusdemque
 auctoritate stare se velle simulant;
 dum novis suis inventis, præter di-
 vini Numinis gloriam, Ecclesie pa-
 cem, rerumpp. quietem, animo-
 rumque tranquillitatem, nihil a se
 queri toties ingeminant; fit ut in-
 cautioribus, quiq; in τὰ ἑάνη τῆ
 Σαλαῶν suopte ingenio non satis pe-
 netrant, miserabiliter imponatur,
 & sub blandis illis nominibus purus
 putus Ethnicismus vel Atheismus,
 etiam iis qui optime alias erga Chri-
 stianismum affecti, nec opinantibus
 propinetur, atque hoc pacto totus
 mundus ad veræ pietatis desertio-
 nem callidissime sollicitetur.

Tanto proinde & tam præ-
 senti periculo, tam pernicioso
 summeq; improbis, conatibus, quan-
 doquidem omni studio obviandum
 esse, nemo qui vel levisimo CHRI-

* 5

STI

STI amore tangitur, inficias iverit,
& ego mearum partium esse duxi,
de argumento isto paulo cogitare
curatius, quæque deco in mentem
mihi venerunt, publici juris facere;
idque hoc in primis consilio, ut lu-
men illis præferretur, qui, nubem
pro Junone amplexi, in librorum
lectionem, quos ad perdendas ho-
minum animas unice comparatos
esse certum est, cæco impetu ferun-
tur, indeque, sine ullo perniciosæ
deceptionis metu, nescio quam re-
conditam sibi sapientiam promit-
tunt. Experientia quippe constat,
quod olim, de iniquo odio, in quo
Christiani apud nationes erant, con-
questi, Minucius Felix & Cyprianus
dicebant: *Antè nos (Christianos)*
incipiunt homines (Pagani) odisse
quam nosse; id ipsum nostra hac æ-
tate, ubi Naturalistæ caput efferunt,
jure

jure optimo sic posse usurpari: Antè Paganos neotericos & crypto-Atheos amare incipiunt homines Christianam fidem professi, quam nosse.

Observarunt dudum viri docti, renascentibus olim, pulsa barbarie, bonis literis, antiqua Lucianea, Epicurea, Lucretiana, recocta, ex-culta, adaucta fuisse; resuscitata Philosophia Græca, Medicina, Mathesi, Professores quosdam publicos cum præstantissimis illis scientiis execrabiles Atheismos, prætextu auctoritatis antiquorum, auditoribus lectoribusque suis propinasse; apud Italos præsertim, qui propterea passim Atheorum nomine traducantur. Et sunt certe ex gente hac noti satis Machiavellus, Aretinus, Vaninus, alii. Quamvis intra Italiæ terminos non steterit ista impietas, sed inde per totam Europam se diffundit;

**SI amore tangitur, inficias iverit,
& ego mearum partium esse duxi,
de argumento isto paulo cogitare
curatius, quæque de eo in mentem
mihi venerunt, publici juris facere;
idque hoc in primis consilio, ut lu-
men illis præferretur, qui, nubem
pro Junone amplexi, in librorum
lectionem, quos ad perdendas ho-
minum animas unice comparatos
esse certum est, cæco impetu ferun-
tur, indeque, sine ullo perniciosæ
deceptionis metu, nescio quam re-
conditam sibi sapientiam promit-
tunt. Experientia quippe constat,
quod olim, de iniquo odio, in quo
Christiani apud nationes erant, con-
questi, Minucius Felix & Cyprianus
dicebant: *Antè nos (Christianos)
incipiunt homines (Pagani) odisse
quam nosse; id ipsum nostra hac æ-
tate, ubi Naturalistæ caput efferunt,*
jure**

jure optimo sic posse usurpari: Antè Paganos neotericos & crypto-Atheos amare incipiunt homines Christianam fidem professi, quam nosse.

Observarunt dudum viri docti, renascentibus olim, pulsa barbarie, bonis literis, antiqua Lucianea, Epicurea, Lucretiana, recocta, ex-culta, adaucta fuisse; resuscitata Philosophia Græca, Medicina, Ma-thesi, Professores quosdam publicos cum præstantissimis illis scientiis execrabiles Atheismos, prætextu au-ctoritatis antiquorum, auditoribus lectoribusque suis propinasse; apud Italos præsertim, qui propterea pas-sim Atheorum nomine traducantur. Et sunt certe ex gente hac noti satis Machiavellus, Arctinus, Vaninus, alii. Quamvis intra Italiæ termi-nos non steterit ista impietas, sed inde per totam Europam se diffunde-rit;

*dam. Multi sunt hodie incredibili-
ter stulti, qui audeant (cetera quis
nescit? totus horreo verba repetere)
qui, inquam, audeant dicere (o tem-
pora!) non esse Deum. Istos si ora-
cutis divina Philosophiæ urgeas, fa-
natico quodam spiritu & furore peri-
citi, hac ipsa negant: & certe
non mirum, cum ipsum Deum, ea-
rum auctorem, negent. Si non vi-
dissem hac monstra (Hæcietum,
blasphemum illum Atheum, aliosq;
ab inferis furenter excitatos scor-
piones & locustas intelligo) certe tam
multus, vebemens, & copiosus
in hac causa non fuisset. Sed quo-
niam vidi, non solum istos, sed isto-
rum aliorumque furias satyrasque,
volantes in Deum, in Dei verbum,
in fidem, in Ecclesiam, & Acade-
mias, optimarum literarum aſyla,
opera pretium esse putavi, bellum
illis*

illis palam indicere. Similia habet de Batavis suis, sub finem disputationis de Atheismo, Gisbertus Voëtius. Et sane inter Anglos ac Batavos egerunt triumviri, quos sub inani novæ Philosophiæ & incognitarum hucusque subtilitatum larva Christianismo insidiari, ejusque moliri interitum, hocipso commentario demonstramus. Tandem neque Germaniam nostram ab Atheismi labe mansisse intaminatam, experientia, proh dolor! plus satis constat. Et quæ operæ pretium facerent exoticarum rerum admiratores illi Teutones, tantam nummorum vim Italicis, Gallicis, Anglicis, Belgicisque peregrinationibus impendentes, si non absurdas & monstrosas de Religione opiniones secum in patriam adveherent? In quam e provinciis exteris reduces, licet

licet pertenui meliorum rerum & auctorum notitia imbuti sæpe, Herbertos tamen, Hobbios, Spinosas, horumque similes juratos quasi veræ Religionis hostes, in omnibus angulis, in cunctis conventiculis, magna cum sui ostentatione eructant, tantoque zelo eorumdem scripta amicis & congerronibus commendant, ut, nisi de latente in illis veneno accurate & serio incautiores moneantur, periculum sit, ne opinione citius omnes aulas & Academias contagium istud occupet. Cui proinde tantocum impetu ingruenti malo, inter ceteros pro cœlesti veritate pugnantes, & ego, ut jam monui supra, qualicumque hoc meo labore occurrendum duxi.

Eum vero illustris Tui nominis honori dicare visum fuit, eminentissime DN. CANCELLARIE; quod æquum

æquum arbitrārē, Augusto maneri à
Serenissimo Principe nostro præpo-
situm TE, manuſculo quodam, pro
more ſeculi, excipere, neque vero
quod offerrem in promptu nunc es-
ſet præter chartaceum iſtud donum.
Quod tamen vel ob argumenti no-
bilitatem haud ingratum TIBI fore
confido, viro religioſa pietate non
minus, quam omnigena doctrina a-
liisq; eximiis virtutibus glorioſe in-
ſtructo. Accipe igitur, & ſi tan-
tum temporis arduis Tuis occupa-
tionibus ſubducere poteris, vultu
benevolo paginas illas meas perlu-
ſtra. Sic TE Principi, patriæ, A-
cademiæque noſtræ, ſic Tuæ TE fa-
miliz ſalvum diu & incolumen præ-
ſtet DEUS ter opt. maximus! Scribo
in Univerſitate, quæ Kilonii Hol-
ſatorum eſt, Chriſtian-Albertina,
menſe Martio cllo c LXXX.

DE

DE
TRIBUS IMPOSTO-
RIBUS MAGNIS.

PROOEMIUM.

PER quam famosus omniumq; ore de-
cantatus est liber de Tribus Impostori-
bus, quem, comatu plusquam tarta-
reo, sive Petro Aretino, sive Poggio
Florentino, sive Bernh. Ochino, sive nescio
quo alio impietatis magistro obstetricante,
superiori seculo enixus est CHRISTI doctri-
naq; & Ecclesie Christianae hostis ille auro-
dus, Draco infernalis. Et licet non de-
sint, qui, an unquam opus tam execran-
dum publicam orbis lucem adspexerit, in-
dubium vocent; alii nihilo minus, quod
omnino prodierit, & a viris fide dignis le-
ctus sit sacerrimus iste liber, idoneis se do-
cumentis comperisse testantur. Quo de vi-
deri

A

deri

deri possunt qua monuimus sub initium
Thaumaturgraphia nostra. Imo non adeo
pridem vir doctus, conspectum sibi fuisse
hunc Cacodemonis factum in Potentissimi
cujusdam Germaniae Principis Bibliotheca
aulica, sub alio tamen quam de Tribus Im-
postoribus titulo, sancte mihi affirmavit.
Ut ut autem sit, sive extet vel umquam ex-
titerit nefandum ejusmodi scriptum, sive
minus, ad rem quod attinet ipsam, nec de-
fuisse olim, nec hodie etiamnam deesse,
qui Mosen, Prophetas, Apostolos, ceterosq;
doctrina caelestis propagatores & propugna-
tores, quin ipsum orbis Redemptorem, fran-
dam ac imposturarum blasphemio ore cala-
moq; detestabili postulaverint & postulent,
nimis, proh dolor! verum est, certoq; cer-
tius. Et de infidelibus quidem res inpri-
mis heic manifesta. Sed & intra ipsa Chri-
stiana Ecclesia pomæria egisse, a quibus
contumelias hujusmodi passi sint vera Re-
ligionis statores ac sectatores, exemplo suo
docere potest præ ceteris Fridericus II Imper-
ator; si verum quod refert Lipsius Moni-
tor. Politic. libro I, cap. IV, & Ad. Contzen
Poli.

3
Politic. libro II, cap. XIV, dixisse eum sape:
tres fuisse insignes Impostores, qui ge-
nus humanum seduxerint; Moysen,
Christum, Mahumetem. *Quin & no-*
stris illis adeo exulceratis temporibus, ubi
per publicas calamitates omnia fatiscunt,
ruinamq. minantur, id infelicitatis quasi
in cunulam accedit, ut homines nescio
qua nova sapientia turgidi, sub specioso
ingeniosorum εὐφυάτων schemate, cœlitus
donatam veritatem falsitatis, & a Deo
patefactam doctrinam fraudis insimulare
non dubitent. Quorum antesignarii tres
illi nova sapientia conditores, EDOARDUS
HERBERT, THOMAS HOBBS, BENEDICTUS
SPINOSA, viri callidi, & technarumpleni.
Qui dum singularem veritatis amorem in
editis a se commentariis preferunt, id a-
gunt unice, ut omni Religioni tollenda vi-
am parent, ipsumq. Christianismum ever-
tant penitus, imposturas ubiq. crepantes
& impostores, quando de Religione revela-
ta eiusq. propagatoribus sermo est. Cete-
rum ut olim obrectatoribus Ethnicis, im-
posturas Christianismo objicientibus, repon-

bat Origenes, libro VI contra Celsum, ipsas impostores esse omnium maximos: ad eundem modum & nos in novos illos Philosophos hanc facem retorquemus, fraudumq; eos & imposturarum postulamus. Quod tamen ne temere facere videamur, age, scripta eorum paucis perlustremus, annon, ut diximus, res se habeat, paulo diligentius investigaturi.

SECTIO I.

DE

EDOARDO HERBERT.

I.

Quod igitur ad opera attinet quæ Edoardus Baro Herbert, de Cherbury in Anglia, & Castri insulæ de Kerry in Hibernia, & Par utriusque regni, Regibus item Jacobo & Carolo a sacris belli consiliis (tot enim titulorum stipatur satellitio) aliquot abhinc annis condidit; in publicum emissi sunt hætenus, liber ejus de *Veritate*, prout distinguitur à *Revelatione*, à *Verisimili*, à *Possibili*. & à *Falso*, liber de *Causis Errorum*, liber denique

5
de Religione Gentilium, errorumq; apud eos
causis, (nam cetera quae hinc inde auctor
promittit, num lucem hucusque con-
spexerint, mihi non constat) Quibus
commentariis suis mirum est quam sibi
plaudat elatissimi animi scriptor.

II. Videlicet libro de Veritate pag;
195. Nos, inquit, *cunctarum facultatum
humanarum terminos & metas vel primi
(quod scimus) posuimus.* pag. 203. *Methodum
& concinnam dispositionem Specierum
nullibi gentium videre licuit. Harum ar-
tem igitur Zetetica nostra vocamus; quam,
tamquam omnis doctrina clavem, publici
juris facimus. Neq; enim aliter instructi,
sive Philosophi, sive Theologi &c. sive vete-
res, sive recentes, ad rerum cognitionem
accessere, vel quidem accedere possunt. Dum
tamen nostram Veritatis investigandi me-
thodum, scilicet (Ex qua facultate probas?)
nescierunt, & adhuc nesciunt, movere du-
bia ut in promptu fuerit, eorum solutio per
facultatem suam analogam hucusque la-
zatis. Artem igitur ex quibus ista omnia e-
nodari possunt, heic pandimus.* pag. 204.

A 3

Neq;

*Neq; vel difficilis videri debet doctrina no-
 stra, vel molesta, quibus Veritas cara est :
 praesertim cum Zeteticorum nostrorum ope
 indoctissimus quicunq; integra volumina
 conficere possit, & quidem circa objectum
 quodcunq; pag. 256. 257. Usus Quaestio-
 num nostrarum est, ut earum ope homo qui-
 cunq;, sive doctus, sive indoctus, sive Gra-
 eus, sive Barbarus, ex puris naturalibus &
 experientia doctrinam certissimam confice-
 re possit. pag. 261. Ex nostris nisi vera illa
 ars apodictica, (hucusque ignota) confe-
 cta sit, neq; confici posse contendam. Simi-
 liter in Coronide operis de Causis Erro-
 rum pag. 14. ait: Dubia quaevis ad metho-
 dum in nostris Zeteticis capitibusq; sequen-
 tibus traditam reduces: & atque ita, nisi
 omni pecude & bruto quocunq; (suo in
 genere) infelicius contigerit ingenium,
 evades. Eodem pertinet, quod o-
 mnem movet lapidem Baro, ut in odi-
 um, invidiam, & contemptum adiu-
 cat communiter receptam doctrinam,
 eamque, cum sua collatam noviter re-
 perta sapientia, ne titivilitio quidem æ-
 stiman-*

stimandam esse, incautioribus persuadeat; imperitiam, prævaricationem, nugas, ineptias, cavillas, strophas, sophismata, imposturas, & nescio quæ non, passim scholis exprobrans.

III. Fallor autem (an sibi aliisq; imponit Herbertus, dū nova illa philosophandi methodo tantopere se effert, & adeo sua extollit *εὐρηματὰ*; Quæ si paulo inspectentur acrius, nonnisi personatas subtilitates esse, aut, si quid solidæ subsistentiæ, vix aliter quam vocum novitate a recepta scholarum doctrina discordare, dudum viris harum rerum peritissimis fuit animadversum. Jactat nempe accuratiorem, quam quæ hucusque sit tradita, Veritatis definitionem, ejusque neglectui omnes, qui in Theologiam pariter & Philosophiam hinc inde irreperint, errores imputat. Sed dum aliis negligentiam & ignorantiam objicit, ipse, Veritatem cum veri cognitione cognoscendive modo confundens, pudendam suam *ἀπιστοσύνην* manifesto prodit. Varias comminiscitur aliàs ignoratas Veritatis acceptiones; sed tales,

ut, quidquid iis subest veri, sub aliis quam Veritatum nominibus perinde a scholis tradatur. Leges & conditiones, ex quibus facultates cum objectis conformantur, hucusque neglectas esse queritur. At quomodo neglectæ? cum utique justa diligentia a Doctoribus inculcentur, sed loco debito, ubi videlicet de Anima ejusque potentiis in scientia naturali agitur, non, ut *ἀπιδείκτως* ab Herberto fit, ubi Veritatis tradenda definitio. Ridet communem Scholarum de quinque sensibus sententiam. Quasi non, præter quinque sensus externos, aliquos etiam internos illæ agnoscerent: tametsi non, ut ipse, sensus & facultates ad numerum objectorum (nulla quippe id flagitante causa) multiplicent. Perstringit vetus Philosophorum effatum: *enunciationem quamcumq; vel veram esse vel falsam; nec Falsum dumtaxat, sed Verisimile ac Possibile etiam Vero* opponi contendit. At ludit ambiguitate vocabuli, *Verum* accipiens *ἁπλῶς* *quās*, sive prout *Certo* æquipollet, & *Falsum* confundens cum *Impossibili*. Qua ratione omnem enunciationem esse veram vel

vel falsam; nemo umquam Philosopho-
 rum asseruit. *Verisimile & Possibile* id ait
 esse, quod cum neq, verum simpliciter, neq,
 falsum respectu nostri perhiberi possit, an-
 cipitem sensum inducis; hoc autem inter u-
 trumque intercedere discriminis, quod
 illud ad *præterita*, istud ad *futura* spectet.
 In qua nova sapientia itidem nihil sani ha-
 betur. Vanum scilicet est, ad rationem
 Verisimilis sufficere, ut neque verum sit
 neque falsum respectu nostri; quum plus
 omnino ad id requiratur: vanum, quod
 Verisimile ad præterita restringitur; si-
 quidem & in iis quæ sunt, aut erunt, ve-
 risimilia aliqua reperiuntur, hoc est, quæ,
 cum non sint certa, magis tamen videan-
 tur vera quam falsa: vanum denique,
 quod possibilis non nisi respectu futuro-
 rum dari asseritur. Tametsi enim omne
 quod futurum, possibile est, non tamen
 contra, omne quod possibile, futurum.
 Verbo; talem se præstat in commentatio-
 nibus suis Herbertus, ut vera esse agno-
 scas facile, quæ, præfatus in librum de Ve-
 ritate, monet: *Scias lætor, - nobis ad a-*
lia omnia fere, quam literarum studia,

(uti oportuit) exequenda otium fuisse. Partim armis in diversis regionibus, partim quinquennali Legationi in Gallia, partim negotiis tum publicis tum privatis vacavimus. Neque erit igitur ut ita accuratum hoc in argumento expectes scrutinium. Quæ tamen an ex animi scripserit sententia, dubitare nos faciunt illa pag. 88. ejusdem opusculi: *Subtilem exposcimus discipulum, qui non solum origines & causas actionum, sed & earum complicationem & iamultum discutere & sigillatim exhibere valeat.* ac pag. 87. *Sensus tuos internos provocamus, lector, quos subtiles, acutos, accensos exposcimus, qui neque nugentur, neque torpeant.* Certe enim qui adeo subtiles exposcere discipulos audet, de sua ipsius subtilitate & acuticia persuasus sit oportet; quum Doctor minus accuratus, subtiles nactus discipulos, ludibrium potius quam assensum promittere sibi debeat. Et quid? annon pag. 273. 274. *insanos & summe irracionales* pronunciat, omni verecundia posita, Herbertus, quot quot non ita, ut ille, Verum a verisimili, possibili, & falso distinguunt? Quasi
nimi-

nimirum ipse solus saperet in isto argu-
mento, ceteri omnes & desipuissent hodie
semper, & hodieque desiperent. Quo
tendunt etiam illa sub initium proemii:

*Quam ardua sit Veritatem investigandi
ratio, vel ex eo conicias, quod nullo in
publicum prodierit seculo qui argumentum
istud ex professo tractaverit. Quid? quod
inter rei literariae candidatos neminem ad-
huc convenire potuerim, qui aptam Veri-
tatis definitionem tradere in se reciperet?*

iv. At nolumus in principiis novæ Phi-
losophiæ expendendis & discutiendis o-
perosius nunc occupari; sed ad proposi-
tum accedentes propius, ipsius Theolo-
giæ Herbertianæ intimiores recessus a-
liquanto accuratius speculabimur.

v. Ejus vero *πεῦρον ψυδ* in hoc est
situm, quod quinque sequentibus capi-
tibus seu articulis concludi existimat
quidquid ad universum pertinet Religio-
nis negotium; puta i. *Esse supremum a-
liquod Numen*; ii. *Coli id debere*; iii. *Vir-
tutem pietatemq; esse precipuas partes cul-
tus divini*; iv. *Vitia & scelera quacunq;
expiari debere ex pœnitentia*; v. *Da i præ-
mium*

miam & penam post hanc vitam. Hi, inquam, illi sunt articuli, licet non iisdem ubique verbis, eodem tamen sensu in Herberti scriptis passim obvii (vide librum de Theologia Gentilium cap. 1, xv, Coronidem opusculi de Causis Errorum pag. 31. ejusdemque Appendicem alteram num. 11, præcipue autem librum de Veritate pag. 268. seqq.) quos *labore immenso, & legibus, religionibus, sapientiarum, deniq; libris universis congestis* se idem profitetur, lib. de Veritate pag. 79. 95. & quibus, *non sine multiplici accurataq; Religionum tum dissectione tum inspectione* deprehensis tandem atq; inventis, *felicior* m. Archimede quovis se existimavit, ut loquitur lib. de Religione Gentilium cap. xvi, pag. 218. Quamquam alibi videri velit non soli labori suo ac industriae, sed precibus insuper, gratiaque & auxilio divino, hanc tantam felicitatem acceptam ferre, libro scilicet de Veritate pag. 4. ubi occasionem novæ suæ Theologiæ ita proponit: *Nos (non dissemur) dia torsere opinionum lucta & contradictiones; dum modo hi, modo illi, se veros in doctri-*

na

nis suis, reliquos falsarios, mendaces, impostores clamitant; eadem fronte ex adversa parte disputarum fuit; neque habui quo confugerem, proprias abnegare, alias edoctus amplecti facultates; tandem etiam & desipere jubeor: neq; aliquibus in doctrinis mitius agitur, si tergiversarer, quam ut damnationem utriusq; subirem aeternam. Certe utcumq; terroribus istis, si-ve justis, si-ve injustis, affecti, praesidium aliunde quam à Deo Opt. Max. non expectavimus. Ad hunc igitur conversi, ex vera fide, oratione, & totis, qua Gratiam, si-ve Providentiam suam particularem provocant, facultatibus, auxilium ejus salutare impetravimus. Deinde etiam Auctores evolvimus, ut, quid fuerit ista Veritas, ex communi sententia, exploratum haberemus. Hunc interea librum veram Philosophiam, illum veram Theologiam, illum vere Ecclesiae doctrinam, illum verum salutis mysterium, in diversis Philosophis, religionibus, linguis, regionibus, seculis, comperrimus.

VI. **Quin, ut Dei ope fretum reconditam**

ditam hucusque veritatem in apricum
 produxisse se, ita ad ejusdem gloriam &
 honorem omnem isthunc conatum su-
 um tendere auctor asserit; *Hanc, inqui-*
ens, provinciam eà lubentius capeffimus,
quod in istis Dei Opt. Max. causam agamus,
qui Notiones Communes, tanquam media
providentia sua divina universalis, nullo
non seculo hominibus impertivit, lib. de
Veritate pag. 51. ubi paulo ante dixerat:
Insanos, & mente captos, & impotentes il-
los animos mittimus, cuicumq; sive Eccle-
sia, sive Schola, sive opinioni adhareant.
Neque heic igitur Heresi pandimus viam,
vel spiritui phanatico, nedum sensui parti-
culari cujusvis Veritates in universum re-
quisitas commodè vindicari posse assevera-
mus. Unicam Veritatis normam in neces-
sariis facimus Consensum illum Universa-
lem, qui sine providentia divina non insti-
tuitur. Quibus respondent illa pag. 318.
Quo pacto (si Herberti inhæreatur princi-
piis) non cunctis tantum Prevaricatori-
bis, sed ipsis etiam Obvaricatoribus (quo-
rum ingens inter Religiosos Ordines passim
 nunc-

*numerus) tum præcludetur via, tum per-
 vetustarum non secus atq; recentium Ha-
 reseôn toto orbe grassantium elidetur vis.
 ista item sub finem prætationis: Non eris
 (uti spero) unde hac nostra vel Orthodoxis,
 vel quidem Heterodoxis displicuisse merean-
 sur; cum non ad controversias excitan-
 das, sed solvendas, vel saltem eliminan-
 das, editus sit liber hic. Eodem spectant
 quæ habentur in Coronide opusculi de
 Err. pag. 14. Quo pacto (si insistatur prin-
 cipiis communibus) non privata solum-
 modo, sed publica servabitur pax, Paternq;
 communis invocabitur D. O. M. item au-
 ctoris votum, sub finem Coronidis opu-
 sculi de Causis Errorum additæ: Faxit
 Deus O. M. ut ad ampliandam ejus gloriam,
 pacemq; communem stabiliendam cedant
 quæ hic exaravimus! Confer quoque
 pag. 29. & librum de Religione Gentilium
 cap. xv, pag. 217. Sed & referri omnino
 huc debet, quod ait, libro de Causis Er-
 rorum pag. 72. nisi Notitia Communes in
 subsidium advocentur, de interna pace de-
 sperandum esse; quum nullo alio criterio i-
 doneo eximantur quæ circa fidem oriuntur
 dubia.*

dubia. & quod scribit ejusdem opusculi pag. 13. Nisi indefesso opere ad abitis gentium controversa digredi satius duxerit Viator, ad Veritates Catholicas revertendam, indeq; ad tribunal divinum fidenter sistendum fuerit. Quibus gemina quae leguntur libro de Veritate pag. 266. Neq; ex aliena, sed propria animuscujusq; fide rationem factorum suorum exiget supremam die Judex: quapropter ex sapientia universali praecognita Religionis sancienda sunt, ut, quicquid deinde ex vero fidei dictamine adiectum fuerit, tanquam superliminare & fastigiatum aliquid substructione ista fulciatur.

vii. Et quidni Dei causam agere, ejusque gloriam quaerere se dicat Herbertus, qui doctrina sua ingruenti Atheismo ac *atrocía* fores obstrui, & ne omnis evertatur Religio, caveri, Coronide libri de Causis Err. pag. 29. his verbis gloriatur: *Qui ex austeris tetricisq; quibusdam fidei articulis, Catholicis veritatibus (quinque Herbertianis articulis) admistis, ita afficiebantur plurimi, sive sagaciores, sive hebetiores*

diores laicorum animi, ut totam simul in-
 seruerent exuerentq; Religionem, hisce
 saltem Religionis partibus ubique agnitis
 (quæ articulis illis quinque comprehen-
 duntur) deinceps stabunt. Quo etiam
 spectat, quod, Appendice ultima ejus-
 dem opusculi num. VII, considerare ju-
 bet Doctores Christianos, annon per
 suas, quas tueantur, sententias, magis
 ambigam & obnoxiam, nedum magis lu-
 bricam reddant Religionem, adeo ut pe-
 riculum subsit, ne tota intercidas Theolo-
 gica eorum doctrina, atq; simul cum per-
 plexis, adulterinis, vel spuris, ipse sincera,
 sana, legitimaq; exuantur Religionis par-
 tes: quum, inquit, deliri quidam vel teme-
 rarii homines, delectu hic non satis atten-
 tes, Deum nullum aut Religionem nullam
 credendi ansam inde arripiant. & sub fi-
 nem num. I. annon lese majestatis boni-
 tatisq; divina, ipsiusq; Atheismi reus esset,
 qui providentiam universalem (puta Her-
 bertianam illam, qua per communes ho-
 minum mentibus inditas notitias eorun-
 dem saluti Deus sufficienter prospexit)
 desituerit, vel exterminaverit. Confer
 B librum

libram de Religione Gentilium cap. xv,
pag. 211.

119. Quum proinde tam gratum sit & amabile Pacis nomen; quum Concordiam, Ecclesiasticam imprimis, nemo non desideret anxie, & Controversias, multoquemagis Atheismum & irreligiositatem, detestetur; quum pacem æternam, seu conscientiaë tranquillitatem, omnes pii merito affectent, &, quo pacto tribunali divino fidenter sistere se possint, solícite enixeq; inquirent; quid mirum, specioso illo eliminandi omnis in Religionis negotio dissidii enervandiq; Atheismi prætextu lectoribus fucum fieri? præsertim si sub quæsitæ præcos pietatis schemate res agatur. Quo tendunt illa Herberti Coronide libri de Causis Errorum pag. 29. *Quum ab indubia ista doctrina (Herbertiana) nullus subterfugij patet locus, omnes severo Dei ex Virtute cultui, pietati, vitæq; sanctimonia, unanimiter studebunt, odiaq; simul cum controversiis circa Religionem deponentes, in unum convenient fidei symbolum.* Idæ Appendice postrema ejusdem opusculi; aut.

num. VII: *Annon meditationibus pijs, sermonibus sanctis, & actionibus deniq; probis, in summi Dei honorem & proximi bonum factis, totum melius insumitur tempus, impenditurq; studium, (quum justum perpetuumq; humana vitæ exercitium in se contineant) quam in Controversiis illis exagitantis, quæ cum à fide simplici sive traditionibus per plurima secula traductis pendant, sua in origine ita sint dubia, ut neque Controversiarum illarum causa principaq; satis adstrui, neq; consecutaria inde deducta satis affirmari, vel nodi scrupuliq; inde orti ex communi recta rationis criterio satis solvi eximiq; queant, adeo ut, nisi ex supposito hypotheticog; prorsus modo quaestiones & responsa, quæ circa subjectum controversiarum illarum moveri vel adferri solent, in medium adducantur, vel controversiæ ipsa, (quod optandum esset) è scholis, ipsorumq; hominum animis, ejiciantur, de pace concordiaq; humani generis desperandum sit. Eodem faciunt præcepta ad Heredes & Nepotes, quæ anno clc XLIII in Bibliotheca Montgomer. poni curavit Herbertus:*

*Hand cruciensi animam qua circa Reli-
gionem*

Vexantur lites: sit modo vita proba.

& paulo ante:

*Ex virtute pia Numen venerare supre-
mum;*

*Misia nec desint vota, precesq; bona:
Spes intensa simul figatur, Amorq; pe-
rennis.*

*Hand alibi tandem gaudia fige tua.
Si maculis animam conspiciant crimina
fæda,*

*Commisi pudeat pœniteatq; mali.
item, post interjectas non paucas alias
doctrinas morales:*

*Quaque die vitium, si quod tibi forte su-
persit,*

elue, te cupiens assimilare Deo.

*Nam quæm fœdatæ mentis consortia sper-
nat*

*Mens æterna Dei, dum manes ulla lues,
Ah, quis nō pellat, cordis vel vellat ab imo*

Conjungi summo qua vetuere Deo?

*Sic age, sic loquere, ut, postrema ubi ve-
neris hora,*

Sculptantur summo dicta vel acta tuo.

11. Accedit, quod institutum suum princeps callide dissimulat novus ille Theologus, idque omni studio agit, ne malam causam prodat, neve, ad ever-tendum Christianismum & proscri-bendam omnî ex parte Revelationem conatus suos tendere, lectori subole-at. Huc nimirum pertinet illa, so-lemnis ipsi, protestatio, Coron. libri de Causis Err. pag. 19. *Tantum aberit, ut ex Veritatibus Catholicis (quinque ab Herberto assertis articulis) aliquid ve-ra decedat Religioni, ut severa magisq; λόγῶν inde succrescat λαργεία. Neque tandem vel Fidei testimonia, vel Rituum Ce-remoniarum decentiores (uti saepe diximus) elevantur, sed omnibus in Deum colla-tis, tum internus tum externus stabili-tur cultus.* Cui adde quæ sub ipsum Co-ronidis hujus finem habet auctor: *Sî quæ occurrunt dubitationes, eas ex scri-ptis nostris (ubi attente legantur) solven-das relinquimus; nihil hic interea contra Fidem aut Bonos Mores à nobis ultrò scri-ptum esse profitemes. Omnia tandem Ec-clesie verè Catholicae judicio submittimus.*

Similiter Appendicē posteriori ejusdem
 de Causis Errorum opusculi, num. vii,
Neque est, ait, ut propter quasita haec, con-
tumeliam mihi affingant Sacerdotes, cum
omnes saniores Fidei articulos non factos
sectosq. tantum servari, debere, sed & in
hominum animos sub conditionibus suis in-
duci, iterum atq. iterum profitear. Qui
enim articulos nullam contradictionem im-
plicantes respuerim, ubi sacrosancta Eccle-
siarum auctoritas eos comprobaverit? Sed
 & libro de Veritate pag. 204. per su-
 as hypotheses Fidem minime gentium
 labefactari affirmat. ac pag. 282. Revela-
 tioni, inquit, *sua stet veritas: cui his no-*
stris adeo nulla derogatur fides, ut qua-
cunq. praeterea adjecerit, in lucro ponamus.
 pag. 284. *Piè plurima credi posse, nihil au-*
tem negari, nisi cum attributis divinis ex
diametro pugnat, non semel monuimus.
Neque est igitur quod nos calumnietur
quispiam, qui media Providentia divinae
universalis exquirentes, in propasulum
denique afferentas, suo nitore & luci re-
stituimus. Hisce per me accedant ea quo-
cunq. unde Deus Ope. Max. bene audiat.

Nos

Nos quidem ea omnia, qua seculis prioribus
 de Bonitate & Misericordia divina decan-
 zantur, solenni fide & gratiarum actione
 accipimus, & non solum fieri potuisse, sed
 etiam facta fuisse, cum maxima hominum
 parte credimus, pag. 285. Ubi veritates
 nostra Catholica (quinque Herbertiani ar-
 ticuli) in adita anima recepta, ex indubia
 fide illic stabiliuntur, quod reliquum est, ex
 auctoritate Ecclesie pie credi potest & de-
 bet. pag. 55. Totumne illud (inquies) quod
 à prioribus decantatum seculis, tanquam
 dubia fidei habebimus? Minimè gentium.
 Imò fieri posse credendum quodcumq; attri-
 butis divinis est analogum, & (quod ma-
 gis est) cum gratiarum actione accipien-
 dum. pag. item 293. 294. Lectori satis fue-
 rit, ea omnia, qua quovis seculo vel re-
 gione pie dicta vel facta ad miraculum,
 usq; perpetua serie perhibentur, summa fide
 & gratiarum actione accipi posse & debere.
 Speciatim de Codice Biblico ita differit
 magnifice, opusculo jam citato, pag. 298.
 Stet inter libros summus, ille Scriptura sa-
 cra. Cujus ut varii fuerint auctores,
 quas viro nexu inser se composuit seculum

istud poteris, quid tamen non hincve
 solo contextu, quid non tanquam sanctum
 & a Deo profectum opus pie credi possit?
 Iustum igitur Librum (ceteris sepositis) sum-
 ma veneratione accipimus, neque ullibi so-
 lamen comparamus vel presidium firmiss.
 & in Coronide opusculi de Causis Err.
 pag. 9. *Europæus noster Viator pra ceteris*
conspicuas tunc antiquitate tum authorita-
te eximia S. S. (Scripturas Sacras) Judæis,
& inde Gentibus traditas inveniet. Qui-
bus idcirco in omnibus, que olim gesta præ-
dicantur, (ex Ecclesie authoritate) fidem
consummatam, adhibere potest. pag. 30. 31.
Dicent forsan nostrates, me disertius de S.
Scriptura loqui debere. Quibus respondeo:
Neminem præclarior de illis sentire, ut qui
optimas recte beateq; vivendi vel in æter-
num leges in S. S. tradi asseveraverim.

x. Verum enim vero, quidquid etiam
 protestetur Herbertus, quidquid simulet
 & dissimulet, certe protestatio ejus facta
 est contraria, tantumque abest, ut nova
 ipsius doctrina ingruenti (per Christia-
 næ religionis principia, ceu ille blasphem-
 at) Atheismo & impietati ponat obi-
 gem,

cem, ut velis potius remisque illam in mundum invehere laboret, adeoque vorissime de eo usurpari possit quod olim de Gentilibus agebat. Lactantius, lib. v, cap. iv: *Retorquent in homines justos convicia sibi congruentia. Impios enim vocant ipsi scilicet pii.* & cap. x: *Quanta caligo, quanta tenebrarum & errorum nubes hominum pectora obduxit! qui, cum se maxime pios putant, tunc maxime sunt impii.*

x. Cave tamen, dum Atheismi Herbertum postulamus, ita id accipias, quasi ipsam Dei existentiam per nova ejus *iniquitate* negari dicamus. Hac enim ratione *adversus* adeo non proficetur ille, ut etiam ullos dari tales Atheos, palam inficietur, libro de Veritate pag. 273. & opusculi de Causis Err. appendice altera, sub finem; utque articulorum eorum, quibus totam Naturalismi sui molem superstruit, primum dilerte faciat hunc: *esse supremum aliquod Numen.* Ceterum, non esse Atheismi reos, nisi illos dumtaxat qui summum aliquod Numen existere negant, imperiti vulgi persuasio est,

B 5

jam

jam olim notata Theodorito, Therapeut. libro III, εἰμένοι γε, inquiringi, ἀθεοὶ Διαγόρας ὁ Μιλήσιος, καὶ Θεόδωρος ἱ Κυρηναῖος, καὶ Εὐήμερος ὁ Τεγεαίτης, καὶ οἱ τῶνδε ἠκολυθητόως, παντάπασιν φάντες μὴ εἶναι θεοὺς, ὡς ὁ Πλάτων εἶπεν, Non soli Athei habendi sunt Diagoras Milesius, & Cyrenaeus Theodorus, Evemerusq; Tegeates, & quicumq; hos confoclati sunt, Deos esse penitus abnegantes, ut auctor est Platonichus. Latius quippe Atheorum patet appellatio, eosque etiam ambitu suo complectitur, qui Deum quidem esse non negant, secus interim quam fas est, & divinae permittit revelationis ratio, de natura cultuque supremi Numinis sentiunt. ejusmodi sunt, v. g. qui Christianae religionis osiores se profitentur, eamque hostiliter infestant. Etenim πῶς οὐκ ἀθεοὶ εἰσὶν οἱ πᾶσι κερδοῦν οἱ εἰσὶν τῆς θείας γραφῆς ἀσεβείας κατηγορούμενοι; quomodo non Athei ab omnibus habeantur qui impietatis a divina Scriptura accusantur? ait, oratione contra Gentes, Athanasius. Quibus gemina habet Clemens Alexandrinus in Protreptico, provocans eo nomine

mine ad testimonium Ephes. II, 12. ubi Apostolus Ethnicos, utique Dei existentiam haud negantes, vocat Atheos, quod essent *χωρίς Χριστού*, sine CHRISTO. Quomodo & S. Johannes, posteriori Epistola comm. 9. πῦρ, inquit, ὁ ὁδοῦ βαίνων, ὃ μὴ μένει ἐν τῇ διδασκῆτι τῷ Χριστῷ, θεὸν οὐκ ἔχει, *Quisquis transgreditur, nec permanet in doctrina CHRISTI, Deum non habet.* Adde locum I Thessal. IV, 5. Atque hinc nihil usitatus esse videas apud priscæ Ecclesiæ Doctores, nihil frequentius, quam quod Christiani nominis adversarios & calumniatores Atheos appellent, iisque impietatis crimen impingant. Testimonia damus in Commentario ad Justinum Martyrem pag. 61. Hic solum notetur, quod Arnobius, libro V, asserere non dubitet, esse Paganos, Atheis illis, qui Deum esse omnino negent, etiam deteriores. Verba ejus, Ethnicos alloquentis: *Jamdudum me fasciat - solitum esse mirari, audere vos dicere quemquam ex his Atheum, irreligiosum, sacrilegum, qui Deos esse omnino aut negent, aut dubitent cum, si verum fiat atq. habeatur exam-*

men.

men, nullas quam vos magis huiusmodi per
 su appellacionibus nunciari.

XII. Tendere autem eo universam
 Herbertianæ Theologiæ structuram, ut,
 stante illa, domus Dei ædificium de-
 struatur penitus, & ab imis fundamentis
 Ecclesiæ CHRISTI concutiatur, inde patet
 initio, quod conceptis verbis auctor, li-
 bro de Veritate pag. 51. *UNICAM*, inquit,
Veritatis normam in necessariis facimus Con-
sensum istum Universalem: de quo sciti-
 cet in superioribus egerat, & ad quem in
 Religionis, imo quocumque Veritatis ne-
 gotio, tamquam ad sacram anchoram
 confugiendum, aculeato hoc & fidei
 Christianæ Doctores fodicante fermo-
 ne pag. 49. suaserat: *Cum mortalibus in*
summa isto verborum discrimine non iam è
cathedra rationibus suadeatur, sed (ipsa
etiam reluctante conscientia & sensu inter-
no) terroribus quibusdam ita extorquea-
tur fides, ut omnes extra Ecclesiam suam,
sive ignorantia, sive erroris, ita rei sint fa-
cti, ut (nulla vel mora, vel quidem com-
perendinatione indulta) damnationem post
hanc vitam subeant æternam; non est quò
 fugias

*Fugiat misera consternatorum turba, nisi
 immota quedam veritatis fundamenta ex
 Consensu Universali jacciantur, quae in du-
 bio quocumq, sive Theologico, sive Philoso-
 phico, consulti possint. Quod si enim
 in necessariis consensus universalis unica
 est Veritatis norma, adeoque tamquam
 vera, etiam in religionis negotio, non
 nisi illa debent admitti in quibus totus
 mundus conspirat, quid fiet, obsecro, de
 praecipuis Christianae doctrinae capitibus?
 annon eorum, quae vera sunt, ordine
 illa sic exterminabuntur penitus, ut de
 quibus non habetur consensus universa-
 lis? Verum proinde non erit in nova Ba-
 ronius nostri Theologia, Christum esse
 Deum, esse natum ex Virgine, rediisse
 ex sepulchro, ascendisse in caelos, esse
 orbis Redemptorem: verum non erit,
 mundum hunc aliquando interiturum,
 mortuos resurrecturos, fore supremum
 iudicium: vera non erunt tot alia fidei
 nostrae mysteria, tot sacrae historiae, quae
 partim ab infidelibus junctim omnibus,
 partim ab hac vel illa profanorum secta
 negantur pertinaciter, scurriliterque ir-
 ridentur.*

xiii. Ejusdem porro rationis est axioma illud, *magnum* Herberto dictum, loco cit. pag. 47. *Quod neque per instinctum naturalem, sensum internam, sensum externum, neque discursum innotescit, tanquam Verum proprie dictum nullo pacto probari potest.* Nam & hoc admissio, proprie vera non erunt primaria Christianismi dogmata, ut quæ ὑπὲρ νοῦ, ὑπὲρ λόγον, καὶ ὑπὲρ κατάληψιν κλισῆς φύσεως posita, (ceu Justinus M. vel quisquis alias auctor Expositionis Fidei, loquitur) nec instinctus naturalis, nec ullus sive externus sive internus sensus, nec acutissimi etiam intellectus humani discursus valet assequi.

xiv. Dicet equidem noster Artifex: etiamsi ut vera amplecti talia nequaquam liceat, non tamen ideo tanquam plane falsa rejici ea statim debere & omnino negari: quum referri possint ad classem Verisimilium. Huc enim tendunt quæ passim disputat, præsertim libro de Veritate pag. 296. 297. de Causis Errorum pag. 64. 70. 71. & in Coronide ejusdem opusculi pag. 7. Sed quid auctori est,

est, obsecro, *Verisimile?* Annon id quod *incipitem sensum inducit?* Ita sane describit in Elencho Verborum libro de Veritate præfixo, annon, quod *dubia & incomperta quevis denotat?* Hoc clare asserit ipso illo Commentario pag. 307. annon, quod *magnam falsi misturam obtinere potest*, adeoque nonnisi *imperfecta* quædam *veritas* est? Sic ait ibidem pag. 319. annon denique ita late ipsi patent *Verisimilia*, ut, quæ *nedum satis in seipsis constant*, & *ad falsum quam proximè accedunt*, quæq; *ex principis incertis concinnata*, *dogmata item non satis inter se coherencia*, suo complectantur ambitu? ibidem pag. 302. 303. 307. Quo proinde loco si habenda, quæ Christianismo propria est, doctrina, mortalium infelicissimi sunt & stolidissimi quotquot in ea proram puppimque salutis suæ collocant. Etenim dubia sic erunt & incerta omnia, quæ, præter quinque Herbertianos articulos, CHRISTI profitetur Ecclesia. Quod etiam tantum adest ut neget aut dissimulet novus ille Apostolus, ut disertè scribat, libro de Veritate pag. 287.

184. *Sola Catholica, sola reverendè Ecclesia est Notitiarum communium doctrina (ecclesiæ istius tanti Philosophi, Ecclesiam per Doctrinam describentis!) omne spatium, omnem numerum complectens. Hac sola enim Providentiam Divinam Universalem, sive Naturæ sapientiam, pandit: hac sola rationem, unde Pater communis invocatur Deus Opt. Max. exponit: extra hanc deniq; nulla salus. Quæ igitur particulari unicuiq; Ecclesiæ attestantur encomia, huic conveniunt. A qua quæ maxime recesserit, maxime errori obnoxiam esse supra docuimus. Recedit autem, quæcumq; à certis Providentiæ Divinæ universalis veritatibus ad INCERTA animum pelliciens, nova fidei dogmata cudit. Nova scilicet illa fidei dogmata, quibus ad incerta animum pellici ait, cum notitiis communibus, sive principiis naturæ notis, heic opponantur, non possunt non summa omnemque naturalem notitiam excedentia Christianismi mysteria ambitu suo complecti. Adde locum ex Coronide opusculi de Causis Err. pag. 14. ubi ait: Sive antiquitatem Ecclesiæ alienius ostend-*

stanti, sive novitatem exprobranti, respondendum; neq; doctrinam veritatum Catholicarum ullibi novam, vel ritus ab omni aeo veteres fuisse; quin, ut plura predicarentur, auditorem illis (Veritatibus Catholicis) solummodo stare potuisse, qua tuto crederet, qua sano modo intelligeret.

xv. Amplius, unica Christianæ Theologiæ basis est divina Revelatio. Ideo videlicet immoto omnemque deceptionis formidinem excludente assensu ut vera amplectimur Christianismi dogmata, quod a Deo supernaturali ratione patefacta ea novimus. Hoc autem fidei nostræ fundamentum ut subvertat Herbertus, nulli profecto labori parcat. Tamen enim, Revelationem absolute a se negari, passim protestetur, ejus tamen certitudinem ultra illum, cui immediate aliquid manifestatur divinitus, nequaquam porrigi, iterum iterumque inculcat. Sic libro de Veritate, pag. 288. 289. conditionum, sub quibus fides Revelationi possit haberi, secundam facit hanc: ut tibi ipsi patefiat. Quod enim, ait, tanquam

quam revelatum ab aliis accipitur, non jam Revelatio, sed Traditio, sive Historia habenda est. Cum autem historia sive traditionis veritas à narrante pendeat, fundamentum relationis extra nos possidet, & proinde tota respectu nostri est verisimilis, ac pag. 296. Historia, inquit, UNIVERSA (adeoque Biblica etiam) universum illud demum quod demandatur olim de rebus, si-ve verè, sive falsè, sive piè, sive impiè gestis, respectu nostri est Verisimile: à narrantis enim autoritate pendet. pag. 297. Fides OMNIS (tametsi per plurima secula traducatur) in scientiam sive cognitionem Authoris, à quo historia fides manavit, ultimo transferenda est; adeo ut heic quoque Scientia Fidem precedat & stabiliat. Cum tamen quod isto pacto creditur, nullo proprio facultatum indicio constet, quod in narrante Verum, in accipiente erit solummodo Verisimile. Ex quibus patet, nullam aliena Veritatis esse normam; sed quod verum in Authore sonare videtur, re ipsa falsum; quemadmodum absorum quodvis (Contradictiones & absurda sitollas) verum esse posse; & proinde tanquam extra analogiam

giam suam constituta, ad te necessario non spectare. Neque enim Veritates tua fuerint, sed Verisimilia. pag. 303. Plurima inter authores jaectata comperiet lector, quae haud videas quomodo vel illis constiterint unquam, aut ulli hominum (saltem ex recta communiq; ratione) satis constare possint; sed ea praesertim quae captum humanum ita superant, ut haud ulli nisi ex revelatione divina sibi immediate facta, probari (sed & illi soli) queant. Eodem tendit quod tradit pag. 306. obiecta, quae non omnibus, sed aliquibus tantum patere olim, vel nunc patent, enunciationes, veras ab iis solis statui posse, qui res illas, sive obiecta (uti in se ipsis extitere vel extant) ex examine debito probe intellexerunt. At tamen, ait, examine illo usu sint, haud aliis in comperto est: adeo ut quae ex aliorum auctoritate simpliciter pendent enunciationes, plus minusve dubiae vel verisimiles existimanda sint. ac paulo post: Hypothesica & prorsus infirma (respectu nostri) basi innititur antiqua OMNIS historia. - ut, quam incauta igitur intutaq; sint eximia alicujus Fidei (Christianae) fundamenta,

que ex Historiis tantum substitui solent
ex hisce facile colligat lector. Adde pag.
293. ubi articulorum fidei eam esse con-
ditionem ait, ut, nisi à Revelatione aliqu-
qua nobis ipsis constiterit, suam auctorita-
tem accipiant, tanquam aliorum placita
in examen perduci possint. Sed & amplius
huc spectant, quæ libro de Causis Erro-
rum, ubi de Religionis negotio, ut totus
contextus docet, potissimum agit, pas-
sim tradit auctor. ut quando, inter ce-
tera, scribit, pag. 57. Quod de Revelato
extatico pervulgari solet sensu, nisi indu-
biam fidem ab ipso revelante supernaturali
accipiat, eliminandum censeo (puta, ex eo-
rum ordine de quibus verus conceptus
habetur) quum innumera aliter consequi
possint hallucinationes & impostura. pag.
67. Quum scire sit, per causas scire, teme-
raria fuerit illa ratio, qua de objectis sibi
ipsi hand satis exploratis, nulloq, INDICIO
PROPRIO cognitis, aliquid certi decreverit:
tum sublesta ancepsq, fuerit illa fides, que
sola ab humana auctoritate ducitur; adeo
ut qua sive præteritis sive futuris eventis
tribuitur eo nomine fides, hand ita fir-

*na fuerit, ut aliquid indubii inde statui
 possit. Conditiones enim quum nobis de-
 fuerint unde aliorum assereretur veritas,
 hærere necessum est. & pag. 69. Patet,
 quæ citra conditiones intermedias ad Veri-
 tatum conformationem postulas exhibe-
 ri solent, vel quæ ab sola authoritate hu-
 mana pendent, meritò ambigi posse; pra-
 fertim cum ardua quovis seculo fuerit Ve-
 ritatis investigatio, tum in errorem procli-
 vis via, eoque magis, quod, an probè scive-
 rint, an vero ab aliis serie bene longa acce-
 perint authores quæ posteritati consigna-
 verant, in incerto sit. Multum enim hic
 interest. Fides enim ut apud omnes sit, pe-
 nes illos solos stabit Veritas, qui res, uti ge-
 sta fuerunt, ex aliqua facultate probè con-
 formata noverint; ad eò ut penes illos, siue
 veritas siue falsitas steterit, penes te solum-
 modo fides. Sed & Coronide ejusdem o-
 pusculi, pag. 6. 7. sequentia hanc in rem
 leguntur: Concedamus, ea omnia, quæ à
 magni nominis Authoribus produntur,
 (quantumvis mira, prodigiosa, & tantum
 non admodum) vera fuisse, haud tamen tue
 Veritates fuerint, sed eorum, quibus ista*

ex facultatibus probè confirmatis nosse con-
tigit. Neque igitur, ut vera in se ipsis sint,
(quod solus tamen novit Deus) tibi haud
aliter quam ex authoris fide liquebunt. Es
proinde Verisimilia tantùm fuerint; quum
de objectis extra facultatum tuarum
(sphaeram) sitis judicare nequeas. Quin
palam ibi fatetur auctor, pag. 32. quod,
solis exceptis aliquoties ante memoratis
quinque articulis, non ullo satis nisi Reve-
lationum nobis ipsis immediatè factarum
testimonio probari possint. Id quod reperit
Appendice postrema illius libri; sub cu-
jus initium universis, quos provocat, Sa-
cerdotibus considerandum proponit:
annon ex Divina universalis Providentia
principis (quinque supra, num. v, exhi-
bitis articulis) inceptanda stabiliendaq; po-
tius sit orthodoxa Religio, quam ex eis Fidei
thesibus, qua a Revelationibus quibusdam
particularibus in aliqua orbis regione par-
ticulari (ceu olim factis) deducta, arcana
Dei consilia ita posteris vel in omne ævum
patefacta esse supponunt. & paulo post ait:
Neque Veritatum Catholicarum seriem Re-
velationibus suis particularibus inserveret-

re conentur Sacerdotes; sed id potius disquirant, an ex Revelatione quavis particulari fidei dogma aliquod tutò statui possit, quod non etiam citra illam facile amplectatur prudens laicus. Denique sub finem illius paræneseos, quod ab articulis Catholicis (istis quinque) rectius tutiusq̃, quàm à Revelationibus vel Prophetiis quibuscunque, non inchoanda tantùm, sed ubiq̃ etiam propaganda sit orthodoxa religio, diserte asseverat.

xvi. Vult ergo portentosus disputator, neminem, nisi cum ipsi immediate divina revelatio obrigit, de revelatorum veritate posse esse certum; eoque ipso mihi, tibi, imo in universum omnibus, qui Prophetæ aut Apostoli non sunt vel fuerunt, assensum rerum creditarum immotum indubitatumque prorsus negat, & a nuda auctoritate humana fidem nostram suspendi cavillatur. Quumque homines Christiani, de doctrinæ suæ cœlitus patefacta veritate interno Spiritus sancti testimonio se convinci profitentur, (quo de vide disquisitionem nostram anti-Baronianam VII, 50.) ridet

Herbertus gratiam isthanc in corde operantem, solamenq; internum, quod superstitiosi semetipsos sentire passim pradicent, libro de Causis Err. pag. 72. & in opusculi ejus Coronide pag. 24. de eodem illo argumento, Factumne, inquit, satis arbitrabitur Viator, si ex eorum Spiritu dictante summum (ne dicam unicum) probationis specimen attulerint Doctores Christiani? Equidem si ex istis, aut istiusmodi documentis, aliqua constabiliri possit Religio, quanam non Orthodoxa aget? Tunc autem ad veram Religionem asserendum haud alius usus fueris argumentis, quam qua in falsa imponent. Quicquid igitur occlamentent Doctores celeberrimi, vel Rationi duci obtemperandum, vel inexplicabilibus oberrandum Labyrinthis. Ita videlicet, secundum novi hujus Theologi sententiam, non firmiori nititur tibicine religio Christiana, quam qua quævis alia etiam absurdissima fulcire se possit superstitio. Confer dictam Coronidem pag. 12. & librum de Veritate pag. 206. Commentarium item de Religione Gentilium cap. xv, pag. 216. uti & alia quæ pro

pro fide nostra solent urgeri fundamenta
ta diruere conatur.

xvii. Sed nondum ita finis impietatis
tum, quibus Christianismum impetit
Herbertus, ejusque fundamenta arietare
satagit. Videtur equidem prima fronte
non omnem Revelationis certitudinem
negare, sed eorum dumtaxat intuitu,
quibus non est immediate doctrina ali-
qua divinitus manifestata. Ceterum si
paulo attentius asserta ejus consideres,
ne quidem ipsos Prophetas & Aposto-
los suis revelationibus citra deceptio-
nis periculum fidere potuisse, omnino
statuit. Eo nempe spectat quod absolute
ait, libro de Veritate pag. 288. *Cum Reve-
lationes false esse possint, ultra facultates
ipsis in Revelationibus sapere, vix tutum
arbitramur.* Etenim si ultra facultates in
Revelationibus sapere vix tutum; hoc
est, si ex rebus revelatis nihil ut indubita-
to verum amplecti licet nisi quod sensu-
um pariter intellectusve testimonio
comprobatur, utique Revelationis in se
spectata nulla erit certitudo, ne quidem
respectu eorum quibus immediate ob-

tingit. Et quamquam certas mox conditiones auctor affert, quibus positis fides Revelationi haberi possit (quarum secunda est, *ut tibi ipsi patefiat*; quarta, *ut afflatum divini Nominis sentias*) quam parum tamen iis tribuat, monstrant quæ e vestigio subjicit: *Magnopere interea cavendum, ne imponatur: quod atrabiliaris, superstitiosus, & causarum rerum ignorantibus, ubiq; contingit.* Quibus adde locum, ex Coronide libri de Causis Err. pag. 7. jam supra, num. xv, recitatum, ubi diserte Baro asserit, an ea omnia, quæ a magni nominis auctoribus prodantur, vera in se ipsis sint, SOLUM DEUM (adeoque nec ipsos auctores) novisse. Nam de scriptoribus, quos pro *Joanibus* Christiani habent, sermonem ei esse, certe hos ibi non excludere, contextus manifesto docet.

xix. Hæc igitur de Revelatione generatim quum Herberti sit sententia, haud mirum, de Scriptura sacra, unico illo divinarum Revelationum hodie promptuario, tam perverse & profane ipsum statuere, ut Appendice postrema libri de
Causis

Causis Errorum, num. iv, universos (quos provocat) per orbem Sacerdotes circa hoc quæsitum sententiam suam jubet exponere: *annon ea, quæ ex auctoritate SS. Codicum (ut vocantur) quovis seculo vel regione receptorum, sæpius memoratis quinque Articulis addi solebant, vel solent, sint sua in origine SUSPECTA, involuta, & controversa, quin & à cæsis illis, quibus alia placuere fides, toto genere rejecta, uti quæ nulla demonstratione necessaria fulciantur? Tametsi enim, ait, indubium sit axioma, Deum summum veracissimum esse, quin neq; fallere neq; falli posse, qui tamen mutuo probabant diversi in diversis mundi partibus sive Legislatores sive Sacerdotes, 1. Deum summum proprio ore (vel juxta aliquos) Angeli aut inferioris alicujus Numinis ore locutum fuisse, 2. vel sermonem illum in memoria eorum servatum, aliisq; subinde fideliter recitatum fuisse, 3. vel Exemplaria vera sermonis illius posteris consignata fuisse, adè ut nihil ex Amanuensium vitio vel incuria sequentibus sæculis superadditum, demptum, vel immutatam esset. 4. Sermonem illum particula-*

rem

rem particulari Legislatori vel Sacerdoti factum, non tantum ad omnes alios Legislatores vel Sacerdotes necessario spectare, sed & ipsos Laicos ita ubiq; obstringere, ut ad novas & ante id temporis incognitas leges, vel nova fidei dogmata acceptanda, inde impelli possint; praesertim ubi à recte rationis principiis defiscere vel decedere eam ob causam cogerentur. Quae totidem pene verbis leguntur etiam in opere de Religione, Gentilium, sub finem capituli xv. Similiter coronide jamjam expressi de Causis Errorum opusculi pag. 5. scribit auctor: *Ne in dedititiam illam Fidem (Christianam) nimis propensus sit Viator, haud omnia promiscuè amplectenda quae in Historicis reperiat, (de Historicis Biblicis loqui ipsum, certe de his non minus quam de aliis, e toto Coronidis argumento & contextu manifestum) quum nonnulla intersint passim, quae multiplicem distinctionem & recognitionem postulent; sumea maxime, quae ita insolentia, communiq; rerum natura repugnantia, ut non nisi praecipua circa illa iudicium ferri possit. Unde non leves etiam in gravissimis auctoribus*

ribus occurrunt dubitationes. Multum enim refert, an quæ narrant, ipsi viderint, an ab aliis acceperint, atq; ita nexu perpetuo, & in alios (per quosdam fortasse secula) traducto. - Sed & hoc quoque advertendum, an ea narraverint, quæ neq; ipsi, neq; ullus mortalium scire potuerunt. Cujusmodi non pauca in mirandis quibusdam historiis deprehendas.

xix. Quænam vero illa? dices forte. Id te docebunt quæ leguntur Libro de Veritate pag. 298. ubi ait: *Itane (inquies) Historiarum fidem convellis, infirmas; quasi parum fecisse videantur qui HISTORIAM CREATIONIS, REDEMPTIONIS MUNDI, &c. tradiderunt? Immo maximè. Sed Deum, à quo, per quem, in quo, ad quem omnia, non tanquam historiam, sed notitiarum communium doctrinam, accipio; de modo, tempore, &c. PENES AUCTORES UT SIT FIDES.* Quibus, nonnullis interjectis, subjungit ista paulo ante recitatis plane gemina: *Si quid tamen in sacrum quemvis, vel prophanum librum, ex incuria sive quidem cura temporum olim irrepisse comperum fueris, unde Deus Opt. Max. male au-*
dit,

diret, & attributa divina ex consensu univ-
 versali agnita convellerentur; si non e-
 mendandum Codicem, (quod novum non
 est) saltem Interpretes incusandos, qui à
 mente authorum, & ipsa demum analogia
 fidei discedentes, opiniones invexerunt No-
 titiis Communibus repugnantes, quidni ar-
 bitremur? Junge quæ habentur Appen-
 dice ultima libri de Causis Errorum num.
 VII: Non totum aliquem librum, sed nec tex-
 tum ejus, vel versiculum aliquem, tan-
 quam authenticum indubiumq; acceperint
 Sacerdotes, donec singula ibidem loci propo-
 sitiones juxta prædicata & copulas ad de-
 bitum facultatum humanarum examen
 perducantur, ex earumq; testimonio cen-
 vera comprobentur, vel cen verisimiles
 aut possibiles tantum accipiantur, vel cen
 FALSÆ tandem prorsus eliminentur. Ubi
 vides, quod falsa in sacro Codice repe-
 riantur (de hoc enim ibi sermonem esse,
 e contextu liquet) apertis verbis Her-
 bertum docere.

xx. Sed ad Coronidem redeamus su-
 pra laudatam; ubi ulterius auctor, pag.
 10. II. *Opera*, inquit, *presium fuerit dis-*
quire-

quirere, quid tandem in Sacris Scripturis
 sincerum incontrovertibilemque Dei Verbum
 nudiat. Neque enim equali auctoritate
 prae dictum quicquid in S. S. continetur, dixe-
 rit vel ineptissimus Sacerdos. - Quid igitur
 in S. Bibliis tanquam ipsissimum Dei Verbum,
 quid porro ad salutem maximè necessari-
 um, disquirendum manet. Quo loco (ut
 supra monuimus) occurrent primò certa Ve-
 ritates nostra Catholica; qua, tanquam
 indubia Dei effata, & in foro interiori de-
 scripta, discernenda, reponenda fuerint,
 ut, quid deinde supersit, exploratum ha-
 beat.

xxi. Nimirum id agit ubiq; in scriptis
 suis Herbertus, ut *Notitias Communes*,
 quas vocat, normam Veritatis infallibi-
 lem, eamque unicam, constituat. De qui-
 bus, opusculo de Veritate pag. 72. Ne,
 inquit, quae in immensis illis Authorum vo-
 luminibus, opiniones te molestum habeant,
*Communes Notitias, vel Consensum uni-
 versalem* (si duo hæc pro iisdem habet
 auctor, aberrat a janua, quum plurimum
 ea differre res ipsa loquatur. sed id trans-
 eat nunc) *ex illis exantlare consuevit.*
 Quas

Quis deniq; si in futurum composueris ordi-
nem (unde in reliquorum iudicium venias)
auctoritate eximia donaberis, & vultu non
ex libro instructior proficies; ipsam deniq;
conscientiam testimonium perhibentem ba-
bobis. & pag. 265. Quaedam excindi ex
Revelationi innixa religione possunt, que-
dam debent. Cui usui Notitiarum Com-
munitium doctrina adeò inservit, ut citra
earum opem nullus commodè institui possit
Revelationis, vel ipsius quidem Religionis, de-
lectus. pag. 266. Nisi ex Notitiis Commu-
nibus veritati sternatur via, & sua uni-
cuiq; articulo tribuatur dignatio, quidni
vel ineptissima quævis obtinuerit sententia?
Certe utcumq; nugentur quæ ambiguis Les-
biisq; credulitatis regulis doctrinas suas sta-
bilire conantur, perinde faciunt ac illi,
qui, ut oculus viatoris minori molestiâ erue-
rent, semetipsos duces in stadio (quod cor-
ficere oportet) mira benignitate pollicentur.
Similiter Coronide libri de Causis Erro-
rum pag. 12. 13. totus in eo est auctor, ut
lectori persuadeat, nisi ad Notitias Com-
munes confugiatur, inq; iis pes figatur cã-
dem, frustra inquisitionem omnem in
nego-

negotio Religionis institui, deque vera doctrinae certitudine prorsus desperandum esse. Verba ejus inter cetera: Si gestorum utriusq; fideiq; postularur ratio, qui testes tandem, quis controversiarum constituetur Judex? Anne omnes compellandi? Sed prob! quantum inde succabitur pelagus? Nonne quaevis lingua ediscenda, & totus peragratus est orbis? nonne scriptores omnes evolvendi, & cathedra scripturamq; omne perscrutandum? nonne seculum omne lustrandum, fidesq; quaevis expendenda? nonne expositiones omnes comparanda, contradictionesq; retorsionanda? Cui tandem ad ista perficienda ingenium, otium, divitiae, vita, suppetent? praesertim quam immensum opus aggredienti praeter animum deficerent omnia: plurimis interea in provincia propria, nedum patria communi, incomperis. Quapropter nisi indefesso opere ad ubivis gentium controversa digredi satius duxerit viator, ad Veritates Catholicas revertendum, indeq; ad tribunal divinum fidenter sistendum fuerit, donec terrores abjecerit, gratiamq; Dei salutare impetaverit.

D

XXII.

xvii. Huic igitur in iuxta fundamentum, etiam in Scripturæ sacre scrutinio Notitias suas Communes separare jubet ab iis quæ ex Revelatione accesserunt: utque illas tamquam indubitato certas amplecti oportere asserit, sic ista *eo sine* ait *esse tradita*, loco numero superiori expresso, ut *Veritates, quas Catholicas vocamus, magis inde illustrentur, fignentur, sanciantur*: quæ tamen aliter admitti non debeant nisi *ea lege, ut assensu & hand ultra facultates sapias*, ceu loquitur pag. 14. id est, ne assensum rei præbeas tamquam omnino certæ, cujus veritatem sensus tui aut intellectus vi naturalis luminis non assequantur. Atque huc tendit, quod, Appendice ultima libelli de Causis Err. num. vii, tam solícite cavet auctor, ne, quæ præter quinque toties memoratos articulos credenda proponit Scriptura, ipsi illi articulorum catenæ intexantur, aut pro ejusdem conditionis partibus, ratione scilicet certitudinis, cum communibus istis notitiis habeantur. Ipsa verba dabimus. *Luculentiores, inquit, fidei theses Articulis nostris Catholicis ad-*
cuta-

auſtarii vel Anuiterum modum (libro de Veritate pag. 266. *superliminare & fastigiatum* vocat) *addi, adijci, vel alicubi (ubi opus est) affui potius optaverim, quam inſerere, inferi, aut intexi: ne Verum à Veriſimili, à Poſſibili, & à Falso, incautus haud ſatis diſtinguat laicus. Quod etiam in cuiusvis S. Codicis explicatione animadverſum vellem. & poſt pauca: A Sacerdotibus rogatum vellem, ut perpendant, annon complurima, quae hiſce (quinque articulis) ex mera Fide adtexi ſolent doctrinae, magis ambiguam & obnoxiam, nedum magis lubricam reddant Religionem. Quibus plane gemina quae habentur Appendices ultima libri de Cauſis Errorum, jam ſupra, num. xix, producta; ubi Sacerdotes dicere jubet auctor, *annonea, quae ex auctoritate SS. Codicum, quovis ſeculo vel regione receptorum* notitiis communibus *addi ſolebant, vel ſolent, ſint ſua in origine SUSRECTA, involuta, & controuerſa.* Ubi obſerves, dum *SS. Codicum quovis ſeculo vel regione receptorum,* uti paulo ante, *cuiusvis S. Codicis, & Coronide dicti de Cauſis Errorum opusculi**

pag. 9. Codicis sacri, quocumq; nomine insi-
 gniatur, libro item de Veritate pag. 266.
*ambiguarum Lesbiarumq; credulitatis re-
 gularum* meminit, eodem habere loco
 Herbertum Scripturam nostram, quo
 Judæorum Talmud, Muhammeda-
 norum Alcoranum, similesque aliarum
 Religionum, sive Superstitionum po-
 tius, Codices: uti quoque *Prophetis Sy-
 billas* ad latus sociat Appendice post. dicti
 opusculi num. v. Junge superioribus que
 leguntur libro de Veritate pag. 183. *Non
 negamus, & sacras dari posse Ceremonias*
 (Ceremoniarum nomine ipsa etiam Ec-
 clesie Sacramenta, si non & alia plura,
 comprehendit. Sane in Coronide opu-
 sculi de Causis Err. pag. 14. *Rituum* apper-
 tatione generaliter complectitur que-
 cumque præter Veritates Catholicas, si-
 venotitias communes, in religione ali-
 qua traduntur) imò aliquas in omni religio-
 ne Ceremonias ad ornatum commodissime
*inseras advertimus: harum igitur quor-
 dam est usus. Dum tamen ab Antistitibus
 tanquam Religionis essentielles partes sta-
 tuuntur, & Religioni & nobis ipse imponi-*

sur. Stent igitur intra cancellos suos. Eâ lege demum adhibeantur, ut semper in animo infigatur, Religionem castam qualis matronam decere redimicula, ea scilicet quibus magis angusta, spectabilis, & reverenda prodeat; pigmentatas deniq; & fucatas artem istarum & questuariam nimis redolere. & pag. 286. seq. Quidni, juxta communis saltem rationis normam, de rotunda Dei religione (uti alibi diximus) ac de Circulo existimari possit, ut, qui aliquid addiderit vel dempserit, ejus formam vitiaverit, integritatemq; corruperit? item ista, ex libro de Religione Gentilium cap. xv, pag. 211. Non satis quidem ex traditionibus, & fide quadam laxa, plurima in favorem humani generis, pro seculi vel regionis diversitate, (tanquam caelitus demandata) olim ostensa fuisse; sed qua neq; satis inter se cohererent, vel ullius valoris essent, nisi quinque hi Articuli familiam ducerent, ac praestituerentur. Ut miseratione igitur dignum sit, eas larvas indutas, fucos illitos, seruatq; affusa fuisse, qua castissimam Religionem dedecorent debonestarentq; : quum ejus vultus

reverendus, color natus, vestisq; incensibilis, simplex augustaq; Matrona digna esse debeat.

xxiii. Atque ita patet, quomodo nulli labori parcat Naturalista, ut dubium esse evincat & incertum (si non omnino falsum) quidquid præter notitias communes Christiani credunt, ipseque sacer Codex credendum iis proponit. Quæ quidem in re cum priscis Ecclesiæ Christi calumniatoribus Ethnicis eandem inflat tibiam. Nam & hos incertitudinem vanitatemque doctrinæ Christianæ majoribus nostris exprobrasse, eandemque persuasionem & præsumptionem (uti Christianos ipsos, præsumptores) appellasse, plus satis constat. Sic iudex ille profanus apud Prudentium, hymno III, 331. ad S. Laurentium ait:

Est ista vobis, novimus, persuasionis vanitas.

& apud Minucium Felicem Cæcilius Natalis, Ethnicus adhuc, Christianis tribuit ineptam persuasionem. uti quoque Lucianus in Peregrino, de nostris, περιλάσει, inquit, αὐτῶς ὡς κακῶταίους τὸ πρῶτον εἶναι.

illa
ille
prio
tis
sua
tur
red
Ar
cess
ne
ta
ca
su
ta
q
A
ce
p
J
h

ἰσχυροὶ εἶναι. Cui loco plane geminus est ille Tertulliani, *persuasionem & presumptionem ex Gentilium mente conjungentis*, libro I ad Nationes cap. XIX: *De persuasionibus omnis obstinatio nostra praestruitur: mortuorum enim praesumimus resurrectionem.* iste item libro de Testimonio Animæ cap. IV: *Forsitan de sensu post excessum tui certior es, quam de resurrectione quondam, cujus nos Praesumptores denotamur.* Adde quæ habet idem Apolog. cap. XLIX: *Hæ sunt, quæ in nobis solis Praesumptiones vocantur, in Philosophis & Poëtis summa scientiæ & insignia ingenia, & quibus Christianam describit foeminam Apulejus Metamorph. lib. IX: In vicem certæ religionis mentita sacrilega presumptione Dei, quem predicaret unicum, confictis observationibus vacuis, fallens omnes homines, & miserum maritum decipiens.*

xxiv. Eodem porro spectat, quod *Credulitate* nostris passim objicit Herbertus (vide librum de Veritate pag. 263. 266. 299. & Coronidem opusculi de Causis Errorū pag. 2. 6.) simili iterum, qua Gentiles, ratione. Quos nempe compellans Arnobius

bijus operis sui libro 11, *videre, inquit, nostram fidem consuestis, atq; ipsam Credulitatem facietis iocularibus lancinare. & paulo post: Cum comperti nihil habeatis & cogniti, omniaq; illa qua scribitis, & librorum comprehenditis millibus, Credulitate asseveretis duce, quamam haec est iudicatio tam iniusta, ut nostram derideatis fidem, quam vos habere conspiciatis nostra in Credulitate communem?* Ita Cæcilius, apud Minucium, Christianos vocat *nimium credulos*; impiusque ille Celsus, apud Origenem libro 1, Christianis probro dat, quod *assentiantur temere, & sine ratione sint creduli* (ἀλόγως πισύοντες) quodque rationem fidei nec reddere velint, nec recipere; sed in ore subinde habeant suum illud: *μη ἐξέταξε, ἀλλὰ πισύουν*, *Ne inquire, sed crede.* quomodo & Julianum Apostatam Gregorius Nazianzenus, oratione 1 contra ipsum, sic introducit Christianos alloquentem: *εἰδὲν ὑμῶν τὸ, ΠΙΣΤΕΤΕΣΘΟΝ, τῆς ὑμετέρας ὀρθοσοφίας*, *Nihil quidquam ultra illud, CREDE, vos sapitis.* Confer quæ eandem in rem habent Theodoritus, præfatus in libros adter-

adversus Græcos, ejusdemque operis libro 1, Eusebius Præpar. Evangel. lib. 1, cap. III, seqq. Lactantius libro v, cap. XIX, Augustinus libro de Utilitate credendi cap. IX, seqq.

XXV. Mirum vero, religionis dogmatumque incertitudinem tam proterve nobis objicere Herbertum: qui sane novam suam obtrusurus Theologiam, novamque salutis viam mortalibus monstraturus, suspensio gradu incedit ipsemet, ubi fidenter vestigia figat, tutoque consistat tandem, nusquam inveniens. Etsi enim toties Viatorem, solis communibus naturalibusque principiis innixum, salutis securum esse jubeat, alibi tamen, sibi ipsi parum constans, suæque Theologiæ diffusus, fluctuantem heic animum aperte prodit. Nempe libro de Veritate pag. 285. postquam de *Veritatibus Catholicis*, quas vocat, sive de natura notis principiis, verba fecerat, *At hac media*, inquit, *ad salutem æternam comparandam sufficient, viderit, cui hæc cura sunt, Deus Opt. Max. Nos quidem occulta Dei iudicia minime rimamur.* & pag.

286. *An his praestitis (rejectis fabulis & superstitionibus, solisque notitiis communibus, sive articulis illis quinque, servatis) necessario salventur homines, adeo non disputamus, ut huiusmodi omnia, quae ab arcanis Dei consiliis pendent, è Sapientia & Bonitate divina consulenda relinquamus.* Similiter Coronide opusculi de Causis Errorum, pag. 32. ait: *An Articuli Catholici (supra num. v recensiti) ad salutem aeternam consequendam per se sufficiant, adeo non disputamus, ut de arcanis Dei consiliis piè sentire mallems, quàm certi aliquid circa ea proferre.* & Appendice altera num. vii: *Sed neq; obijciant Sacerdotes, Articulos hosce Catholicos cetera media sufficientia ad salutem aeternam comparandam à nobis proponi. Nihil enim de mediocri sufficientia, sed neq; de arcanis Dei consiliis (ut antea dixi) prudens statuerim.* Confer librum de Religione Gentilium cap. xv, pag. 217. Nec immerito ita fluctuat Naturalista, unicum humanae Rationis dictamen totius disputationis suae fundamentum constituens: qua innixos nos in luce rerum senni caligare,

in mediocri caecitate, in majore caecos esse, in maxima insanire, Exerc. cxxxi, i. subtilis pronunciat Scaliger. uti ipse Aristoteles, Metaphys. lib. ii, cap. i, ὡσαύτως, inquit, τὰ τῶν νυκτερίων ὄμματα πρὸς τὸ φέγγυς ἔχει τὸ μῦθ' ἡμεῶν, ἕτω καὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ὁ εὖς πρὸς τὰ τῆ φύσις φανερώτατα πάντων, Quae admodum vesperilionum oculi ad lumen diei se habent, ita & intellectus anima nostra ad ea quae omnium manifestissima sunt. Apparet autem vel ex hac Herberti vacillatione, non principaliter in suis Commentariis id ipsum agere, ut Religionem Naturalem stabiliat; sed, ut his actis cuniculis impium suum de labefactanda & opprimenda Revelata Religione consilium pertegat.

xxxvi. Verum ad priora revertamur. Utque pateat amplius, quam accurate veterum Paganorum vestigia legat noster ille Bâro; eorumque placitis suam Theologiam accommodet, observabis porro, quod fidem & religionem Christianorum ut *novam* passim traducat, praesertim libro de Veritate pag. 284. & opusculi de Causis Errorum Appendice postrema

Premanum. IV, v. plane iterum confor-
 miter antiquorum Gentilium praxi. Nam
 & his CHRISTI Apostolorumque doctri-
 na dicebatur *διδασκαλία καινή, doctrina noua,*
 Act. xvii, 19. *λόγος πρὸς Φαρισαίους, doctri-*
να παλαιά, & ξένη καὶ καινὴ θρησκεία, pe-
regrina & noua religio, item *διδασκαλία*
νέα, χθὲς καὶ ἔσπερον Φαρισαίου, doctrina
noua, heri aut nudiustertius nata, apud
 Theophilum Antiochenum libro iii ad
 Autolycum, & Eusebium Hist. Eccl. lib.
 v, cap. i, & lib. i, cap. ii, iv, *religio nouella,*
ante dies nata propemodum paucos, apud
 Arnobium lib. ii, *novellum commenti ge-*
nius, error nouus, dogma nouellum, natum
post euolutos mille demum Consules ab urbe
Roma, apud Prudentium hymn. x, 37-
 xiv, 404. 583. 407. edit. Weiz. *superstitio*
noua, apud Suetonium in Nerone cap.
 xvi, & in Inscriptione veteri Hispanica a-
 pud Gruterum pag. 238. quemadmodum
 Christiani *νῶπρον* audiunt Libanio Sophi-
 sta, orat. pro Templis Gentilium, *Novel-*
li, Gentilibus apud auctorem Commenta-
 riorum in Epistolas Paulinas, qui Ambro-
 sio solent tribui, ad 1 Cor. i, 26. *Νηπε-*
ρισι,

vini, apud Philastrium, Hæresium quæ sub Apostolis extiterunt Lxi, καινὸν γένος
 Diogneto, apud Justinum M. epistola ad eumdem, *novellum nomen*, Paganis apud Arnobium libro ii. Confer quæ eandem in rem leguntur apud Origenem lib. i contra Celsum, & Cyrillum Alexandrinum lib. vi contra Julianum.

xvii. Ulterius antiqua etiam infidelium est cavilla, Christianam religionem, qua quidem parte probari mereatur, ex Gentilium Philosophorum scholis esse petitam. Ita namque de Celso, famoso illo Christiani nominis obtrectatore, Origenes sub finem libri v: τοῖς πιστοῖσι τῆς χριστιανῆς λόγῳ συνεχῶς ὀνομαζομένης, ἀντιπαρῆλθῆναι δὲ τῶν φιλοσόφων βεβλόμενος καὶ κατὰ τῶν σομιζομένων κέλσῳ εἶρησεν χριστιανῶς λέγουσ, καὶ βέλλιον καὶ τρανότερον εἶρησεν εἰρησὶ τῆς φιλοσοφίας, ἵνα εὐχαιρῶσιν ἐπὶ φιλοσοφίᾳ, τὰς ἀλισκαρῆρας ἐπὶ τῶν ἀσπίθῳ ἐμφαιρόνην δογματικῶν τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀσπίθῳ, *Fidelium Christianorum placita recensens, opponit eis Philosophica; consensens, quidquid bene a Christianis dicitur, præcipue, & melius & dilucidius traditum apud*

apud Philosophos; ut ad Philosophiam retractabat a dogmatibus honestatem & pietatem pra se ferentibus. Similiter libro 1 idem ille calumniator scripsisse memoratur, si quid boni & laudabilis Christiani doceant, τὸ κοινὸν εἶναι καὶ πρὸς τὰς ἄλλας φιλοσοφίας, ὡς ἔστι κοινὸν καὶ καὶ τὸν μέγιστον, commune hoc esse cum ceteris Philosophis, nec magni quidquam aut novi nostrae disciplina inesse. Quibus geminum istud Tertulliani Apolog. cap. XLVI: Eadem, inquit Paganus, & Philosophi monent & praefitentur: Innocentiam, Justitiam, Patientiam, Sobrietatem, Pudicitiam. Annon vero hoc illud ipsum est quod & Herbertus habet, sub finem operis de Religione Gentilium: *Mucius Scaevola, Pontifex Max.* ut etiam *Varro*, quadam in Religione conrigere, tum fabulas potissimum explodere conati sunt: quin & *Julianus Imperator Gentilium religionem à sordibus recriminationis suis purgare voluit. Sed frustra, quum irrevocabissent jam errores. Sed & Platonici, Stoici, Philosophi, omnes fere, cum temporis Religionem ad Virtutem & Pietatem in Deos & homines revocare aggressi sunt,*

in operibus eorum videre licet, quo vulgatis erroribus mederentur. Ceterum Christianis per id seculum meliores sanctioresque Philosophorum illorum doctrinas sive extrahentibus sive confirmantibus, reliqua tota, tamquam Chymicorum nostrorum capus mortuum, inutilis & exsacca concidit. Gentiliam Religio, & tamquam exanimata obiit. Dum quippe Virtutem omnem vitamque puritatem sectatoribus suis imperarent Christiani, hanc alia permansere veteris illius Religionis partes, quam qua Patres Ecclesia facile riderent. Quorum operâ tandem factum, ut alii fidei articuli loco priorum substituerentur. Qui, licet per aliquos secula tarde crederentur, obtinere tandem, & hodierno etiam die passim obtinent.

xxix. Quæ postrema profanum malevolumque erga Christianam Religionem Herberti animum novo indicio produnt. Neque enim aliter de fidei mysteriis, cuiusmodi, præter notitias communes, CHRISTI agnoscit Ecclesia, ille loquitur, ac si mera humani ingenii essent inventa; & vel sic etiam, non nisi fraudes esse & imposturas quidquid de libris rebus

rebusque Christianorum θεοπειθείς, οπι-
 sculo de Veritate pag. 298. 310. paratra-
 goediat, plus satis facit manifestum. De-
 trahere item Christianismi existimationi
 eo conatur auctor, quod *per aliquos secula*
TARDE creditos fuisse ait fidei nostrae arti-
 culos; contra unanimem omnium tum
 factorum tum aliorum scriptorum con-
 sensum. E quibus speciatim Eusebius,
 Herberto quasi in os contradicens, Histo-
 riae Eccl. lib. II, cap. III, ἀραίνω, inquit,
 διαδομένην συνεργίαν αἰθρώως, οἷα τις ἡλίαι βα-
 λη, τὴν σύμπασιον οὐκ ἐμάρτην ὁ σωτήρ ἡμῶν κη-
 ῦναζε λόγῳ, αὐτίκα τῆς θείας ἐπιμάρ-
 γραφαῖς, ὅτι πάντας ἐργάει τὴν γῆν ὁ φθόγ-
 γῶ τῶν θεοπειθῶν εὐαγγελιστῶν αὐτῶν καὶ ἀ-
 ποστόλων, καὶ εἰς τὰ πέτρας τῆς οὐκ ἐμάρτης πῆ-
 ρηματα αὐτῶν. καὶ ὅσα ἀνά πάντας πόλεις π
 καὶ κόμας, πληθύνουσι ἄλων ἁλῶν, μυρι-
 αυδρῶν καὶ πανμπληθεῖς αἰθρώως ἐκκλησίαι
 συνεστήσουσι, *Salutaris Dei sermo, tamquam*
Solis radius, uniuersam terram orbem
SUBITO illustrauit, & prout in sacris lite-
ris predictum fuerat, in omnem terram ex-
iuit sonus Evangelistarum simul ac Aposto-
lorum, & usque ad fines terrae uenturorum.

Per omnes igitur civitates & vicos Ecclesia, infinita hominum multitudine abundantes, velut arca quadam frugibus referta, BREVI congregata sunt. Alia testimonia damus ad Plinii de Christianis primævis epistolam, pag. 169. seqq. unde simul, quomodo ex mirabili illo religionis suæ progressu & felici propagatione pro veritate ipsius evincenda argumentum petierint antiqui, discere poterit lector.

XXIX. Imo ut alias veterum Paganorum vestigiis in calumniando & obtrectando pressius insistere amat profanus noster Theologus: ita heic in mentiendo palmam iis dubiam facere sustinet. Quod enim lento gradu processerit Christianismi propagatio, tantum abest ut dicant *oi εζηω*, ut potius de repentinis ejus incrementis subinde conquerantur. Hinc videlicet proxime post Apostolorum ætatem Plinius ex Bithynia ad Trajanum scribebat, libri x epistola xcviij: *Multi omnis ætatis, omnis ordinis, utriusq; sexus etiam, vocantur in periculum, ob interdictam Christianismi professionem, & vocabuntur. Neque enim civitates tantum,*
E
sed

*sed vicis etiam atq; agros, superstitionis il-
 lius contagio pervagata est, & indigna-
 bundus refert Tacitus Annal. xv, impe-
 rante Nerone existabilem superstitionem
 (religionem Christianam tali elogio or-
 nat) erupisse, non modo per Judæam, sed
 per urbem etiam. Paulo post illa tempo-
 ra exclamavit, teste Luciano in Pseudo-
 mante, impostor Alexander, αἰθέων ἐμ-
 πεπληθῶς καὶ χριστιανῶν τὸν πόρον. Septi-
 mio Severo Imperatore, adeoque seculo
 a CHRISTI cruce non nisi secundo, Genti-
 les sic affabatur Tertullianus, sub initium
 operis ad Nationes: *Quotidie adolescen-
 sem numerum Christianorum ingemitis. Ob-
 sessam vociferamini civitatem: in agris,
 in castellis, in insulis Christianos. Circa i-
 dem fere tempus Minucius Felix Cæcili-
 um, hominem infidelem, de Christiani-
 smo sic loquutum introduxit: Ut facun-
 dius nequiora proveniunt, serpentibus in-
 dies perditis moribus, per universum or-
 bem sacraria ista teterrima impie coitionis
 adulescunt. Non adeo longe post Maxi-
 minus tyrannus, de nostra religione, χρι-
 στὸν οἰκτῖν, dixit, τὸ πικτεχῦ εἰς οἰκτιδύης
 αἰχρῦ-**

αἰχμαλωτίζουσαι Πηίξε, *Universum propemodum
 terrarum orbem probro ac dedecore opple-
 vit; rursusque, in rescripto ad Sabinum,
 questus est, ἡδὸν ἀπαύλας ἀνθρώπων κα-
 ταλυφθείσης τῆς τῶν Θεῶν θρησκείας, τῷ ἔθ-
 νει τῶν Χριστιανῶν ἐαυτῶς συμμειχότας, κη-
 κτος fere homines, relicto Deorum immor-
 talium cultu, ad Christianorum sectam se
 applicuisse. Vide Eusebium Historiæ Eccl.
 lib. ix, cap. vii & ix. Eodem spectant
 hæc Constantini M. apud Eusebium, de
 vita ipsius lib. ii, cap. lxx: Ἰνὲς, ὡς ἀκύνω,
 Φασὶ, τῶν ναῶν πειρηθῆναι τὰ ἔθνη, καὶ τῷ
 σκοτῆς τὴν ἐξουσίαν, Nonnulli, ut audio, as-
 serunt, ritus ac ceremonias templorum &
 potestatem tenebrarum penitus esse sublata.
 quomodo & sua ætate Augustinus descri-
 psit idololatrias, quod sint, qui Christia-
 num nomen oderunt, & dolent, eo nomine
 occupatum esse orbem terrarum; libro de
 Catechizandis rudibus cap. xxv.*

xxx. Ut vero ad criminationes regre-
 diamur, quæ vel ab Ethnicis fidei nostræ
 hostibus mutuatus est, vel ab eodem, a
 quo illi, ἀββολωλάτω spiritu hausit Her-
 bertus; plus satis novimus, vitio quam

maxime datum esse Christianis primævis, quod doctrinæ suæ tam constanter adhererent, ut ad eam abnegandam nullo suppliciorum genere potuerint adigi, eoque nomine obstinationem, pertinaciam, brutamque stoliditatem ipsis fuisse exprobratam. Inde scilicet Tertullianus, libro 1 ad Nationes cap. xix, *Reliquum, ait, obstinationis in illo capitulo collocatis, quod neq; gladios, neq; cruces, neq; bestias vestras, non ignem, non tormenta, ob duritatem & contemptum mortis, animo recusamus.* & Lactantius scribit, Institut. lib. v, cap. ix: *Qui magni aestimaverint fidem, eos desperatos vocant Gentiles, quia corpori suo minime parcunt.* uti supra, cap. ii, impium quemdam Philosophastrum Christianis auctorem fuisse dixerat, *ut, pertinaci obstinatione deposita, corporis cruciamenta devitent, neu sevas membrorum lacerationes frustra perpeti velint.* Sed & Plinius, epist. xcvi libri x, *peruicaciam & inflexibilem obstinationem eadem de causa nostris tribuit; iisdemque temerariam desperationem ab infidelibus objectam fuisse* Arnobius auctor est libro

vi. Apud Prudentium item, hymno xiv,
63. ed. Weiz. profanus miles Christianos
queritur

flagrare cunctos pervicaci audacia,

Jugulos reiectos obstinate opponere.

quemadmodum Asclepiades Judex *men-
tem obstinatum & rigorem pectoris* in S.
Romano martyre ibi notat vers. 582. 581.
atq; *callum pectoris* in S. Vincentio Daria-
nus, hymn. 11, 17. Imo vulgari convicio
CHRISTI confessores vocabant tunc *can-
tumacem plebem, homines deplorata ac de-
sperata factionis, desperatos & perditos.*
Vide, præter Prudentium & Lactantium
jam citatos, Minucium Felicem in Octa-
vio, ac Tertullianum Apolog. cap. L.
Qui ipse Tertullianus memorati jam libri
capite xxvii, obstinationi dementiam in
hoc negotio jungit, *Quidam, scribens,
dementiam existimant, quod, cum possimus
& sacrificare in presenti, & illesi abire,
manente apud animum proposito, obstina-
tionem saluti præferamus.* plane ut Lactan-
tius etiam ait, libro v, cap. xiii: *Stultos
arbitrantur esse, qui, cum habeant in sua
potestate, supplicia vitare, cruciari tamen*

& emori malunt. ac in Epitome cap. r: Ho-
 minibus videtur ineptum ac stultum, tor-
 queri ac mori velle, cum libere liceat abire
 sine noxa. Quibus omnibus annon gema-
 na sunt, obsecro, & per omnia respon-
 dent illa Herberti, libr. de Veritate pag.
 273. 274. Cogita, & **INSANOS & IRRATIO-**
NALES non paucos deprehendi posse inter il-
 los, qui rationale tanquam ultimam Ho-
 minis differentiam tuentur. Neque enim a-
 liter inter tot miras circa Religionem con-
 tradictiones tot dari potuisse Martyria,
 nulla fere ut $\mu\omega\delta\omega\delta\eta\varsigma$ Ecclesia suis non glo-
 rietur Agonistis, qui non solum (ejus causâ)
 austerissimum aliquod vita genus professi
 sunt, sed ultroneam etiam subiere mortem,
 nisi quod hominum **PERTINACISSIMI, &**
SUMME IRRATIONALES, Verum à verisimi-
 li, à possibili, & à falso distinguere nequie-
 re, statuendum est? Certe ipsos etiam
 Christianæ Ecclesiæ Martyres insanix ac
 pertinaciæ heic argui liquet, cum & illi
 pro doctrina revelata, tamquam pro
 immota veritate, sanguinem fundant,
 quam tamen nonnisi verisimilem esse,
 ubique in scriptis suis asseverat Herbertus.

xxxi. Solebant insuper ipsa Christianæ fidei dogmata, ut fatua, stolidæ, absurda, maximeque noxia, traducere Gentiles. Quam in rem tot extant veterum testimonia, ut cuncta producere velle, tædiosi futurum esset laboris: quum vel millies Religio nostra profanis illis obtrektoribus *μανία* dicatur, *μωρία*, *παραβλογία*, *stultitia*, *insania*, *amentia*, *insipientia*, *demens superstitio*, *furiosa opinio*, ἀλογία καὶ ἀνεξήτασις πῖσις, ἀβέλγηλατρεία, apud Justinum, Theophilum, Tertullianum, Cyprianum, Minucium, Lactantium, Prudentium, Eusebium, Cyrillum; ut eadem in edicto Maximini, quod Eusebius exhibet, Historiæ Eccles. lib. ix, cap. vii, ὀλέθρησιν audit ἀγνοίας σκότος, *exitialis ignorantia caligo*, & ὀλέθρησιν πλάνη τῆς ὑποκίνου ματαιότητι, *pestiferus error inanissima vanitatis*. An vero heic forsan mitius agit nobiscum Herbertus? Imo familiare ipsi est, Christianæ doctrinæ capita ut absurda seque ipsamet evertentia vellicare. Speciatim de satisfactione CHRISTI, fide justificante, & potestate clavium dogmata, tamquam

oppido pernicioſa praxique pietatis non parum inimica paſſim ſugillat. Sic libro de Religione Gentilium cap. xv, pag. 210. 211. poſtquam ſuos illos quinque articulos recitaſſet, *Viderint*, ſubjungit, *Anſiſtites Praefuleſq;* per totum orbem diffuſi, quid hiſce quinq; Articulis addere potuerint, unde vera illa Virtus, qua homines Deo ſimiles, conſortioq; ejus dignos efficit, vel Pietas, Puritas, Sanctitasq; vita magis promoveri poſſent. Opera pretium (inquam) fuerit, videre, annon, qua hiſce ad- jungi ſolebant, totam mollirent potius Religionem, minusq; ſeveram redderent, dum **SUBSIDIARIA OPERA**, vel aliis quibuscumq; adminiculis, gratiam divinam citius impetrari poſſe aſſeverarent. & pag. 217. Sat equidem ſcio, plurimas ubiq; fere gentium invulgaris doctrinas, unde in ſpem venia cito adducantur peccatores; ſed & doctrinas illas ingens ſolacium peccatoribus aſſerre: vereri tamen heic liceat, ne doctrina illa (niſi rite cauſeq; explicentur) peccatoribus officiant, ut poſe qui ex facili delictorum ſuorum condonatione ad volubrum citius revertantur, & in ſedia ſubin-

Subinde delabantur crimina. Dum enim ex
SUBSIDIARIA OPERA salutem suam impetra-
 ri posse credunt, quae ad suas spectant par-
 tes desistunt ut plurimum vel negligunt.
 Sed virtutem & penitentiam pariter sua-
 deri, vel etiam iudici, respondebunt Sacer-
 dotes. Verum enim vero, ut hoc etiam con-
 sedatur, communis tamen testatur experi-
 entia, ab externis auxiliis potius, quam ex
 virtute & interna penitentia salutem a-
 ternam peti solere. Similiter Coronide
 libri de Causis Errorum, pag. 29. 30. ait:
Quae sub Religionis ostentum crudiores,
nonnunquam exhibentur doctrinae, adeo
non corrigunt emendantq; mores, ut mi-
nus sibi inde caveant homines, dum SUB-
SIDIARIA OPERA maxime propitiari Nu-
 men, peccata condonari, caelos rectae con-
 fidunt, quae ad suas interim valent partes,
 haud satis advertentes. & clarius pag. 33.
Hoc advertant Antistites, num facilis illa
condonationis peccatorum ex Fide quavis
(quantumvis taxa) ostentatio severam il-
lam virtutem, ex qua Dei consortio dignio-
res reddamur, promoveat. Cum ex spe
veniae promiscue gregi (tam ex FIDE sola

*alibi) facta, procliviores in peccata ruer homines passim videre sit. Gemina habentur Appendice ultima, nãm. vi, & de Religione Gentilium cap. xv, pag. 190. ubi Theologastros vocat Matæologus qui doctrinam de Fide justificante Apostolicam propugnant: quam sane vel non intellexit, vel, si intellexit, malitiose pervertit superbus imputator. Quem etiam non pudet, libro de Veritate pag. 195. ipsum Apostolum Paulum ut hominem inficetum traducere, quod se nihil boni cogitare posse asserit in Corinth. iii, 5. Cui de depravata natura humana dogmati, tamquam absurdo, & alias, præsertim dicti operis pag. 126. seqq. petulanter insultat profanus scriptor: uti quoque pag. 265. pronunciata: *Rationem humanam exauãtorandam, Fidem substituendam esse. - Eorum que predicantur, (tametsi captum humanum superent.) veras adeò subesse causas, ut non tam ventilanda quàm reponenda fuerint;* adeoque Theologiam iterum Paulinam, Rom. 1, 5. xvi, 26. in Cor. x, 5. impie exagitat. Sed pergen-
 dum*

XXXII. Innuitus, præfatione hujus
 commentarii, solemne fuisse infidelibus,
 Mōsi, Prophetis, Apostolis, horumque
 sectatoribus, quin ipsimet CHRISTO,
 fraudes imposturasque per impiam
 blasphemiam impingere. Hoc ad eum
 modum se habere, passim veterum mo-
 numenta testantur. Neque enim perdi-
 tissimi Judæi dumtaxat Redemptorem
 nostrum vocabant τὸν πλάστον, *præstigia-*
τόrem, Matth. xxvii, 63. & λαδωπλάστον,
plebis seductorem, apud Justinum M. dia-
 logo eum Tryphonie: sed & Pagano isti
 conviciatori Luciano, in Peregrino, idem
 ille audit ἀνεσκόλοπις μὲν ἐπέη σοφι-
 σῆς, Celso apud Origenem, ὁ γόης lib. I
 & VI, ὁ ἐξαπατητής, lib. VII. Confer Euse-
 bium Demonstrat. Evangel. libro III, cap.
 II, III, IIX. Similiter Apostolos ὡς πλά-
 στούς fuisse habitos; Paulus significat II Cor.
 VI, 8 & impius ille desertor Julianus, apud
 Cyrillum libro III, eundem hunc fide-
 lissimum Dei servum, τὸν πάντας πανταχῶς
 τῆς πόποτι γόητας καὶ ἀπατηῶνας ἐπεβαλλό-
 μενον Παῦλον, *omnes omnino unquam qui*
fuerunt præstigiatores impostores, superant-

sem Paulum, scelerate appellat. Quia ad cunctos CHRISTI nomen professos illas transisse criminationes, ut sophistæ, prestigiatores, impostores, dicerentur, ex antiquorum scriptis notum. Sic Asclepiades, Judex ethnicus, apud Prudentium ait, *hymn. de s. P. XIV, 404.*

Quis hos Sophistas error invexit novum, qui non colendas esse divos disputent?

& Celsus Christianos *γόνιμς*, prestigiatores, vocat, eosdemque *ματαιώταϊς*, circulatoribus, horumque similibus impostoribus comparat, qui rudi populo illudunt, & per dolos suos simplicem plebeculam circumducunt, apud Origenem libro I, II, VI. Geminavidensis in dialogo qui Philopatris inscribitur, & impio illi subsannatori Luciano solet tribui, item in historia Barlaami capp. XXII, XXIII, XXIV, denique apud Hieronymum epist. X & XIX, ubi, quod *CHRISTICULTORES* vulgari convicio *Impostores* a Gentilibus appellari sueverint, indicium facit vir sanctus.

XXXIII. An vero heic in diversum abit forte a calumniantibus Ethnicis *Herbertus?*

bertus? Minime sane! Etenim de Noti-
 tiis Communibus, quas vocat, sive natu-
 ra cognitis principiis, disquirens libro de
 Veritate pag. 77. *Summam*, ait, *Instinctus*
Naturalis legem. *Tacimus* (*insanos si demas*
& mente captos) *consensum universalem*.
Particularia enim tanquam suspecta, &
IMPOSTURAM olentia, vel saltem tanquam
erroribus diluta, habuimus semper. Ubi vi-
 des, imposturam olere Herberto quid-
 quid ita verum credunt particulares ho-
 minum coetus, ut non consensu orbis u-
 niversali recipiatur; adeoque, impostu-
 ram ipsi olere potissima Ecclesiae Chri-
 stianae dogmata, quippe quae nec Paga-
 nos, nec Judaeos, nec Muhammedanos,
 recipere in confesso est. Similiter ejus-
 dem operis pag. 203. nihil tamquam ve-
 rum, id est, certum, admitti debere dispu-
 tans, nisi quod attestantem habeat ali-
 quam nostram facultatem, sive cuius
 veritatem sensus aut intellectus (solo lu-
 mine naturali collustratus) doceat, *Ar-*
sem, scribit, *ex quibus ista omnia enodari*
possunt, haec pandimus. *Neque igitur de-*
inceps IMPONANT Schola. *Eadem enim si*
den-

dentur facultates, eadem objecta, nisi con-
 ditiones, (vera scilicet methodus) desint,
 cur hic illo sapientior evaderet? impostu-
 ras iterum Christianæ religionis Docto-
 ribus, qui multa utique credenda im-
 motoque assensu tenenda tradunt myste-
 ria, quorum rationem nullus sensus,
 nullus sibi relictus intellectus humanus
 assequitur, diserte objiciens. Id quod
 his repetit verbis infra, pag. 257. *Quæ-
 cunq; ex facultatibus sciri possunt, heic do-
 centur: extra illas autem neq; fidus conje-
 ctura locus. Desinant igitur deinceps IM-
 PONERE Authores, cujuscunq; tandem clas-
 sis fuerint. Cum enim circa eadem verse-
 mur objecta, cur hic illo peritior evaderet?
 Sobrie interea sapiendum, & potius intra
 facultates, quam extra. Neque igitur ca-
 lamitoso Juveni à Præceptore tetrico mise-
 rè distorto probrosum videatur, si subtili-
 tates & ineptias Scholarum seminimè ad-
 siquos clamites, ea lege, ut res ita esse non
 posse, minimè diffiteatur. Amplius pag.
 283. de sacris agens Ceremoniis (quo no-
 mine ipsa etiam Ecclesiæ Sacramenta
 sine ullo dubio complectitur) *Dum, in-
 quit,**

quit, ab Antistitibus tanquam Religionis
 essentielles partes statuuntur, & Religioni
 & nobis ipsis IMPONITUR. Sic quoque pag.
 289. de Revelatione, & quousque fiden-
 dum ei sit, disputans, Magnopere caven-
 dum, scribit, ne IMPONATUR. quod atra-
 biliariis, superstitiosis, & causas rerum i-
 gnorantibus, ubiq; contingit. Quomodo
 etiam libro de Causis Errorum pag. 57.
 ait: Quod de Revelato & extatico pervul-
 gari solet sensu, nisi indubiam fidem ab i-
 pso Revelante supernaturali accipiat, eli-
 minandum censeo; quum innumera aliter
 consequi possint hallucinationes & IMPO-
 STURÆ. Cujus loci sententiam ex iis quæ
 supra num. xv allata, clarius perci-
 pere poterit lector. Sed & in Coronide
 dicti libri pag. 18. Ecclesiæ sugillans dog-
 mata, speciatim de beatitudine speranda
 obfidem in CHRISTUM, deque suppliciis
 infernalibus, Antistites & Sacerdotes suo
 eminere posse ait singulari loco, modo
 cautum sit: ne salutem aternam in iis quæ
 multum controversa collocent; ne pecca-
 torum remissionem facilem nimis jactent;
 ne supplicia, quàm quæ culpa delictorū pa-
 ria,

ria, idoneaq; remeſiantur; ne ultra facultates (ſenſus, ſibi que relictum intellectum) ſapiant. Secus quippe ſi fecerint, ait, *IMPONENT*. Adde operis de Veritate pag. 129. 318. 320. ubi de *Logodadalis*, *Pravaricatoribus*, *Obvaricatoribus*, ac iis qui *auditores ſuis ſtrophis emungunt*.

xxxiv. Imo, ut ſpiritum plane Ethnicum in Theologastro hoc agnoſcas, ne Moſi quidem, Prophetis, Apoſtolis, quid? ipſimet CHRISTO, ille heic partit. De Prophetis nempe generatim ita ſcribit, libro de Veritate pag. 308. 309. *Ut Prophe-
ta ſit aliquis, plurima poſtulantur. Affla-
tum quippe divinum dari heic neceſſe eſt,
quo impregnetur mens, & ad futurorum
prænoſtionem idonea reddatur: cuius vim
tamen haud alius quàm ipſe Propheta ce-
perit, donec eventus illum conſignet &
comprobet. Ex quibus liquet, longè plura
ad adſtruendas Prophetiarum, quàm Hiſto-
riarum veritates deſiderari. Neque enim
ſufficit, ut futura lato quodam & indeter-
minato modo predicantur, niſi locus, tem-
pus, reliquaq; circumſtantia rem ſignan-
tes adducantur. Quapropter etiam non
ſolum*

solum statura, color, & ipse vultus (cum reliquis lineamentis hominem quemcumq; ab omnibus aliis distinguens) graphice depingi debent; sed & actiones ejus precipue de die in diem luculenter enarranda sunt, ut sibi fidem pariat Propheta. Nam si vage tantummodo conjectura (qua per incertum temporis lociq; sparsim ita ferantur, ut quovis secula vel regione obtineant) Prophetam indicaverint, quis non Propheta audierit? Cum nihil fingi possit, non dico possibile, sed etiam incongruum, & tantum non impossibile, quod non alicubi & aliquando eveniat vel accidat. Si interea veras (obscuras licet) prophetias posteris consignatas fuisse olim, contenderit quispiam, videat saltem, num, ad pictoris instar, vel formam hominis venturi particularem, aut, Historici instar, actionum diarium (una cum nominibus eorum qui interfuerint) disertim tradiderit Propheta. Nam si utroq; modo defecerit, ne ille (Propheta ut fuerit) personam Propheta haud satis pro dignitate sustinuerit. Si tamen leviori negotio prophetias fieri posse contenderit quispiam, non morabor; sed, ne sibi ipsi im-

F ponas

ponat, ex animo tantum optineverim. Similiter appendice postrema libri de Causis Errorum, num. v, *Ut concedatur*, ait, aliquos (sive Prophetas, sive Sibyllas) spiritu divino afflatos quondam fuisse, disquiri tamen debet, num ita luculentam temporis fuerint eorum prophetia, ut distinctam effigiem personæ alicujus ventura, simul cum nomine & historia ejus perpetua, sed præsertim miracula (si quæ ederentur) satis præmonstrata fuisse constet.

xxxv. Quæ si verà, nec Esaias, nec Jeremias, nec ceterorum ullus, quos ut Prophetas Ecclesia Christiana veneratur, semperque est venerata, verus Propheta fuit, quam nemo eorum de CHRISTO ita sit vaticinatus, ut hujus staturam, colorem, vultum, cum reliquis ab aliis hominibus ipsum distinguentibus lineamentis, depinxerit, aut actionum ejus diarium tradiderit: inde quo mundo imposuisse oportet viros illos, dum Prophetas, ex Dei ore futura prædicentes, se ipsos palam toties sunt professi; oportet imposuisse, præter scriptores Veteris Testamenti, Evangelistas & Apostolos, qui
 eorum-

eorum de testimonio de mundi Redemptore Prophetis omnem suam doctrinam unice inædificarunt, adeo ut S. Paulus aperte profiteatur, nihil quidquam de CHRISTO dixisse se extra ea quæ Prophetæ & Moses futura prædixerint, Act. xxvi, 22. similiter ut B. Petrus impleta fuisse ait, quæ de CHRISTO Deus prænuñciaverit per os OMNIUM sanctorum suorum Prophetarum, Act. iii, 18. 21: x, 43. denique imposuerit necesse est CHRISTUS ipsemet, quando (ut alia nunc mittamus loca) Prophetam Esaiam de se vaticinatum esse, conceptis verbis asserit Luc. iv., 21, imo Scripturas Propheticas generatim de se testari ait Joh. v, 39.

xxxvi. Porro, quid sibi vult quod scribit auctor, libro de Religione Gentilium cap. xv, pag. 211, 212. *Ecquis Sacerdotis alicujus revelationi particulari; vel ejus somnio, - vel ipsi Deo (uti illi videbatur) dicenti, eam fidem præstitisset, ut se totum illi crederet? - Quis adstitit, aut præsens inna cum Sacerdote fuit, qui vocem ipsam à Deo prolatam certo sciret, & testimonium Sacerdotis confirmaret? Anne Deo ita familiaria-*

*miliaris erat olim quippiam, ne illud ex se
 ce noveris?* Certe eo hæc tendunt unice,
 ut suspecta reddatur Mosis & Prophe-
 tarum fides, dumque ad allocutiones &
 revelationes divinas provocant, fraudis
 ac imposturæ illi insimulentur. Tametsi
 enim jamjam expresso loco de Gentili-
 bus proprie agat auctor, rationibus ta-
 men utitur generalibus, quæque (ex
 Herberti sane mente & sententia)
 non minus contra nostros Prophe-
 tas, quam Ethnicorum Vates, habent
 roboris. Et ne dubites, supra allato testi-
 monio jungimus alterum, quod ejusdem
 libri pagina 217. 218. legitur. Ibi enim
 aperte disputans auctor de iis generatim
 quæ præter quinque ipsius articulos ut
 necessaria ad religionem requiruntur (re-
 quiruntur autem hujusmodi multa etiam
 a Christianismi professoribus) dubia illa
 & suspecta facere ex eo conatur, quod
 nonnisi testis singularis auctoritate nitan-
 tur. Verba impostoris: *Si plurima alia ad
 religiosum Dei cultum postulari, quam que
 in quinque articulis supra memoratis conti-
 nentur, mordicus contenderint sive prioris
 sive*

*ſive poſterioris ſæculi Sacerdotes, ea nempe
 qua ex oraculo aliquo divino, ſive effato
 aut VERBO DEI (ecce, heic manifeſto Chri-
 ſtianos tangit, quibus Verbi Dei appella-
 tio, ut Paganis Oraculi, familiaris) juben-
 tur; ita quidem, pace tantorum virorum,
 non inepte reſponderit laicus Gentilis, ſcili-
 cet ut oraculum huiusmodi, ſive effatum,
 ſive VERBUM DEI, aſſeratur, requirere,
 ut cunctis ſit manifeſtum, doctrinam, qua
 ex oraculo, ſive effato; aut VERBO DEI, cu-
 ditur, ad poſteros ita intime ſpectare, ut
 in fidei articulum neceſſariò tranſeat, tum
 ob id poſſimum, quod ex teſtis ſingularis
 officina huiusmodi omnia fere prodeant.*

xxxvii. Amplius & illa expende, ob-
 ſecro, qua leguntur Appendice poſtre-
 ma libelli de Cauſis Errorum num v:
*Diſquiri debet, - an ex Miraculis editis ea
 alicui homini vel perſona adhibenda ſit fides,
 ut illum arcanorum Dei conſiliorum conſci-
 um fuiſſe, aut poteſtatem conſtandæ novæ Re-
 ligionem à Deo ſummo habuiſſe, tuto ſatis
 ſtatuerit laicus, etiamſi pro numero Arti-
 culorum in Religione novâ extantium mi-
 racula nova ſigillatim in eorum ſanctionem*

passim patrata essent: cum vage quadam miracula à Magis & Incantatoribus facta, quin & à Prastigiatoribus & Impostoribus populo ostensa fuisset, passim testentur historia, sed ut nullus novus tamen religiosus indus adornaretur cultus.

xxxix. Nimirum, si ex editis miraculis non ea alicui habenda fides, ut illum arcanorum DEI consiliorum fuisse conficium, tuto satis statuatur; imposturas oportet esse quæ habentur Exodi iv, 1. seqq. videlicet quod ipse Deus ter opt. max. causantem Mosen: *Ecce, non credituri sunt mihi Israëlita, neq. auscultaturi voci mee; nam dicent, non apparuit tibi Ithovas miracula jubet edere, ut credant,* inquit, *apparuisse tibi Ithovam Deum patrum suorum. & rursum: Hoc fiet, si non crediderint tibi, neq. auscultaverint voci & signo priori, ut credant voci & signo alteri. imo ipsum CHRISTUM falli oportet & fallere (ignoscas ex sententia hostis tui hæc exprimentis, mi Jesu!) quando ita Judæos compellat, Joh. x, 37. 38. *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi: si vero illa facio, etiamsi mihi non cre-**

credatis, operibus tamen (miraculis, quæ a me eduntur) credite.

xxxix. Deinde heic nota denuo, quam suaviter conspiret in omnibus cum priscis Christianismi obtrectatoribus novus e Britannia Calumniator. Solebant videlicet isti, ubi pro CHRISTI deitate doctrinaque cœlesti demonstranda, ejus miracula a nostris urgebantur, quæ a famoso illo Apollonio similibusque Magis & præstigiatoribus patrata essent *Javua-sæ*, iisdem opponere. Quo de argumento, sub titulo *Philaletes*, singulare opus edidit Hierocles, ab Eusebio Cæsariense confutatum. Sed & Lactantius lib. v, cap. iti, de quodam Bithyniæ Philosopho, fidei Christianæ antagonista, Cum, inquit, facta CHRISTI mirabilia destrueret, nec tamen negaret, voluit ostendere, Apollonium vel paria, vel etiam majora fecisse. Mirum, subjungit, quod Apulejum prætermisit, cujus solent & multa & mira memorari. Ac lane consuevisse Gentiles Apollonio Apulejum heic jungere, docent illa Porphyrii, apud Hieronymum in Ps. LXXXI, 8. *Non est grande,*

F 4

face-

*facere signa. Nam fecere signa in Egyp-
 to Magi contra Moſen; fecit Apollonius,
 fecit & Apulejus; docet item Marcelli-
 nus, epistola ad Augustinum (est in vo-
 lumine epistolarum Augustinianarum
 iv) ubi de Paganis scribit: Nihil aliud
 Dominum, quam alii homines facere po-
 tuerunt, fecisse mentiuntur. Apollonium
 suum nobis, & Apulejum, aliosq; Magica
 artis homines, in medium proferunt, quo-
 rum majora contendunt extitisse miracu-
 la. Ad quæ respondet Augustinus epi-
 stola v: Quis vel risu dignum non putet,
 quod Apollonium & Apulejum, ceterosque
 magicarum artium peritissimos, conferre
 CHRISTO veletiam præferre conantur? Ita,
 inquam, a miraculis petitum argumen-
 tum, quod pro Deitate CHRISTI divi-
 naque ejus doctrina evincenda veteres
 urgebant Ecclesiæ *ἄσφατοι*, eludere co-
 nabantur Gentiles: quorum vestigiis
 quam accurate heic etiam insistat Her-
 bertus, ante recitata ipsius verba Solè
 clarius ostendunt. Et quamquam, CHRI-
 STUM fuisse Magum, Magiæque virtute,
 uti & discipulos ipsius, miracula facti-
 tasse,*

casse, quæ Paganorum erat blasphemiz, non æque diserte idem asserat; declinans scilicet, quoad fieri potest, nascituram inde offensionem, & *enigmatica* ideo atq; *senebricosa* scribendi ratione (quod ipse libro de Veritate pag. 315. & de Causis Errorum pag. 152. dissimulare non potest) data opera subinde utens; revera tamen haud aliter ipsum. fensisse, ex tota disputationis ejus serie & scopo plus satis est manifestum.

. XL. Unum adhuc subijcere lubet. Oportet Religionem, quæ vera, & a Deo patrefacta, ita esse comparatam, ut nec nova sit, sed extiterit quamdiu fuerint homines, nec unquam, quamdiu orbis est, hominesque supersunt, pessum sititura. Hæc igitur *veritas* quominus Christianismo competere crederentur, & novitatis infimulabant illum Ethnici, & aliquando, imo brevi, interiturum eum, atque ex orbe universo exterminatam iri, persuadere mortalibus satagebant. De priori supra jam dictum. Quod attinet ad posterius, Augustinus, libro xix. de Civit. Dei cap. Liii. Paganos finxisse

narrat, *Demum responsis, quos tanquam Deos colunt, definitum esse, quanto tempore mansura esset Religio Christiana; nimirum ut coheretur CHRISTI nomen per CCCLIV annos, deinde, completo memorato numero annorum, sine mora sumeret finem.* Eujusmodi vaticinium apud Prosperum quoque Aquitanum legitur, de Prædictionibus & promissionibus Dei libro III, cap. xxxix. Confer amplius quæ hanc in rem observata nobis ad Plinii de Christianis primævis epistolam pag. 186. seqq. Jam ut in eo Paganos Herbertus sequitur, quod Religionis novitatem Christianis objicit (vide supra num. xvi.) ita non minus, etiam post tot seculorum decursum, quibus nullo Diaboli furore, nullis impiorum hominum molitionibus Christiana extingui potuit religio, hujus interitum, sui que contra Naturalismi publicam in orbem introductionem sperasse illum, plane persuadent quæ in Coronide libri de Causis Errorum pag. 17. seqq. disputat: ubi scilicet obviam ire incommodis illis nititur, quæ extimescere quis posset, *si Veritatibus Catholicis solis*

solis steterit populus, hoc est, si Religio-
nem Naturalem, qualem ipse commen-
tusest, missis Christianismi mysteriis,
fuerit amplexus; inter cetera sic disse-
rens: *Sed Antistitibus saltem Sacerdoti-
busq; haud levi detrimento esset Christiani
cultus abrogatio. Sed non ita certè, quin
tum Hierarchia sua veneranda auctoritas
& stipendium, tum Sacerdoti, Sacrificuloq;
minimo, suum obtigerit munus. Dum e-
nim aperiendi vel claudendi Tempa, dum
deprecatores publicos versus Deum agendi,
dum populum veris sacris initiandi, dum
conciones è suggestis edendi, dum peccato-
rum remissionem ex vera pœnitentia de-
nunciandi, dum consolandi agrotos, & se-
peliendi mortuos, oblationesq; suas recipi-
endi, penes illos jus esset, suo prorsus emine-
rent singuli loco.*

XLI. Atque ex hæcenus allatis ὀφθαλ-
μοφανεῶς patere arbitramur, protestatio-
nem esse factò prorsus contrariam, quan-
do *imposturis* se in scriptis suis uti nolle,
tam sanctè asseverat Herbertus, specia-
tim libro de Veritate pag. 95. 141. Ane-
nim imponere non censendus ille, qui,
eum

93
cum nihil non Scripturæ sacre tamquam
Jesuusor & a Deo profectum pie credi,
eique idcirco *IN OMNIBUS, quæ olim gesta
predicantur, FIDEM CONSUMMATAM* ha-
beri posse asserat (vide supra num. II)
unice tamen id agit, ut incerta esse & su-
specta, partim etiam absurda, fatua, per-
niciosa, quæcumque, præter quinque vi-
luminis naturalis cognitos articulos, ex
Codice Biblico credit Ecclesia, universo
orbi persuadeat? qui Credulitatem to-
ties Christianis objicit ut certam verita-
tem talia amplectentibus? qui insanos
proclamat summeque irracionales, quot
quot mortem subire, quam revelata illa
dogmata missa facere, ducant satius? qui
Mosi, Prophetis, CHRISTO ipsi, omni-
busque horum doctrinam sectantibus,
imposturas & fraudes impingere non du-
bitat? qui interitum Christianæ religio-
nis optat & sperat? qui denique nihil præ-
termittit eorum, quæ umquam adversus
Christianismum professi ejus hostes mo-
liti sunt, aut hodie etiamnum molun-
tur? Sed nolumus rei manifestæ immo-
rari diuini.

SECT.

SECTIO II
DE
THOMA HOBBS.

I.

CONsiderata Herbertiana Theologia, ad Hobbesium progredimur, sive, ut se vocare solet ipsemet, subinde etiam a popularibus aliisque nationibus vocatur, Hobbium.

II. Thomas igitur Hobbes, Malmesburiensis, non unius argumenti nec ejusdem idiomatis scripta edidit. Præcipua sunt: *Problemata Physica*, quibus annexæ propositiones de *Magnitudine Circuli*, & *Duplicatione Cubi*; *Examinatio & Emendatio Mathematica hodierna*, liber Johanni Wallisio, Professore Oxoniensi, oppositus; *Elementa Philosophiæ*, opus tribus sectionibus distinctum: quarum prima, de *Corpore* inscripta, naturam Philosophiæ in genere, resque *Logicas*, *Physicas*, *Metaphysicas*, & *Mathematicas*, peculiari nec alias usitata ratione

tione & methodo proponit; secunda speciatim de *Homine* agit; tertia de *Cive*, porro Dialogus de *natura Aeris*; liber de *Principiis & ratiocinatione Geometrarum*, contra *fastum Professorum Geometriae*; denique *Leviathan*, sive de *materia, forma, & potestate Civitatis Ecclesiasticae & Civilis*.

III. Ad ingenium auctoris hujus quod attinet, Herbertiano perquam id in multis est simile. Nam ut iste novis suis inventis, quæ jactat, magnopere se effert, aliosque eruditos superbe præ se contemnit, ita non minus ille. Scribens videlicet Hobbes ad Samuelem Sorberium, eique suum de Aeris natura dialogum interibens, *Convenient*, ait de societate Philosophorum, singulis hebdomadibus in Collegio Greshamensi ad promovendam scientiam naturalem convenientium, *studia conferant, experimenta faciant quantum volunt, nisi & principis auctoritas meus, nihil proficient. Ignorare enim Naturam, ignorari Naturam, recte censuit Aristoteles. Si ad scientias sufficeret Ingenium, nulla nobis scientia jamdudum defuisset. Nova enim hac Academia ingenis*

genit abundant excellentissimis. Sed ali-
ud est Ingenium, aliud Ars. Quae per mo-
rum sunt, eorum cause per cognitionem mo-
tus investiganda sunt. Quae cognitio, Geo-
metria pars nobilissima, habentius intacta
est, nisi quod hanc Ego viam illis, qui non
ad Dilectorem conantur, sed ad veritatem,
aliquatenus praevertit. & paulo post: Cer-
tant mecum de Physica è Sociis Greshamen-
sibus illi, quibus maxime creditur, & sunt
quasi reliquorum Magistri. Exhibent ma-
chinas novas, ut Vacuum suum, & miras
ostendant nugas: quemadmodum faciunt
qui circumagunt animalia exotica, spe-
ctanda non sine pretio. Similiter ipsius
dialogi pagina 13. Motus hic restitutionis,
inquit, Hobbes est, & ab illo prima & solo
explicatus in Lib. de Corpore, Cap. 21. Art. 1.
Sine qua hypothesei quamviscunq; labor, ars,
sumptus, ad rerum naturalium invisibiles
causas inveniendas adhibetur, frustra erit.
Quantum etiam supercilium præ se fe-
runt quae scribit, commentarium de prin-
cipiis & ratiocinatione Geometrarum
ipsi dicens, ad Henricum Bennet, Baro-
nem de Arlington: Eorum qui deisdem
rebus

tabui in meum aliquid ediderunt, aut solus
 insanio ego, aut solus non insanio! &
 praefatus in Elementa Philosophica, ad
 Gulielmum Comitem Devoniam: Physi-
 ca res novitia est: sed Philosophia Civilis
 multò adhuc magis; ut quae antiquior non
 sit (dico laefferus, utq. sciant se parum pro-
 fecisse obsecratores mei.) libro quem de Civie
 ipse scripsi. Quid autem? Nullime erant
 Philosophi apud Graecos antiquos, neq. Phy-
 sici, neq. Civiles? Fuere certe qui sic appel-
 labantur; teste Luciano, à quo irxifi, testi-
 bus nonnullis civitatibus, unde edictis pu-
 blicis sapius sunt expulsi. Sed non ob eam
 rem necesse est fuisse Philosophiam.

iv. Nimirum Hobbis est, si quidem
 ipsius iudicio standum, de quo jure usur-
 pes istud Poëtz:

*Ille sapit solus; reliqui velut umbra va-
 gantur.*

Quamquam, ut solemus in propria causa
 suspecti aut cœci etiam esse Judices, viri
 docti alii longe diversum de nova hujus
 viri Philosophia pariter & Theologia
 sentiant, ipsi nominatim sympatriotæ e-
 jus, Sethus Wardus, Ricardus Cumber-
 land,

and, & Joannes Templerus, Cui postremo de prostrato in Idea Theologiae Leviathanis Hobbianismo hoc cacinit *Fr. Bacon* Car. Robotham, Nortolciensis:

*Quis hic Colossus, qui tremendis faucibus
Immane hians, porrectus immensum jacet,*

*Vomitq; turpi, feda ructans dogmata,
Utrumq; & hinc & inde littus polleat?*

*Malmshuriensis Hydra, pelago Lusitana
Grandis Leviathan, & Giganteus Draco,
Informe monstrum, Belluaq; Britannica,
Uly, adeo, ad instar Africa, hic & angulus
Subinde nobis aliquid apportat novi.*

*Sed, gratia Superis! pari passu ambulat.
Noxa & Medela: Aten cito sequuntur
Lita:*

Accidit Hydra Hercules suus: eadem In-
sibla

Qua dederat ortum Monstro, & inter-
tum dedit,

Subigitq; protervus, ipsa qua peperit, ma-
lum.

*Sic pestis improba Pelagiana lucem
Labemq; sustulit Bradardini manus.*

Sic jam Co-insularis iridem Hobbesii

Pythona, jaculis mille confossum decto
 Templeriana dextra, Pythii amula.
 En, quam tabascis icibus, horrendum ge-
 mens,

Tennisq; vastum cor Myurus occupat!

Lethale pharetra virus en ut intimus
 Sorbet medullas corruentis Bellua!

En, quam de arzuata penitus, & altissimam
 Halans Mephitim puralento è gustare,
 Spisso cruore laza tingis aquora!

Tanti Triumpho gloriosa laurea
 Tua (plurimum Colende) prensat tempora.

En, quam cis asis passibus, quaque agmine,
 Adoratarum cumulo ovantem prosequi
 Festinat ingens Gratulantiùm Chorus.

Ara, fociq;, humana, divina omnia,
 Verenda Trinitas, Deus, Anima, & Angeli,
 Natura, Gratia, Civitas, Ecclesia,
 Ecclesiaq; peculium (Regimen, Fides,
 Ordo, potestas Clavium, Leges, Canon,
 Concilia, Synodi, Martyres, Miracula,
 Reditus, Schola, Lycea, Phronisteria,
 Sedes Superna) & quidquid usquam est
 facti

Vel Christiani nominis, Te οὐρανῶν
 Veriq; οὐρανῶν, Te salutans vindicem.

*At tu, nefandū Propalator dogma-
tum,*

Insanientis editor sapientia;

Fatalitatis impia Præco & Pugil,

Inspide materiati Adorator Dei,

Monocondyli Fabricator inclyte Symboli,

*Fidei Novator improbe, veterum here-
sūm*

Interpolarum Mango nugivendule,

Sartor Satorq; falsitatum strenue!

Descende cathedra, & Spongia deletili

Incumbito, blasphemiarum desinens.

Ote beatum, falsa sit tandem scias

Mutare veris! Bis at o miserum, si neges!

v. Ad superiora vero ut revertamur, sicut *Φιλαυλία* animique elatione Herberto Hobbius non cedit, ita neque zelo evertendi Religionem Christianam, ejusque fundamenta concutiendi. Quamquam non eodem modo ut ille, sed plane diversa ratione impium istud negotium aggrediatur. Etenim quum Herbertianæ Theologiæ *πρωτον ψευδῶς* sit, nihil ut certum indubitatoque verum in Religionis causa admitti oportere nisi quod Sensuum Rationisq; humanæ judicio, &

Universali omnium, qui quidem sane mentis sunt, Consensu comprobetur, Hobbius contra, Rationi & Consensui tam parum tribuens, ut ne quidem, Deum esse, ex Naturæ lumine omnibus mortalibus constare, aut constare posse, palam doceat (vide librum de Cive cap. xiv, 19. in Annotat. & confer cap. xiv, 15. xvi, 1.) a Potestatis Civilis arbitrio Religionis summam suspendit, & in illo solo heic acquiescendum, eique rationem humanam absolute submittendam esse disputat. Quod cum adeo portentosum sit dogma, ut sano homini in mentem venire id potuisse, vix sibi persuasurus sit lector, operæ pretium fuerit, quod revera primarium hoc sit universæ Hobbianæ Theologiæ fundamentum, ex scriptis ejus paulo curatius ostendere.

vi. Ante omnia itaque notetur heic locus ex Leviathane, cap. xxxiii; ubi de Scripturæ sacre auctoritate disputans Hobbius, *Quatenus, ait, non differunt Scriptura à Legibus Natura, dubium non est, quin sint Leges Dei, auctoritatemq. habens omnibus qui ratione naturali predicti sunt*

si sunt manifestam. Sed auctoritas huic u-
 tra non est, quam qua doctrina omni mora-
 di, si vera sit, attribuenda est. Si Leges à
 Deo ipso facte sint, nempe leges divina pa-
 sive, nulla accedente auctoritate huma-
 na, illis solis Leges sunt, quibus Deus ipse
 sua promulgavit, ut nulla illis per ignoran-
 tiam relinquatur excusatio. Illi igitur,
 quibus Deus non revelavit supernaturali-
 ter, quod Scriptura ab illo sint, vel eos, qui
 illas predicant, ab eo missos esse, nulla, ut
 eas recipiant, auctoritate obligantur, pra-
 terquam ejus qui summam habet in civita-
 te potestatem. Is enim Legislator solus est.
 Rursus, si auctoritas Civitatis non sit qua
 Scripturas facit esse Leges, auctoritate ali-
 qua alià vel privatà vel publicà id fiet. Si
 privatà, is solus ad obedientiam tenetur,
 cui Deus illas supernaturaliter pro Legibus
 dictavit. Nam si unusquisq; pro Legibus
 Divinis habere obligaretur quicquid aliquis
 praetextu Inspirationis vel Revelationis ob-
 truderet (in tanto hominum numero,
 per arrogantiam, vel ignorantiam, somnia,
 phantasmata, insaniamq; pro Spiritus divi-
 ni testimonio accipientium, vel per ambi-

tionem falsè iactantium) impossibile esse ut leges ulla pro Divinis agnoscerentur. Sin Scriptura Leges fieri non possunt sine auctoritate publica, auctoritas illa Civitatis erit, vel Ecclesia. Atque ita porro, quod Ecclesiæ esse nequeat, ostendere fatagit, ut obtineatur, esse Civitatis, sive ejus penes quem summa in civitate potestas est.

vii. Videlicet, quemadmodum Herbertus, in Scripturæ sacræ scrutinio Notitias Communes, quas vocat, sive ea quæ ex Naturæ lumine omnibus nota, separare jubet ab his quæ ex Revelatione accessisse Christiani credunt; & illa ut indubitato certa omnibus amplectenda docet; ista vero non nisi hac lege admittenda, si attestantem habeant aliquam nostram facultatem, hoc est, si sensuum intellectusve naturali judicio approbentur (vide sect. 1, 22.) ita Hobbius, similiter quæ ex se manifestæ vetustatis sunt in Codice Biblico, a ceteris non æque natura sua cognitis secernens, illa per se apud universos homines auctoritate valere asserit; ad hæc vero recipienda neminem obli-

obligari nisi auctoritate ejus qui summam in civitate potestatem obtineat: solos illos si excipias quibus supernaturaliter talia Deus revelavit; immediate p[ro]p[ri]a. Nam uti secundum Herbertianam Theologiam Revelatio proprie non datur nisi respectu ejus cui ipsi immediate aliquid divinitus patefactum (vide sect. 1, 15.) sic idem tenere Hobbium, clare monstrant quæ leguntur in Leviathane cap. xxxii: *Alloquitur homines Deus aut immediate, aut alterius hominis, cui immediate loquutus ante erat, mediatione. Quomodo hominem immediate alloquatur, intelligi fortè potest ab eis, quos ita alloquutus est; sed idem ut ab alio intelligatur, si non impossibile, certè difficillimum est! Nam si quis mihi diceret, Deum sibi supernaturaliter & immediate loquutum esse, dubitanti, an id verum esset, non facile intelligo, quibus argumentis mihi fidem faceret. & paulo post: Quamquam in somnio, in visione, per vocem, & per inspirationem, hominem alloqui potest Deus omnipotens, dicenti tamen, Deum sibi ita loquutum esse, credere obligatur nemo, ho-*

*mini felices, qui & errare, & quod pejus
 est) mentiri potest. E quibus testimonium
 & illud patet. sicut de Herberto supra
 sect. 1, 17. monuimus, etiamsi prima
 fronte videatur non omnem Revelatio-
 nis certitudinem negare, sed eorum duci-
 taxat intuitu quibus non est immediate
 doctrina aliqua divinitus manifestata; si
 tamen paulo attentius asserta ejus consi-
 derentur, quod ne ipsi quidem Prophe-
 tæ & Apostoli suis revelationibus citra
 deceptionis periculum fidere potuerint,
 omnino illum statuero: ita de Hobbio,
 eodem, si non potiori jure, illud ipsum
 dicere licere. Eo nimirum tendit, quod
 ait: quomodo hominem immediate De-
 us alloquatur, intelligi posse ab
 iis quos ita alloquutus sit; item, qui
 Deum sibi loquentum esse dixerint, ho-
 mines fuisse qui ERRARE potuerunt.*

IIX. Sed subiciemus adhuc aliam non-
 nulla quæ eandem in rem dicto loco ha-
 bet Hobbius. *Quibus, inquit, Deus lo-
 quutus est in Scripturis sacris, non imme-
 diate loquutus est, sed per Prophetas; idque
 omnibus equaliter. Qui Deum in somno
 ad se*

ad se loquatur esse dicit. *Deum dicit se lo-*
quatur esse, somnia esse, federa. Somnia ad-
esse, ut dicitur pro Verbo. Dum nemo accipit apra-
sertionem se somnia, maxime max parte nat quid-
lia esse, et ab invigilantia et sapientia sa-
modi, ut procedere possit. Quia somnia
vidisse, ut dicitur, vidisse, se, di-
vis, somnia esse, modum separare et facile
vacis et imperitiam somnibus sanaria illu-
dant. Qui super negotia hinc infirmitatem
sibi esse a Deo dicitur, ut dicitur, novam
dicit, a superioribus ingratum sui, ut dicitur, ut
ne infamia intelligatur. Nolo transcri-
bere quae porro frequentur impia et blas-
phema; ne hoc quidem occurrat, ut
ad frangendum eorum extremam pertinet
etiam facerent, qui, nimio Hobili amore
fascinati, nihil in omni scriptis occurrat
quo Prophetarum et Apostolorum, et
etoritati detrahatur, persuasum sibi ha-
bent, certe persuadere aliis conantur.
Itaque ut rubor suffundantur a
superioribus placet ad iura, quae nominatim
de magnis Dei sermo Moise, addi-
vinam eius auctoritatem, revertendam,
certe dubiam & suspectam, reddendam,

Leviathanis capite xl. leguntur: Non, &
 Mose Israelitæ obedirent, iussit Deus. Ne
 enim illos alloquitur est nisi mediante Mo-
 se ipso. Dicit autem Christus (Job. 5. 31.)
 Si testimonium dico de me ipso, testimonium
 meum non est verum. Authoritas ergo Mo-
 si, sicut Authoritas ceterorum Principum
 omnium, fundari debuit in consensu populi
 promittentis obedientiam. & capite xlii:
 Quoniam Lege obligari potest nemo, quin-
 scis, an à Rege Lex sit, nec ne; quomodo ob-
 ligari potuit populus Israeliticus ad pro-
 standam omnibus Legibus Moysæis obedi-
 entiam, qui, ne contempserim, Sinai accende-
 rent, & quid Mose Deus locutus est, audi-
 re prohiberi fuerant? Ad quod respondeo:
 Legum illarum aliquas, nempe Tabulam se-
 cundam, Leges naturales divinas æternas
 esse, & per se obligare. De Tabula prima
 difficilis foret esse fuisse responsis, nisi popu-
 lus seipso ad obediendum Mose obligasset,
 his verbis (Exod. 20. 19.) Doqueris u nobis,
 & audiemus: sed ne loquatur nobis Deus,
 ne moriamur. Utque appareat, quo loco
 apud Hobbium sint Prophetæ generatim,
 & quam non pro viris Joannisque eos ha-
 beat,

beat, notetur, qui omnium instar heic esse potest, locus ex fine capituli XL. Levianthani: Cum Jus Regum manifestum sit, & populus, atq; etiam aliquando ipsi PROPHEET & ID NON INTELLIGANT, jura Regum exemplis ductis ab ignorantia populi, vel à doctrina Prophetæ oppugnari iniquum est.

x. Sed & spectant huc quæ Elementorum Philosophiæ sectione II, cap. XIV, 3. 4. idem habet Hobbius: Circa res supernaturales nemini credimus nisi quos prius factum aliquod fecisse supernaturale credimus. Dicenti autem alicui, ex quâ dicit vel docet confirmata miraculo esse, quomodo credi potest, nisi & ipse miraculum ediderit? Quam si homini privato sine miraculo credendum sit, cur diversis docentium uni magis quam alteri? Religionis ergo nostra pars maxima & Deo gratissima Fides, ab hominibus privatis, nisi faciant miracula, dependere non debet. Si Religio (præter eam quæ consistit in Pietate naturali) ab hominibus privatis non dependeat, tunc necessarium est (cessantibus jam dudum miraculis) ut dependeat à Legibus civitatis. Religio itaq; Philosophia non est, sed

*sed in omni civitate Lex; & propterea
- disputanda est, sed implenda.*

XI. Per homines privatos auctor in-
- telligit quoscumque in civitate sic agen-
- tes, ut penes ipsos non sit summa pote-
- stas, sive (ut alias loquimur) *majestas*.
Hos igitur, cujuscumque tandem sint
- conditionis, in religionis negotio audi-
- endos esse negat, nisi miraculis sibi
- metipsis fecerint; etiamsi que docent, o-
- lim miraculis firmata esse dicant. Etiam-
- si, inquam, Theologi & Concionatores
- capite religionis ut immoto assensu com-
- plectenda proponant, tamquam dogma-
- ta, quorum divina veritas miraculis olim
- confirmata fuerit, tamen, ex Hobbi sen-
- tentia, pro talibus illa agnoscere non te-
- nemur, nisi miraculis ante sibi met au-
- ctoritatem concilient Doctores; quum-
- que ea hodie cessent, alio loco haben-
- da non sunt, secundam novam ipsius
- sapientiam, dogmata religionis, quam
- quo leges habentur positivæ in republica,
- quarum vis & auctoritas omnis a potesta-
- te civili pendet.

XII. Atque hinc diserte docet auctor
libro

bro de Cive cap. xvii, 27. quod *Scriptura sacra interpretatio, hoc est, jus Con-*
roversiarum omnes determinandi, dependeat
& derivetur ab auctoritate illius hominis,
vel cætus, penes quem est summum imperi-
um civitatis. Atque auctoritatem hanc
 tantam esse vult, ut in rebus abstrusissimis
 quoque & obscurissimis, ipsis imo facti
 quæstionibus (uti vocant) simpliciter il-
 li sit acquiescendum, nosterque intel-
 lectus eidem absolute submitteendus.
 Quam in rem hotari meretur præ ceteris
 locus Leviathanis cap. xxxvii: *Etsiam Mira-*
cula, quæ prætenduntur doctrinis, debemus
videre ipsi, & quantum possumus, excutere,
& examinare, & secundum Rationem Pu-
blicam, id est, secundum rationem ejus qui
summam habet in civitate potestatem, de ve-
ritate Miraculi judicare. Exempli gratiâ, si
 quis dicat, quod post certa verba ab ipso pro-
 lata super buccam panis, non sit amplius Pa-
 nis, sed Deus, vel Homo, etsi oculis, ut an-
 te, Panis videatur; causa nulla est, cur quis
 ita factum realiter esse putet, neque illum
 timeat, donec à Deo per illum, qui locum
 ejus in civitate tenet, usum realiter fa-
 ctum

Etum sit nec ne, inquisierit. Et siquidem ille negat, tunc sequitur id quod à Mose dictum est Deut. 18, 22. *Temerè loquutus est, non timebis illum; sin factum esse realiter dicat, acquiescendum est.* Item in miraculis, qua non vidimus facta, sed fama tantum audivimus, consulenda est Ecclesia Civitatis, id est, is qui summam in ea habet potestatem, quousque fama authoribus credendum sit.

XIII. Gemina his sunt quæ habentur libro de Cive cap. xv, 18. *Si queratur: an obediendum civitati sit, si imperet aliquid dici, vel fieri, quod non est directè in Dei contumeliam, sed ex quo per ratiocinationem consequentia contumeliosa possunt derivari; veluti si imperetur Deum colere sub imagine, coram iis qui id fieri honorificum esse putant? Certè faciendum est.* - Quamquam enim huiusmodi imperata possunt esse interdum contra rectam rationem, ideoque peccata in iis qua imperant, non tamen sunt contra rectam rationem neque peccata in subditis; **QUORUM IN REBUS CONTROVERSIS RECTA RATIO EST EA QUÆ SUBMITTITUR RATIONI CIVITATIS.**

XIV. Quid? quod ipsam Scripturæ
 acrae canonizationem civili quoque po-
 testati non semel tribuit Hobbius. Ni-
 mirum Leviathanis cap. xxxiii ait, *libros*
illos solos Canonicos, id est, Leges esse in u-
nuquaq; civitate, qua summi Imperantis
authoritate lata sunt. (ubi stylo perplexo,
 ut saepe alias, animi sensu auctor exprimit.
 quid enim est, quæso: *libros illos solos Ca-*
nonicos esse, qua summi Imperantis auctori-
tate lata sunt?) & cap. xlii, *Potestas, in-*
quit, per quam Decalogus factus est in Le-
gem Civitati Israëlitica, erat penes Mosem,
& post illum, penes Sacerdotem summum,
qui erat civitatis summus Imperans. Ha-
Etenuis ergo Scriptura sacra canonizatio ad-
eum pertinuit qui summam in civitate po-
testatem habuit civilem. Nec aliter Regum
& Esdræ temporibus se rem habuisse,
paulo post asseverat; ac deinde, Testamen-
tum Novum, scribit, in iis locis sansùm Lex
est, in quibus ita à summa potestate civili
facta est. Videlicet ut Leges positivæ non
universos homines, sed uno regno una-
ve civitate sociatos tantum obligant, eo-
que solum idiom, leges propria, Aristoteli
 Rhe-

Rhetor. lib. I. cap. x & xiii, dicitur: *itali-
 bros quoque Biblicos latius non valere
 vult Hobbius, quam qua patet potestas
 ejus civilis qui recipiendos illos proque
 divinis habendos sanxit. Quo etiam spe-
 ctat quod paulo post ante recitata verba
 ait: *Es qui doctrinam Christi recipere vo-
 luerunt, eo nomine peccavisse nusquam le-
 gimus; sed hoc tantum, in peccatis suis
 meruisse fuisse, i. e. peccata eorum contra
 Leges, quibus obedire debuerunt, remissa
 non fuisse: nimirum peccata eorum contra
 Leges Naturæ, & contra Leges Civiles
 sue civitatis retenta fuisse. Ver-
 bunt quidem Dei præ lege habere obligan-
 tur homines universi; ut autem pro verbo
 DEI reciperent quicquid in Dei nomine ab
 homine mortali pronunciaretur, aut quod
 Legibus civilibus, quas custodiendas esse
 Deus iussit, contrarium doceretur, obliga-
 ti non erant.**

XII. Quæ postrema imprimis, ut cum
 antiquis Ethnicis Hobbius conspiciet, ma-
 nifesto ostendunt. Apud hos videlicet
 atrox erat crimen, maximeque Legibus,
 etiam sub capitali supplicio, prohibitum,

iis! quæ ad Religionem spectabant;
 liquid innovare. Inter ipsas Romulæ
 ges, prout a Franc. Balduino sunt edi-
 itæ, septima est: *Deos peregrinos, præter
 ætænum, ne colunto.* & Cicero, libro 12
 de Legibus, tamquam a veteribus accepta
 nec receret: *Separatim nemo habessit De-
 os, neve novos: sed nec advenas, nisi pu-
 blice adscitos, privatim colunto.* Atque
 hinc Livius, libro xxv, cap. 1, memorat;
 quum, belli tempore, externa religio ur-
 bem incessisset, ritusque Romani cœpif-
 sent contemni, primo secretas bonorum
 indignationes fuisse exauditas, deinde ad
 Patres etiam & ad publicam querimoni-
 am rem excessisse; inculatis graviter ab
 Senatu Ædilibus Triumvirisque capitali-
 bus, quod non prohiberent: tandem M.
 Æmilio, Prætori urbis, negotium ab Se-
 natu datum, ut novis religionibus popu-
 lum liberaret. Adde quæ idem habet
 lib. xxxix, cap. xvi, & Valerius Maxi-
 mus lib. 1, cap. iv, Dionysius Hallicar-
 nassæus cap. ii, Paulus Jctus Sententia-
 rum receptorum libro v, tit. xxi. cujus
 verba: *Qui novas & usu vel ratione in-
 H cogni-*

gnitas religiones inducunt, ex quibus animi hominum moveantur, honestiores deportantur, humiliores capite puniuntur. Porro Iosephus libro II contra Apionem testis est, apud Persas quoque multos ob peregrinæ religionis causam suppliciiis acerbissimis affectos; & Scythas ex Græcia reversum Anacharsim suum interemisse, Græcorum Deos colentem; denique de Atheniensibus annotat, quod mulierem quamdam Sacerdotem ob exterorum Deorum cultum interfecerint, capitisque decreverint supplicium, si quis peregrinum aliquem Deum introduceret. Confer Actor. xvi, 19. seqq. xvii, 18. seqq. Iustinum M. Apologia ad Antoninum Pium, Origenem lib. I adversus Celsum, Eusebium lib. vi Præparat. Evangel. Cyrillum Alex. lib. vi contra Julianum.

xvi. Nempe credebant viri Politici, mutationem Religionis ipsarum quoque Legum & moris a majoribus traditi mutationem afferre. Unde Symmacho, Parænesi ad Valentinianum, Theodosium, & Arcadium, ubi Romam introducit pro recepto idolorum cultu declamantem, eum
sic

ſe inter alia loqui facit: *Nemo me putet
 ſolam cauſam Religionum tueri. Ex huius-
 modi facinoribus (mutatione ſacrorum)
 orta ſunt cuncta Romani generis incommo-
 da. Et Mæcenas, conſilia, quibus admis-
 ſis, feliciter imperaturus eſſet, Auguſto
 ſuggerens, apud Dionem Caſſium libro
 LII, inter alia, πὸ μὲν θεῶν, inquit, πάν-
 τη πάντως αὐτὸς π σέβει καὶ τὰ πῶτεραι, καὶ
 τὰς ἄλλας πρῶτ' αἰσάγκαζοι. Τὰς δὲ δὴ ξενί-
 ζοντάς π πρὸς αὐτὸ καὶ μίσει καὶ πόλαζε, μὴ
 μόνον τῶν θεῶν ἔνεκα, ὧν καταφρονήσας ἔδ'
 ἄλλω ἂν τινὲ περιπρήσειν, ἀλλ' ὅτι καινὰ
 πινὰ δαιμόνια οἱ τοῦτοι ἀπίσφίεροντες, πολ-
 λὰς αἰακείθουσι ἀλλοτριονομεῖν κακίγυα καὶ
 ſυνομοσίαι, καὶ ſυςτάσεις εἰαιρειαίτε γίγνον-
 ται, ἀπὸς ἤκιστα μοναρχία ſυμφέροι, *Deos
 ſemper & ubique ita cole, ut moribus pa-
 tria receptum eſt, ad eundemque cultum
 alios compelle. Peregrinarum vero religio-
 num auctores odio & ſuppliciiſ proſequere:
 non Deum modo gratia, quos qui contem-
 nit, haud dubie nil aliud quoque magni
 faciet; ſed propterea etiam, quod, qui no-
 va Numina introducunt, multos ad uſum
 peregrinarum legum pellicunt. Inde con-**

juraciones, coisiones, & concubinabula existunt, quae nullatenus Monarchiae commoda.

XVII. Quum proinde propositam ab Apostolis virisque Apostolicis CHRISTI doctrinam cupidissime olim amplecterentur nationes, ut legum patriarum violatores, hominesque factiosi & rebelles, traducebantur, gravissimasque hoc nomine persecutiones ab idolorum cultoribus sustinebant. Ita Eusebius, sub initium libri IV Praeparat. Evangelicae, Paganos affirmare ait, Ἡμᾶς ὅ μάλιστα αἰσθεῖν τὰς ὑπὸς ἑμφανεῖς καὶ ἐνεργητικὰς δυνάμεις ἐν ὑδρὶ λόγῳ πημιθῆναι· ἀνταρξοὺς δὲ πνευμαίνοντας δέου σέβειν ἕκαστον τὰ πάτρια, μηδὲ κινεῖν τὰ ἀκίρητα, τοιχοῦν δὲ καὶ ἐφέπειαζ ἢ τῶν προπατέρων εὐσιβεία, ἀλλὰ μὴ πολυπραγομεῖν ἕρωτι καινοτομίας. ταύτη γὰρ φασιν ἐπιζῆως καὶ θύνατον ὑπὸ τῶν νόμων ἐβίβησαι τοῖς πλημμελεῦσι τὴν ζῆμια, ἵπριε nos facere, qui tam manifestas & beneficis virtutes (Deos) contempnamus, leges patrias transgredientes, quas oporteat unquamque servare, neque movere non movenda, ingredi autem & sequi majorum pietatem:

pro

praesertim cum a legibus capitalis poena ad-
versus eos decerneretur, qui secundum leges
& consuetudines Deos non venerantur. &
in edicto, quod in Historia Eusebii Ec-
clesiastica, lib. iix, cap. xvii, recitatur,
Gentilium Imperatorū de Christianis hæc
sunt verba: Ἦνι λογισμῷ πσαύτη αὐτὰς
ὀλιονεξία κατοχῆκε καὶ ἀνοία καταλήφει,
ὡς μὴ ἔπαυε τοῖς ἑσπὸ τῶν πλαικατὰ δειχθῆ-
σιν, ἀπὸ ἰσως πρὸτερον καὶ οἱ γονεῖς αὐτῶν ἤ-
σαν κατοχῆσαντες ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτῶν πρῶθι-
σαν, καὶ ὡς ἕκαστος ἐβύλετο, ἕτως ἑαυτοῖς καὶ
τόμοις πιῆσαι, καὶ τὰς ὄρθε φυλάττειν, καὶ
ὄν Διαφθεγῆς Διαφθορα πλήθῃ συναγειν, Ταπ-
τα eos arrogantia ac temeritas veluti ex
consensu quodam invaserat, ut majorum
instituta, qua fortasse ab ipsorum parenti-
bis sancita fuerant, minime acquiesce-
rent; sed singuli pro arbitrata suo ac libi-
dine leges sibiipsis constituerent, easque ob-
servarent, & in diversis seclis atque sen-
tentiis diversos cogerent cætus. Eodem
spectat, quod Christiani nefaria conspi-
rationis homines audiunt Galerio Maximo
Proconsuli, in Actis passionis Cypriani;
homines deplorata factionis, & plebs profa-

de conjurationis, Cæcilio apud Minucium Felicem; *plebs rebellis*, apud Prudentium, in Romano, hymn. xiv, 61. Videatur & Tertullianus in Apologetico passim, in primis cap. xxxix, legq. Origenes item adversus Celsum libro iii. xix. Violentam isthanc Factionis suspicionem quo pacto a se depulerint Christiani primævi, e præcis fidei nostræ Apologetis notum est. At si Hobbins ea vixisset ætate, contra Christianos omnino pronunciaisset, pro verbo Dei recipientes quod legibus civilibus docebatur contrarium, & ad quod recipiendum idco non erant, ex ejus quidem sententia, obligati. Legibus namque Gentilium civilibus, vel, quod idem est, præscripto à legibus illis cultui publico, adeo non erat conformis Religio Christiana, ut pro mero etiam Atheismo Pagani hanc haberent; velut libro de Calumniis Gentilium cap. ix, & commentario in Justinum Martyrem pag. 30. 85. ostendimus. Factiosi igitur, Hobbii si standum judicio, veteres fuerunt Christiani; seditiosa fuit e cœtu illo, v. gr. Virgo Eulalia

Ha; quam sic loquentem introducit Prudentius, hymno IX, 71.

*Quaritis, o miseranda manus,
Christicolam genus? En, ego sum
Demonicus inimica sacris.
Idola protero sub pedibus,
Pectore & ore Deum fateor.*

& de qua, blandis a Præsidente verbis ad sacrificandum invitata, hæc paulo post habet:

*Infremis, inque Tyrannoculos
Sputa jactit: simulacra dehinc
Dissipat; impositamque molam
Thuribus pede profubigit.*

Nec horrere novum hunc Theologum conceptis verbis, seditiosæ doctrinæ Christianismum postulare, monstrat locus in libro de Cive cap. XII, 6. *Vulgo docetur, Fidem & sanctitatem non studio & ratione naturali acquiri, sed semper supernaturaliter hominibus infundi vel inspirari. Reditur igitur ad cognitionem privatam boni & mali, qua concedi non potest sine civitatum dissolutione. Cujus paragraphi summa in margine sic exprimitur: Fidem & Sanctitatem non studio &*

ratione acquiri, sed semper naturaliter
 fundi & inspirari, SEDITIOSA OPINIO. Non
 possum quin adjiciam, quæ sub ejusdem
 paragraphi finem habentur, Christianorum
 (scilicet!) auctoris ingenium prodentem
 Nata est, inquit, ab insanis hominibus illa
 opinio, qui Scripturarum lectione copiam
 verborum sacrorum nacti, isa ea con-
 nando connectere soliti sunt, ut eorum ut-
 tio nihil significans imperitiis tamen homi-
 nibus divina videatur. Cujus enim ratio
 nulla, oratio divina apparet, is necessario
 divinitus videbitur inspiratus.

xix. Sed redeamus ad propositum.
 Ostensum est supra, quod, secundum Hob-
 bii doctrinam, in religionis negotio in-
 tellectus humanus absolute submitti de-
 beat summæ potestatis civilis dictaturæ.
 Suntque eam in rem præ ceteris obser-
 vanda illa ejus verba, num. x exhibita:
*Religio Philosophia non est, sed in omni ci-
 vitate Lex; & propterea non dispensanda
 est, sed implenda.* item ista, quæ recitari
 mus num. xiii: *Subditorum in rebus com-
 muneris recta ratio est ea quæ submittitur
 rationi Civitatis.* Operæ vero præm-
 ium est,

est, spectare, quomodo & hæc cum Gen-
tilium scitis placitisque concordent. Ut
igitur de Religione disputandum non es-
se, nec ibi rectam rationem audiendam,
docet Hobbius; ad eundem modum jam
olim, apud Tullium libro in de natura De-
orum, dicebat Cotta: *Non me ex ea opini-
one, quam à majoribus accepi de cultu De-
orum immortalium, ullius unquam ora-
tione, aut docti aut indocti, movebit; Bal-
bumque sic affabatur: A te Philosopho ra-
tionem accipere debeo Religionis; majori-
bus autem nostris, etiam nulla ratione red-
dita, credere. Quem locum ex Cicero-
ne repetens Lactantius, Institut. libro
ii, cap. vi, Ha, inquit, sunt Religiones,
quas, sibi à majoribus suis traditas, perti-
nacissime tueri ac defendere perseverant
Ethnici: nec considerant, quales sint; sed
ex hoc probatas atque veras esse confidunt,
quod eas veteres tradiderunt: tantaque est
auctoritas vetustatis, ut inquirere in eam,
scelus esse ducatur. Itaque creditur ei pas-
sim tamquam cognita Veritati. Quomo-
do & libro v, cap. xix, de iisdem Paga-
nis ait: *Inherentes persuasioni vulgari, le-**

H 5

ben

bene errant, & stultitia sua favent.
 quibus si persuasionis ejus rationem requi-
 ras, nullam possunt reddere, sed ad ma-
 xima judicia confugiunt: quod illi sapie-
 res fuerint, illi scierint, quid esset ap-
 tum: sequae ipsas sensibus spoliant, ratione
 abdicant, dum alienis erroribus credunt.

Ex quibus apparet, convenire in so Hob-
 bii veterumque Ethnicorum sententia,
 quod, ubi de Religione res est, ab alieno
 eoque mere humano, pendere oportet
 arbitrio; & in hoc solum aliquid esse dis-
 crepantiae, quod ille summæ potestatis
 civilis, isti majorum auctoritate omnia
 heic metiantur. Tamen duo ista non
 sint ita semper diversa, quin aliquando
 possint coincidere.

xx. Ut vero rectius adhuc Hobbians
 Theologiae assequaris mysteria, explica-
 ri meretur aliquanto distinctius, quid
 sit ipsi, in rebus ad Religionem pertinen-
 tibus intellectum summæ potestatis civi-
 lis nutui submittere? Id igitur perspicue
 docet Leviathanis cap. xxxii, *Quare,*
scribens, in locum aliquem difficiliorem,
quædam ut à nobis examinari possit, incide-
rimus

Verimus, intellectum nostrum verbis ipsis, sine examine Philosophico, (propter mysteriorum divinorum incomprehensibilitatem) debemus subicere & captivare. Mystera enim, ut pillula, quas morbo laborantibus prescribunt Medici, si deglutiantur integra, sanant; mansa autem plerumque revomuntur. Subjectio autem intellectus non ita intelligitur, ac si teneretur aliquis alicujus alterius sententia consentire: nam Sensus, Memoria, Intellectus, & Ratio nostra, in potestate nostra non sunt; sed tales sunt, quales res ipsa necessario in nobis efficiunt. Intellectum tunc subicere dicendi sumus, quando illis, quorum est de doctrina statuere (iis puta, penes quos summa in civitate potestas) non contradicimus.

xxi. Videlicet ex Hobbii sententia piaculum minime est, magistratui ut obtemperes, concedere aliquod religionis dogma, verbisque externis profiteri tamquam verum, cui tamen internum assensum nullo modo præbeas: sed id recte omnino fieri, docet libro de Cive cap. xix, 4. 6. 14. Quo postremo loco asserit, quod, *excepto uno articulo, JESUM ESSE CHRIS-
TUM*

strum, qui necessarius sit ad salutem de
 de interna, ceteri omnes persineant ad
 obedientiam tantum: qua quidem praestari
 potest, inquit, etsi quis non interne credat
 (modo cupiat credere, & externe profiteatur,
 quoties opus est) quacumque ab Ecclesia
 proponuntur, hoc est, (ut Eccles. 9 vocem
 explicat auctor Leviath. cap. xlvii)
 ab eo qui summam habet in Ecclesia po-
 testatem. Quem vero heic excipit unum
 interna fide credendum articulum, de
 eo in Leviathane, cap. XLII, hæc habet:
 Quid (inquit aliquis) si Rex, vel Senatus,
 aut quicumque summam in civitate habet
 potestatem, credere in Christum prohiberes?
 Respondeo, prohibitionem talem frustranc-
 am ideo esse, quia credere & non credere
 non sequuntur imperata hominum, qui,
 an credamus necne, scire non possunt, nec,
 si scirent, mutare. Fides est donum Dei,
 (qui vero? certe non donum Dei super-
 naturale: nam id seditiosum vocat dog-
 ma, loco supra num. xix expresso) quam
 promissis premiis aut periculis commina-
 tione neque dare neque tollere potest homo.
 Si porro queratur: quid si jubeamur a Prin-
 cipe

de nostro legitimo dicere, quod non credas, obediendumne est? Respondeo, vocem *minis* rem externam esse, neque significans obediensiam proferens posse magis, quam *lius* quicumque gestus corporeus; & Christianum hominem in rebus huiusmodi, si corde in Christum credas, eandem habere libertatem, quam concessis Naamano Syro propheta Elisha. - Naamanus hic credidit in corde Deum verum; adorando autem *videri* voluit non credidisse, ne offenderet Regem suum. Quasi vero id in textu II Reg. v, 18. diceretur! E quo, si vel maxime de rei futuræ indulgentia (non, ut a multis fit interpretibus, præteriti peccati venia) exponas, nondum extorquebis quod vult Hobbius: quum potuerit utiq; externum hoc & Politicum servitium ita præstare Naaman, ut, in honorem idoli Rimmonis nihil heic a se fieri, & Regi, & omnibus aliis spectatoribus, candide significaret, adeoque in re tanti momenti nihil simularet aut dissimularet.

XXII. Sed audiamus porro Hobbium. Postquam is objecisset sibi verba Domini: *Quicumque negas me coram hominibus.*

bus, ego negabo illum coram Patre meo qui est in caelis, Matth. x, 33. Respondemus, ait, illum qui subditus est, ut erat Naamanus, & à Rege suo ad aliquid, QUOCUNQUE ID SIT, facere coactus est, ita ut non sponte sua, sed in ordine ad obedientiam legibus patriis faciat, factum illum non esse, nec illi imputandum; sed Regi, id est, Civitatis, factum esse, & Legibus imputandum; neque illum esse, sed Regem suum, qui negavit Christum. Quae Theologia si nota fuisset & credita priscis illis Ecclesiae primæve Martyribus; nimis sane fuissent vitæ suæ prodigi, quod mille mortes obire, & exquisitissima quævis perpeti tormenta, quam CHRISTUM Dominum suum abnegare, maluerint. Uti etiam hoc non negat homo profanus, scribens memorato loco, Martyres tales, si forte præmium expectatum non acceperint, conqueri jure haud posse, ut qui ob eam rem mortem pati non fuerint obligati.

XXIII. Quam vero ignotus fuit, quem dixi, Hobbianismus doctrinae praxique veterum Christianorum, tam scite sum dem

erant expresserunt Gentilium sapientes.
 qui cum auctoritate publica receptæ The-
 ologiæ Civilis absurditatem, impietatem,
 &ominandamque foeditatem, probe per-
 picerent, intellectum tamen suum ei sub-
 mittebant, id est, ex Hobbii interpretatio-
 ne, ei non contradicebant: quod videli-
 cet, ut supra notavimus, capitali poena
 in illos animadvertere Leges juberent,
 qui juxta patrium morem Deos non ve-
 nerarentur. Tametsi ignobilis hujus ser-
 vitutis quodammodo ipsos puduerit, in-
 deque, licet Deos cum vulgo in ore &
 calamo frequenter haberent, ita id ex-
 cusare sint ausi, quod unus ille Deus,
 quem ex naturæ lumine cognoscebant,
 pluribus & diversis nominibus appellari
 possit ac soleat, ob varias virtutes, mune-
 ra, & beneficia, ipsi inditis. Quam in-
 rem diserte auctor libri de Mundo, qui
 sub Aristotelis nomine extat, cap. viii
 εἰς δὲ ἅν, πολυώνυμός ἐστι, κατονομαζόμενον τῶν
 πάντων πάντων, ἀπὸ αὐτοῦ ἕως ἡμεῶν. & Ma-
 ximus ille Madaurenfis, Philosophus eth-
 nicus, cujus extat ad B. Augustinum epi-
 stola (est inter hujus Epistolas XLIII) ubi
 asserit

afferuerat, unum esse Deum summum; Ita-
 tim subjicit: *Hujus virtutes, per mundi-
 num opus diffusas, multis vocabulis invocamus.* Id Seneca, libro IV de Beneficiis
 cap. VII, IX, hunc in modum exprimit:
*Quoties voles, sibi licet aliter auctorem
 rerum nostrarum compellere. - Quaecumq;
 voles, illi nomina propria aptabis, vim ali-
 quam effectumque caelestium rerum conti-
 nentia. Tot appellationes ejus possumus esse,
 quot munera. Hunc & Liberum patrem,
 & Herculem, ac Mercurium nostri putant.
 Liberum patrem, quia omnium parens sit,
 quod ab eo primum inventa seminum vis
 est, consulsura per voluptatem; Herculem;
 quia vis ejus invicta sit, quandoq; lassata
 fuerit operibus editis, in ignem recessura;
 Mercurium, quia ratio peres illam est, nu-
 merusq;, & ordo, & scientia. - Sic hunc Na-
 turam vocas, Fatum, Fortunam: omnia
 ejusdem DEI nomina sunt, varia potentis
 sua potestate. Confer eundem libro II
 Quaest. Natur. cap. XLV, & adde quae in
 eandem sententiam habent vetus Potta
 Hermesianax, Orpheus, Phocylides, Par-
 menides, Philemon, Xenophanes, Co-
 lopho-*

ophonius, Valerius Soranus, alii.

xxiv. Sed imprimis notari heic mereatur, quod Hobbius docet, Scripturam sacram interpretandi auctoritatem *ἀνωτάτου* penes summum Christianæ reipubl. magistratum esse, id ipsum accurate respondere. Turcarum sententiæ: quos Imperatori suo jus interpretandi Alcoranum tribuere, Wenceslaus Budovez, Baro a Budovva, Consiliarius & ad Portam Ottomanicam Legatus Cæsareus, in sua Historia, quam Circulum Horologii Lunaris & Solaris inscribit, testis est.

xxv. Quoniam opus illud, multa *ἀξιοπαινήματα* complexum, in paucorum manibus est, operæ pretium facturi sumus, opinor, si textum, unde testimonium istud petatum, integrum huc transferamus. Sic igitur ille habet, voluminis Hanoviæ anno clc lxxvi excusi pag. 173. *Incidit, Constantinopoli agens, in complures, & præcipue Italos homines in Philosophicis scriptis versatissimos, & Verbi DEI quoque non ignaros: qui ex famulatio Domini Augerii Busbekii, & Domini Davidis Ungnadii, Oratorum Cæsaris, qui ante nos Constanti-*
I
nopoli

nopolis fuerit, multos seduxerunt; & qui nobiscum
 conuersando, idem facere nostratibus tentarunt: & praesertim is, qui ex verbo
 Dei cum illis disputare, & fabulas Turciae
 refutare volebant. Ibi subtilissima quoque
 argumenta (prout etiam nunc ea Christiani
 quidam, prohi dolor, publicis scriptis spargere
 & docere palam non verentur) in medium
 de incertitudine verbi DEI proferebant, di-
 centes: Si apud Christianos firmissima, &
 quae sibi nullo modo eripi patiuntur, axi-
 mata haec sunt: *Vetus & Novum Testamen-
 tum, nisi ab Ecclesia Romana esset canoni-
 sum, pro verbo DEI non habendum; imo, si
 Romana Ecclesia aliud quippiam in locum
 Veteris & Novi Testamenti substitueret, ei si-
 dem adhibendam; Item, Romanam Ecclesiam
 omnes haereticos hac ratione confundere,
 quod Romana Ecclesia maior sit numero
 recte docentis, quam errantium haereticorum;*
 Item, quod in ea sit unanimitas consen-
 sus, ut in doctrina, sic & in ritibus, apud he-
 reticos vero certamina & dissensiones; Item,
 quod apud Romanam Ecclesiam sit obedientia
 erga summum caput, quod est Romanus
 Pontifex, sed apud haereticos confusio; dum

alii in
 mana
 Roma
 opinio
 Aposto
 Christi
 Christi
 imole
 band
 stian
 Nost
 Vetu
 mo
 me
 vat
 can
 Veti
 ria
 sic
 na
 su
 &
 m
 m
 fo
 c
 alii

alii in alios invehuntur; Item, quod Romana Ecclesia unum caput habeat, quod est Romanus Pontifex; at apud hereticos, quot opiniones, tot sint capita. Hac ergo, inquit Apostata ad Turcas profugientes, axiomata Christianorum si ad probandam Religionem Christianam valent, cur non aequè à Turcis, imò longe melius quàm à Christianis, ad probandam Religionem Mahometanam, Christianis objici possunt? & quidem hac serie: Noster Alkoran, in quo continetur quoque Petus & Novum Testamentum, à nostro summo Sacerdote, & ab universa Ecclesia Mahometana (qua magnitudine sua longe superat Christianos) pro verbo Dei est declaratus, canonizatus, auctoritate approbatus; & Verus Novumque Testamentum, de quo gloriimini, pro depravato & suppositio atque ficto declaratum. Si multitudine sua Romana Ecclesia Hereticos, qui numero pauciores sunt, confundit, nos, qui & Romana Ecclesia, & omnibus aliis Christianis, longe plures sumus, omnes Christianos pro erroneis declaramus. Si de unanimi consensu Romana Ecclesia gloriatur, quaeso, qui consensus dici potest, cum tot haereses & dissensiones ex ea promanarint:

narint: ubi alii alios ad imatartara con-
 demnant, ita ut etiam tacentibus nobis sui
 ipsius proprio testimonio sit jam falsa religio-
 nis convicta: & tamen omnes de vera fide
 gloriantur? At inter nos Mahometanos nul-
 la dissensio, nisi de quodam interprete
 apud Persas: sed in doctrina & ritibus su-
 mus concordēs. Unde, inquit Turca, nos
 declaramus vos omnes Christianos discordes,
 tam illos qui se Catholicos dicunt, & Roma-
 no Pontifici parent, quam alios ab ipso sepa-
 ratos, pro erroneis, & viam salutis ignoran-
 tibus, & turbam Deorum, neglecto uno DEO,
 sequentibus. Si gloriamini in uno capite, &
 obedientia, quæ ei præstatur, certe nos
 longemagis. Nam & nobis unum caput est,
 & major erga illud obedientia: dum nemo
 Mahometanorum contra illud quicquam
 dicere, imo ne disputare quidem de Alcorano
 audeat; tantum abest ut ei contradicat,
 aut ritus receptos non servet. Præterea vos
 Christiani docetis, neminem certum esse
 suæ salutis. At nos docemus, omnes salva-
 tum iri, quicumq; Alcorano crediderint, &
 relictis tribus diis ab hominibus confectis, uni

DEO

DEO adhaerint: Vos Christiani habetis leges natura contrarias & impossibiles, nec secus agitis, ac si quis flumina in mare decurrentia, ne eo fluerent, impedire vellet. Habetis enim Castitatem sub poena damnationis sancitam, & polygamiam damnatis; cum tamen omnes gentes liberè, ipsique Judaei, polygamia usi sint. Vester Pontifex imperat Imperatori & Regibus, alit lites inter eos, immiscet sese Politico regimini: Unde miserissimi Imperatores, Reges, Principes, & respp. quae Sacerdoti parere coguntur. At Bardecha, id est, Imperator noster, solus imperat omnibus, & ipsi Musty. Nihil enim miserabilius, quam Seculares regi a Sacerdote. **IMPERATOR ERGO NOSTER SICUT EST IPSE INTERPRES LEGUM SUARUM, ITA ET ALCO- RANI.** Hac in transcurso: nunc ad priora redeundum.

xxvi. Vidimus hucusq; ut Hobbius potestatem de Religionis negotio statuendi absolutam, & cui ullo modo refragari grande nefas sit, civili tribuat imperio, atq; hoc dogma primum ac praecipuum universae suae novae Theologiae fundamentum

damentum faciat. Jam si serio & ex animi sententia sic statuit, oportebit utiq; ipsum met, quod spectat ad res fidei, scitis placitisq; summi magistratus Britannici acquiescere, iisq; intellectum suum submittere. Id quod etiam a se fieri, non semel profitetur. Nempe in epistola ad Franciscum Godolphinum, qua suum ei Levizhanem inscribit, *Ne quid, ait, contra doctrinam Ecclesie nostrae publicae scriberem, (dissentire enim à singularibus licitum est) diligentur cavi. & libri ipsius capite xxxiii, Nullos, inquit, ego libros pro Scriptura sacra agnoscere debeo, praeter eos, quos sancivit Ecclesia Anglicana. Ubi Ecclesia nomine summam potestatem civilem illum innuere, e contextu manifestum. Dixerat enim paulo ante: Cum ostensum sit supra, illos, qui summam habent in Civitate sua potestatem, solos Legislatores esse; sequitur, libros illos solos Canonicos, id est, Leges esse in unaquaq; civitate, qua summi Imperantis auctoritate lata sunt. & mox: De obedientia DEO praestanda controversia nulla est; sed quando & quid loquuntur sit DEUS. Id quod ab iis, quibus, nulla data est Revelatio*
super;

supernaturalis (immediata) *sciri non potest, nisi per Rationem illam Naturalem, qua, pacis & justitiæ obtinenda causa, auctoritati Summarum potestatum sese submiserunt.* Adde locum num. XII recitatum, ubi diserte scribit: *Consulenda est Ecclesia civitatis, id est, is qui summam in ea habet potestatem.*

XXVII. Ceterum Hobbianam isthanc protestationem factò prorsus esse contrariam, vel cœcus viderit. Quid enim? an qui summam habent in Anglia, vel magna Britannia, potestatem, auctoritate sua sanxerunt dogmata, quæ ex Hobbii scriptis nos hucusq; retulimus, & lectori expendenda proposuimus? an iidem illi credendum statuerunt, DEUM substantiam esse corpoream? quod Hobbius propugnat in Appendice ad Leviathan cap III. an, DEUM in persona propria creasse mundum, in persona Filii redemisse genus humanum, in persona Spiritus sancti sanctificasse Ecclesiam? quod idem docet ibidem paulo post, & supra cap. I. an negandam & impugnandam præceperunt Satisfactionem CHRISTI? quod facit Hobbius, Element. Philosoph. sect. II, cap. XIV,

6. & Leviath. cap. xxxiix, xli; an immortalitatem animæ humanæ? quod idem non minus strenue facit Leviath. cap. xliv, & Append. ad illud monstrum cap. i, iii. an pœnas infernales post consummationem seculi non fore amplius dixerunt? quod ipse jamjam memorato Leviathanis cap. xliv defendere satagit. Sane tantum abest, ut has similesque solo Leviathane dignas opiniones Angliæ Rex ejusque regni Proceres auctoritate sua stabiliverint unquam, ut potius ibi publice audiant *fedæ & nefandæ dogmata, insanientis sapientiæ, veteres hæreses interpolatæ, blasphemie*, (vide supra num. iv.) tantumque odii in Hobbium concitaverint, ut vix in ipsa patria, nedum alibi, tutum subsistendi locum inveniret amplius; ceu ipsemet indicium facit, præfatus in dialogum de natura Aëris, *Fugereme*, scribens, *ex Anglia in Galliam coëgit cleri pars una; & rursus fugere è Gallia in Angliam coëgit cleri pars altera*. Quid ergo ut certam indubitamq; veritatem obrudere conatur aliis auctor, quod a semet pro vero haud agnoscere, ipsa praxi manifeste demonstrat?

Tur.

Tarpe est Doctori, cum culpa redarguit ipsum.

Aut num forsan lectoribus persuadere se posse credidit, quas recensuimus doctrinas publica auctoritate per Angliam esse receptas? Quidquid dixerit aut elegerit, decumanarum semper imposturarum tenebitur profanus nugator. In cuius rursus spando Serquilinio nolumus occupari diutius, quod ex hucusque allatis abunde pateat, quo loco Hobbiana scripta sint habenda, & quid eorum iudicio tribuendum, qui tantopere illa, in primis vero egregium opus de CIVIS incomparabilis viri D. HOBBI, ut librum aureum, gemmis auctum & ornatum, lectoribus commendant. Videantur, quæ repetitæ libri huius editioni præmissæ sunt, Gallorum epistolæ. Ubi & hæc, inter cetera, leges, ad Sam. Sorberium scripta: *Quod addis, potuisse te ante discessum extorquere ab Eximio illo HOBBO id exemplum libri de CIVIS, cui ipse manu propria marginales notas apposuit, ut cum isthuc, ubi te roveo incolorem, perveneris, editerat à procurres, id summopere delectavit. Videlicet tam pauca fuisse excusa libri exemplaria, ut illa sui sui potius fecerint, quam*

expleverint; siquidem innumeros vident
 quilibrum ardenser, sed frustra, requirant.
 Et liber certè est non vulgaris, dignusque,
 qui omnium, qui altiora sapiunt, manibus
 seratur. Cui tam illustri testimonio op-
 ponimus illud longe augustius Amplissi-
 mi Celeberrimique Dn. Sam. Rachelii no-
 stri, dissert. de Jure Naturæ num. cix:
 Nunquam, fateor, invidiam ullum Scripse-
 rem, qui absurdiora ac retriora placita orbi
 exposuerit: ut sanè sæpius miratus fuerim,
 quomodo ullius viri docti boniq; suffragium
 mereri potuerit. Qui enim doctrina vel
 leviter tinctus, & non omnino hospes fuerit
 in Philosophia practica, (de hac enim sola no-
 bis jam sermo est) facile deprehendit, quanto
 opere ille impostor suo ingenio ad adstruendum
 atheismum, tyrannidem, omneq; improbita-
 tis genus abusus sit. Idem si bonus fuerit,
 (conjugi enim cum doctrina bonitatem cu-
 pimus) non poterit non impia hac & insulsa
 dogmata detestari, maloq; genio abscribere.
 Vel ergo utroque, vel saltè alter utro si quis
 sit destitutus, & fortè temeraria novitatis
 cuiuscunq; cupiditate insuper accensus, has
divina vindicta primitias sentit, ut pestilenti-
 si.

*eis finis etiam mendacis facilis tribuatur
 ad sensus, atque etiam per talia exempla
 verbi divini auctoritas stabiliaur. Ita enim
 inquit Apostolus 2. Thess. 2. v. 11. & 12. Διὰ τὸ
 πᾶσι ψεύδις ὁ θεὸς ἐνεργεῖαι πλάνης, εἰς
 τὸ πιστεῦσαι αὐτὰς τῷ ψεύδι. ἵνα κερθῶσι
 πάντες οἱ μὴ πισθῶσιν τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ'
 ὀδοῦσάντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ. Ideo misset illis
 DEUS operationem erroris, ut credant men-
 dacio. Ut judicentur omnes, qui non credi-
 derunt veritati, sed consenserunt iniustitiae.
 Judicium viro pie-docto, & Christiano
 Philosopho atque Icto dignum! in quo
 nos lubentissime acquiescimus.*

SECTIO III.

DE

BENEDICTO SPINOSA.

I.

Occupet extremum scabies! Quis vero
 ille? Benedictus est Spinosa (quem
 rectius Maledictum dixeris; quod *spinosa*
 ex divina *maledictione* terra (Gen. III, 17. 18.)
 maledictum magis hominem, & cujus
 monumenta tot spinis obsita, vix um-
 quam tulerit) vir initio Iudæus, sed postea,
 ob

ob portentosas de ipso etiam Iudaismo opiniones, ἀποσπάσας, atq; sic tandem, nescio quibus artibus & fraudibus, inter Christianos nomen professus. De cuius vivendi ratione & instituto hæc habet auctor qui prætationem scriptis ejus posthumis præmisit: *Fuit ab inveniēte ætate literis imbutus, & in adolescentia per multos annos in Theologia se exercuit. Postquam vero eo ætate pervenerat, in qua ingenium maturescit, & ad rerum naturas indagandas aptum redditur, se totum Philosophia dedit. Quum autem nec Præceptores, nec harum scientiarum auctores, pro voto ei facerent satis, & ille tamen summo sciendi amore arderet, quid in hisce ingenii vires valerent, experiri decrevit. Ad hoc propositum urgendum scripta Philosophicæ Nobilissimi & summi Philosophi, Renati des Cartes, magno ei fuerunt adjumento. Postquam igitur se ab omnigenis occupationibus, & negotiorum curis, veritatis inquisitioni magna ex parte officientibus, liberasset, quo minus a familiaribus in suis turbaretur meditationibus, urbem Amsteladammum, in qua natus & educatus fuit, deseruit, atque primo Remoburgum, deinde Voorburgum, &*

tan-

eadem Flagam Comitum, habitatum concessit; ubi etiam 12 Kalend. Martii anno supra millesimum & sexcentisimum septuagesimo septimo, ex phthisi hanc vitam reliquit, postquam annum ætatis quadragesimum quartum excessisset. Quibus jungi possunt quæ hanc in rem fusius ipse Spinoza disse- rit sub initium opusculi sui de Intellectus emendatione; quæque respondit Io. Lud. Fabritio, Academia Heidelbergensis Pro- fessori, & Electoris Palatini Consiliario, ad Philosophiæ Professionem amplecten- dam Electorali jussu anno LXXIII eum in- vitanti, epistola LIV, Quoniam, scribens, nunquam publice docere animus fuit, induci non possum, ut præclaram hanc occasionem amplectar, tametsi rem diu mecum agi- sauerim. Nam cogito, - me a promovenda Philosophia cessare, si instituenda juven- tuti vacare velim.

11. Permissus igitur illi tantopere ada- mato sibi otio Spinoza, (de quo memora- tus ante præfationis auctor, *Tantus, in- quit, Veritatis expiscanda in eo ardor exar- sit, ut, restantibus iis apud quos habitabat, per tres continuos menses in publicum non*

pro-

prodierit) opuscula cudit varia: *Remar-*
videlicet des Cartes Principiorum Philoso-
phia partem primam & secundam more Ge-
ometrico demonstratam; Cogitata Meta-
physica; Tractatum Theologico-Politicum;
Ethicam ordine Geometrico demonstratam;
Tractatum Politicum; Tractatum de In-
tellectus emendatione; Epistolas; Compendi-
um denique Grammatices Linguae Hebrae.

III. Quam vero Philosophiam & Theo-
 logiam in suis his scriptis profiteatur au-
 ctor, operæ pretium erit curatius ali-
 quanto dispicere. Et quidem si fides ha-
 benda ei qui in opera Spinosæ præfatus est,
 placita ipsius *nulla in re a doctrina Christi*
& Apostolorum discrepare, dicendum erit.
 Postquam enim varia recensuisset spino-
 sæ sapientiæ capita, subjungit: *Hæc sunt*
præcipua eorum, quæ Philosophus noster de
recta vivendi ratione summoque hominis bo-
no a ratione dictari demonstrat. Si hæc cum
iis quæ Servator noster Jesus Christus, e-
jusque Apostoli docuerunt, comparentur, non
tantum summa inter ea deprehenditur con-
venientia, sed & perspicietur, quæ Ratio
prescribit, eadem planè esse cum iis quæ ip-
si tra-

& eradicare; quin videbit, dogmata moralia
 religionis Christiana in iis perfecte contineri.
 Id quod allatis multis, per ipsos tres qua-
 terniones, Novi Testamenti testimoniis
 ostendere, & lectori persuadere satagens,
 addit postea: Spinosam per suas demon-
 strationes divinitatem & Sacrarum Litera-
 rum auctoritatem, & simul veritatem Reli-
 gionis Christianae ostendere; adeo ut per hanc
 demonstrationem de iis tam certi simus, aut
 esse possimus, ut neque Judaeus, neque Eth-
 nicus, neque Aethiops, vel quisquis sit, istas
 labefactare possit; invehiturque in illos,
 qui, sine dubio, inquit, ex crassa & supina
 ignorantia, & à suis passionibus seducti, acu-
 tissimum virum non tantum Atheismi ac-
 cusare, sed etiam pro viribus lectoribus suis
 persuadere conati sunt, cum in suis scri-
 ptis Atheismum docere, & ejus positiones
 omnem Religionem omnemque Pietatem ex
 hominum animis tollere. Profecto (ita per-
 git) si adversarii ad hoc Psalmista tantum
 attendissent, Ps. 14. vers. 1. & 53. vers. 2.
 Dicit Stultus in corde suo: nullus est
 DEUS; eos hic locus sapientiores ac pru-
 dentiores reddere, quin etiam nunc eorum
 seme-

remeritatem ostendere posset: nam his verbis Psalmista satis clarè ostendit, tam horrendum facinus reveram sapientes (inter quos noster Philosophus, ipsis fatentibus, collocandus est) nec cadere, nec cadere posse.

IV. Audiatur quoque iudicium Henrici Oldenburgii, qui Regiæ Societati Londinensi a Consilio & Secretis non ita pridem fuit. Ei quum singularis amicitia ac frequens literarum commercium cum Spinoza intercederet, non destitit urgere hominem, crebrisque epistolis obtundere, ut publicaret quæ parasset opera Philosophica & Theologica. *Omni- no consulerem tibi, scribit epistola VII, ut qua, pro ingenii tui sagacitate, doctæ tum in Philosophicis tum Theologicis concinnasti, doctis non invidias, sed in publicum prodire sinas; quicquid Theologastri oggannire poterint. Liberrima est respublica vestra; liberrime in ea philosophandum. - Satis diu ignorantia & nugis litatum: vela pandamus veræ scientiæ. - Non te missum faciam, amice honorande, quin te exora vero. & epistola IIX: Certe, vir amicissime, nil credo in publicum prodire posse quod viris revera doctis*

*lactis & sagacibus futurum sit illiusmodi
 ratiōem (de rerum primordio, earumque
 dependentia a prima causa, ut & de
 intellectus nostri emendatione) gratius
 vel acceptius. Id cui genii & ingenii vix spe-
 ctare possumus debet, quam quae nostri seculi &
 maxis Theologiae arrideat. Non tam illi va-
 rietatem, quam commoditates spectant. Ad-
 de epistolas sequentes, x, xi, xii, xiv, quae
 postremo loco. Quid haeres, inquit, mi-
 amice? - Nullatenus crediderim, in animo
 tibi esse, quicquam contra existentiam &
 providentiam Dei moliri; & fulcris hisce
 incolamibus, firmo talo stat Religio, facile-
 que etiam quaevis contemplationes Philoso-
 phicae vel defenduntur vel excusantur. Ram-
 pegitur in gratia, nec scindi tibi penulam pa-
 siaris. Quumque sic exoratus summus ille
 Philosophus & Theologus, sua tantopere
 desiderata mysteria paulo post edidisset,
 haesitans aliquantum initio, iis pondera-
 tis, Oldenburgius, tandem tamen ita pro-
 nunciavit, epistola, quae iix Octobr. an-
 ni lxxv, ad Spinosam scripta: Indicaveram
 in superioribus literis, de tractatu illo sen-
 tentiam; quam usque dehinc te propius in-
 specta*

*ita & perpensa, nimis immaturam fuisse
 nunc existimo. Quaedam mihi videbantur
 tunc temporis vergere in fraudem Religio-
 nis, dum eam ex eo pede metiebar, quam
 Theologorum vulgus, & receptæ Confes-
 sionum formulæ (quæ nimium spirare viden-
 tur partium studia) suppeditant. At totum
 negotium intimius recogitanti multa occur-
 runt, quæ mihi persuasum erant, te tantum
 abesse ut quicquam in vera Religionis solide-
 de Philosophiæ damnum molireris, ut contra
 genuinum Christianæ religionis finem, nec
 non divinam fructuosæ Philosophiæ sublimi-
 tatem & excellentiam, commendare & sta-
 bilire allabores.*

*v. Ipse quinimo Spinoza non videri
 vult Scripturæ sacræ dignitati ullo modo
 detrahere; sed præ aliis illam facere ma-
 ximi. Injecta enim inter disputandum ejus
 mentione, Credo, scribit ad Guilielmum
 de Blyenbergh, epist. xxxiv, quod ego illi
 tantum, si non plus, adscribam (quam tu)
 authoritatis. & præfatione Tractatus
 Theologico - Politici, in Theologos Chri-
 stianos invecutus, eos Scripturæ divinæ a-
 tem nec per somnium videre asserit. Estque
 tanta*

tanta viri hujus confidentia dicam, an im-
 prudentia? ut Tractatum suum Theolo-
 gico - Politicum, quem Atheismi (stri-
 tissime sic dicti) synopsis seu compendi-
 um optimo jure nuncupaveris, istis con-
 cludere verbis non dubitet: *His qua in
 hoc tractatu agere constitueram absolvi.
 Superest, expresse monere, me NIHIL in eo
 scripsisse, quod non libentissime examini &
 iudicio summarum Potestatum patrie meae
 subjiciam. Nam si quid horum, quae dixi,
 patrie legibus repugnare, vel communi sa-
 luti obesse judicabunt, id ego indictum volo.
 Scio me hominem esse, & errare potuisse; ne
 quidem errarem, sedulo curavi, & apprimè,
 ut quisquid scriberem, legibus patrie, PRÆ-
 STATI, bonisque moribus omnino responderet.
 Quae totidem syllabis repetit, ubi ad le-
 ctorem praefatur.*

vi. Quid reliquum obsecro, nisi ut
 exclamet *Meliceria, perisse frontem de re-
 bus?* Persuadere lectoribus conatur Spi-
 nosa, se nihil in suo illo tractatu scri-
 psisse quod non libentissime examini &
 iudicio summarum potestatum patriae
 suae, id est, Hollandiae Ordinum, sit subje-

eturus; seduloque curasse se, ut, quid
 quid scriberet, pietati bonisque moribus
 omnino responderet. Quasi videlicet
 præsumere ullo modo potuerit, Batavix
 Proceres calculo suo approbaturus, ut
 Pietati bonisque moribus omnino re-
 spondentia dogmata: non existere Deum,
 Naturæ conditorem & gubernatorem;
 Prophetas fuisse Phantastas, Christianæ Re-
 ligionis mysteria desirantis ingenii com-
 menta esse; hisque similia alia sine nume-
 ro extremæ impietatis portenta. Sed ni-
 mirum indolem hæc sapientæ Gentilium
 veterum, quibus adeo simplices credeban-
 tur quotquot Christianismum amplexi
 erant mortales, ut quidvis a quovis pro-
 hibitu obtrudi sibi sinerent. Quo perti-
 nent hæc Luciani in Peregrino: ἢ οὐδὲν
 περίεργον εἰς αὐτὸς γένος καὶ ἰσχυρὸς ἀνδρα-
 πῶν, καὶ πρῶτασι χρεῖται δυναμίδου, αὐ-
 πτία μάλ᾽ αὐτῶν ἐν βροχῆ ἐγένετο, ἰδιω-
 τῆς ἀνθρώπων ἑγχεῖται, Si quis prestigia-
 sor, aut alioqui homo propeus & versutus,
 & rei faciendæ appositus, eos (Christianos)
 accesserit, brevi admodum opulens efficitur,
 quippe qui hominibus idiotarum simplici-

licitate callide queat abusi. ut similiter eo spectat, quod Cæcilio Natali, apud Minucium Felicem, Christiani homines audiunt *indocti, impoliti, rudes, agrestes: quibus, inquit, non est datum, intelligere civilia, multo magis denegatum est, differere divina.* Adde, etiam a Valentinianis SIMPLICES olim appellatos fuisse Christianos Catholicos, teste Tertulliano, libro adversus Hæreticos illos cap. II.

VII. Ceterum ne quid affingere videamur Spinolæ, præcipua Theologiæ ejus fundamenta & capita ex ipsius libris ac opusculis lectori sistemus, magnam partem ex Herberti Hobbiique doctrina conflatis, sed ita, ut quæ illi tectius aliquanto & timidius tradiderant, iste clarius disertiusque exprimat; ubi illi suspensio gradu inceserant, iste vestigia figat audacius, & portenta portentis cumulet; memor scilicet Oldenburgici illius moniti: in liberrima republica liberrime philosophandum. Quod patriæ suæ privilegium his expressit verbis Gisbertus Voetius, disput. de Atheismo parte IV. pag. 223. *Belgium nostrum, verè Libertinorum omnium*

K 3 atque

omque fanaticorum Africam, his pestibus
 (Atheis) quam maximè fuisse & etiam nun
 esse obnoxium, negari non potest. - Usque in
 hodiernum diem multi ex Belgis, praesertim
 Batavis, novitatis nimis avidi, Libertinismi
 nimis patienter & stolidè admirantur, fana-
 ticos quosque hic ortos & emergentes, aut ali-
 unde, ob libertatem, seu licentiam seclaram,
 huc confluentes Libertinos, Neutrales, Athe-
 os, benignè ferunt, cumque eis familiariter
 conversantur, eos, pro solita imprimis in exte-
 ros & peregrinos humanitate, in deliciis ha-
 bent. Oblectantur enim aut morum civilita-
 te, aut urbanitate & dexteritate in salubri
 & jocis, aut promptitudine aut saltem offen-
 satione alicujus ingenii, aut aliquà eorum si-
 ve eloquentià, sive loquentià, aut facultate
 Pœtica, aut aliquà arte & thaumaturgiis
 atque inventis Mathematicis & Mechanicis,
 aut aliqua solius Arithmetica & Geometriæ
 practica exercitatione. Hæc aliæque solida
 sapientiæ & pietati, quæ delicatulis & ver-
 satilibus hominibus nimis morosa & molesta
 vulgò preferuntur. Hic Pietatis bonos
 Hinc fertilis Atheorum, Libertinorum, Lu-
 cianarum, Neutralium, apud nos proveniunt.

furore,

feror., insolentia. Ubi Spinosam data opera depingi dixeris; ad quem ita scribebat Londino, mense Augusto anni LXI, Oldenburgius: *Rerum solidarum scientia, conjuncta cum humanitate & morum elegantia (quibus omnibus Natura & Industria amplissime te locupletarunt) eas habens in semetipsis illecebras, ut viros quosvis ingenios & liberaliter educatos in sui amorem sapiant.* Sed ad rem.

ix. Ostendimus libri hujus sect. 1, 22. & 23. ex Baronis Herberti, Naturalistarum nostri ævi Principis, sententia, in Scripturæ sacre scrutinio notitias communes, sive ea, quorum veritas ex Naturæ lumine manifesta est; quæque consensu universali ab omnibus admittuntur, secernenda esse ab his quæ tamquam divinitus revelata ibi traduntur: & sicuti priora illa tamquam indubitato certa amplecti jubet, sic nulli ipsum labori parcere, ut cetera incerta, dubia, suspecta esse, (si non omnino falsa) lectori persuasum eat; passimque Credulitatem Christianis objicere, quod quævis sine discrimine dogmata ut grandia mysteria obrudi sibi

patiantur. Eodem igitur tendunt, qui
 scribit, præfatus in Tractatum suum Theo-
 logico - Politicum, de Christianis Docto-
 ribus Spindsa: Fateor, eos nunquam satis
 mirari potuisse Scriptura profundissimam
 mysteria; at tamen præter Aristotelicorum vel
 Platoniorum speculationes nihil docuisse vi-
 deo: atque his, ne Gentiles sectari videren-
 tur, Scripturam accommodaverunt. Non
 satis his fuit, cum Grecis insanire; sed
 Prophetas cum iisdem deliravisse voluerunt:
 quod sane clare ostendit, eos Scriptura divi-
 nitatem nec per somnium videre; & quo
 impensius hæc mysteria admirantur, eo ma-
 gis ostendunt, se Scriptura non tam credere,
 quam assentari: quod hinc etiam patet,
 quod plerique tanquam fundamentum sup-
 ponunt (ad eandem scilicet intelligendum, e-
 iusque verum sensum eruendum) IPSAM
 UBIQUE VERACEM ET DIVINAM ESSE. Id
 nempe ipsum, quod ex ejusdem intellectu
 & severo examine demum deberet constare,
 & quod ex ipsa, qua humanis figmentis
 minime indiget, longe melius edoceretur,
 in primo limine pro regula ipsius interpre-
 tationis statuunt. Cum hæc ergo animo per-

periderem, scilicet *lumen naturale non ap-
 tum contemni, sed a multis tanquam im-
 pietatis fontem damnari; humana deinde
 commenta pro divinis documentis haberi;
 Credulitatem Fidem estimari; & contro-
 versias Philosophorum in Ecclesia & in Cu-
 ria summis animorum motibus agitari; ac
 inde favisima odia atque dissidia, quibus
 homines facile in seditiones vertuntur,
 plurimaque alia, quae hic narrare nimis lon-
 gum foret, oriri animadverterem; sedulo
 statui, Scripturam de novo integro & libero
 animo examinare. Quo facto, facile, in-
 quit, determinare potui, Prophetarum au-
 thoritatem in iis tantum pondus habere qua
 usum vitae & veram Virtutem spectant, ce-
 terum eorum opiniones nos parum tangere.
 Gemina in ipso Tractatu inculcat passim;
 inter cetera capite vii, pag. 85. ubi ait:
*Scriptura divinitas ex hoc solo constare de-
 bet, quod ipsa veram Virtutem doceat; sive
 (ut paulo ante erat loquutus) documenta
 proponat moralia, quae ex notionibus com-
 munitibus demonstrari possant.**

ix. Videlicet Prophetiam sive Revela-
 tionem nihil aliud fuisse auctor existimat.

K 7

quam

quam imaginationes phantasticas, quales melancholicorum esse solent; & Prophetas homines fanaticos, qui multa vana, stolta, & ridicula mente conceperint. Eo nimirum spectat, quod scribit *Tract. Theologico-Politici cap. II, pag. 15. Prophetas non fuisse perfectiore mente praeditos, sed quidem potentia vividius imaginandi.* Quae etiam causa sit, cur Salomo, Rex sapientissimus, Heman, Darda, Kalchol, viri prudentissimi, Prophetæ non fuerint; homines autem rustici, imo mulierculæ etiam, Prophetico dono fuerint præditæ. *Nam, ait, qui maxime imaginatione pollent, minus apti sunt ad res pure intelligendum; & contra, qui intellectum magis pollent, eoque maxime colunt, potentiam imaginandi magis temperatam, magisque sub potestatem habent, & quasi freno tenent, ne cum intellectu confundatur.* Qui igitur, subjungit, *sapientiam, & rerum naturalium & spiritualium cognitionem, ex Prophetarum libris investigare studens, tota errans via.* Id quod pluribus mox persequens, inter alia pag 16. & 18. *Revelatio variabat, iniquoque Prophetæ*
pro

pro dispositione temperamentis corporis, imaginationis, & pro ratione opinionum, quas antea amplexus fuerat. Pro ratione enim temperamentis variabat hoc modo: nempe, si Propheta erat hilaris, ei revelabantur victoria, pax, & qua porro homines ad latissimum movent; tales enim similia sapius imaginari solent: Si contra tristis erat, bella, supplicia, & omnia mala ei revelabantur; & sic, prout Propheta erat misericors, blandus, iracundus, severus, &c. eatenus magis aptus erat ad has quam ad illas revelationes. Pro dispositione imaginationis autem sic etiam variabat; nempe, si Propheta erat elegans, stylo etiam eleganti DEI mentem percipiebat, sin autem confusus, confuse, & sic porro circa revelationes, qua per imagines representabantur; nempe, si Propheta erat rusticus, boves & vacca, &c. si vero miles, duces, exercitus; si denique Aulicus, solium Regium, & similia ipsi representabantur. Denique variabat Prophetia pro diversitate opinionum Prophetarum: nempe Magis (vide Matthei cap. 2.) qui, magis Astrologia credebant, revelata fuit Christi natiuitas per imaginationem stelle in oriente orta; Angu-

tibus

ribus Nabucadonossoris (vide Ezechielis cap. 21. vers. 26. in exis revelata fuit vastatio Hierosolyma, quam etiam idem Rex ex oraculis intellexit, & ex directione sagittarum, quas sursum in aërem projecit. Prophetae deinde, qui credebant, homines ex libera electione & propria potentia agere, Deus ut indifferens revelabatur, & ut futurarum humanarum actionum inscius. Quae utique nihil aliud praese ferunt, quam, Prophetas, ut solent aegri, melancholici, dormientes, pro ratione humorum qui in corporibus ipsorum dominabantur, ac praedictorum quibus erant praecoccupati, varia sibi fuisse imaginatos, eaque pro divinis revelationibus aliis obtrusisse. Et notetur, quod eodem loco Spinoza heic habeat veros, qui in Ecclesia Israelitica agebant Prophetas, atque Gentilium idololatrarum Augures. uti etiam infra cap. III, pag. 36. 39. aperte asserit, ac propugnat, donum Propheticum nequaquam Judaeis peculiare fuisse, sed omnibus nationibus commune; & quos Gentiles solebant vocare Augures, & divinos, veros fuisse Prophetas; invehiturque in Phari-

Pharisæos, (quos ita vocat) sive Hebræo-
 rûm Magistros, contendentes, Prophetiæ
 donum suo dumtaxat populo competere,
 reliquas vero nationes ex virtute Diaboli-
 ca res futuras prædixisse. Utque ad supra
 memoratum caput ii regrediamur, post
 operose institutam ibi de Prophetis eo-
 rumque auctoritate disquisitionem, tan-
 dem in hæc verba auctor desinit pag. 28.
*Ex his namque satis superque constat id quod
 ostendere proponebamus, nempe Verba re-
 velationis supra & opinionibus Prophetarum
 ætymologica videri, Prophetarumque res, que
 solam speculationem, & qua non Obviam
 & usum vita spectant, ignorare potuisse, &
 revera ignoravisse, contrariasque habuisse
 opiniones. Quare longe abest, ut ab illis cogni-
 scendo verum naturalium & spiritualium sit
 petenda. Concludimus itaque, nos Prophetas
 nihil aliud tenere credere præter id quod su-
 nis & substantia est revelationis; in reliquis,
 prout unicuique libet, liberum esse credere.*

2. Imo non de Prophetis dumtaxat, sed
 Apostolis etiam, ipsoque CHRISTO, &
 eorum doctrina, Spiritum sic statere,
 palam est ex illis que paulo post jam re-
 citata

citata subjicit, pag. 29. *Nec aliter de Christianisationibus, quibus Phariseos consummatio & ignorantia convincit, discipulosque ad veram vitam hortatur, statuendam; quod nempe suas rationes opinionibus & principis uniuersiusque accommodauit, Ex. gr. cum Pharisais dixit, vide Matth. cap. 11. vers. 26. Et si Satanas Satanam eicit, aduersus seipsum diuisus est; quomodo igitur staret regnum eius? nihil nisi Pharisaei ex suis principis convincere uoluit, non esse deos, dari Demones, aut aliquid Demonum regnum. Sic etiam cum discipulis dixit Matth. 18. vers. 10. Videte, ne contempnatis unum ex paruis istis. Dico enim uobis, Angelos eorum in caelis, etc. nihil aliud docere uult, quam, ne sint superbi, & ne aliquem contempnant; non uero reliqua, quae in ipsius rationibus, quas sanctorum adfert, ad rem discipulis melius persuadendam, continentur. Idem denique de rationibus & sermone Apostolorum absolute dicendum. Ubi sic in tractatu Sadducismo suo, quod neque boni sint neque mali Angeli, patrocinari satagit, depravando scilicet testimonio CHRISTI manifestissima.*

5 5 2

qui

quibus utrorumque existentia afferitur. At de his postea; nunc ea quae de Apostolis infra cap. XI auctor differit, superioribus jungemus. Scribit ergo ibi, pag. 139. *Longas Auli deductiones & argumentationes, quales in Epistola ad Romanos reperiantur, nulla modo ex revelatione supernaturali scriptas fuisse, concedo, iuxta: Tam modi loquendi quam differendi Apostolorum in Epistolis clarissime indicante, easdem non ex revelatione, & divino mandato, sed tantum ex ipsorum naturali iudicio scriptas fuisse, & nihil continere praeter fraterne inopitantes mixtas urbanitates: à qua sanè, inquit, Prophetica auctoritas plene abhorret.* & pag. 143. *Apostolos Christianam religionem diversis fundamentis superedificasse docet; atque, non dubium est, atque quidem ex hoc, quod scribit Apostoli diversis fundamentis religionem superedificaverint, orsa suis multa consentiones & schismata, quibus ecclesia jam inde ab Apostolorum temporibus indefinenter vexata fuit, & profecto in aeternam vexabitur, donec tandem aliis quando Religio à speculationibus Philosophicis separaretur, & ad purissimam & simplicissimam*

plucisima dogmata, que Christus suos do-
 cuit, redigatur: quod Apostolis impossibile
 fuit; quia Evangelium ignotum erat homi-
 nibus, adeoque ejus ut doctrina novae et
 raris aures multum laderet, eam, quod
 fieri poterat, hominum suis temporis ingenio
 accommodaverunt. Jam nunc solis pro-
 fecto nostra esset aetas, si ipsam etiam ab
 omni superstitione liberam videremus. Que
 postrema indicio sunt, spem concepis-
 se Spinosam, fore ut in locum abrogatae
 doctrinae Christianae, uti ab Apostolis
 olim predicata illa inque literas relata
 fuit, purus purus Atheismus, qualem vi-
 delicet ipse propugnat, orbique obtru-
 dere satagit, tandem aliquando succedat.
 Quod etiam de hoc sperabat Naturalis
 Herbertus, velut scilicet 2, 40. notavimus.
 Sed haec obiter: ad rem redeamus.
 Hoc proinde jacto scilicet funda-
 mento, quod nempe ea fuerit scriptorum
 Sacrorum conditio, qua in superioribus
 expressa est, non mirum, tot inde porro
 manantes impietates, a quibus Christia-
 nae aures merito abhorrent, passim a
 Spinosam legis, nota, quod in libris
 Bibliis

Biblicis multa occurrant falsa, fabulosa, *ισουαλα, αισουφωρα*, sibi que directe ad-
 versa; in quo ostendendo operosissimus
 est capitibus præsertim ix, x, xv, jamjam
 memorati tractatus: quodque *nimis stu-*
deant esse sancti, & religionem in superstiti-
onem convertant, imo simulacra & ima-
gines, hoc est, chartam & atramentum,
pro DEI verbo adorare incipiant, qui cre-
dere nolunt, quod ipse statuit, corpus
Scripturæ mendosum, truncatum, adul-
teratum, & sibi non constans esse, nosque
eius non nisi fragmenta habere, cap. xii,
pag. 144. 145. Nimirum, Hobbii premens
vestigia (Leviath. cap. xxxiii) libros
Biblicos hodiernos nequaquam a Mose
& Prophetis, sed multis demum seculis
post auctorum, quorum nomina præ se
ferunt, mortem, conscriptos esse vult,
cap. ix, seqq. imo cap. xiv, pag. 159. Li-
bri sacri, ait, non ab uno solo, nec unius ata-
is VULGO scripti fuerunt; sed a plurimis
diversi ingenii diversique ævi viris. & sub
finem capituli xii asserere non dubitat,
data opera Scripturam in nonnullis adul-
teratam esse; partim ut populus ad devo-
 L tionem.

tionem magis commoveretur, partim ut torquerentur Philosophi, nempe traditorum ibi miraculorum quorundam rationem assequi haud valentes. De quo posteriori jam supra egerat cap. vi, pag. 77. dicens inter alia: *omnia, quae in Scriptura verè narrantur contigisse, ea secundum leges Naturae, ut omnia, necessario contigisse; & si quid reperiatnr quod a poetice demonstrari potest legibus Naturae repugnare, aut ex iis consequi non potuisse, plene credendum, id a sacrilegis hominibus sacris literis adjectum fuisse.* Quae & mille alia similia postquam in divinum Codicem per totum illum tractatum effutiisset, tandem conclusurus hanc suam doctrinam Theologicam, & ad Politica progressurus, sub finem capituli xv, *Ansequam ad alia pergam, inquit impius hypocrita, hic expresse monere volo (tametsi jam dictum sit) circa utilitatem & necessitatem sacra Scriptura, sive Revelationis, quod ipsam permagnam status. Nam quandoquidem non possumus lumine naturali percipere, quod simplex obedientia via ad salutem sit, sed sola revelatio doceat,*
id ex

*id ex singulari DEI gratia, quam ratione
 assequi non possumus, fieri; hinc sequitur,
 Scripturam magnum admodum solamen
 mortalibus attulisse. Quippe omnes abso-
 lute obedire possunt, & non nisi paucissimi
 sunt, si cum toto humano genere comparen-
 tur, qui virtutis habitum ex solo rationis
 ductu acquirunt, adeoque, nisi hoc Scrip-
 tura testimonium haberemus, de omnium fere
 salute dubitarem.*

xii. Ubi quum mentionem faciat & singularis DEI gratiæ, & naturali lumini contradistinctæ Revelationis, & Salutis Scripturæ adminiculo parandæ, quis non credat, DEI, sive supremi Numinis, existentiam, animarumque humanarum immortalitatem, & beatitudinem aliquam post hanc vitam, a Spinoza omnino admitti? Imo quod non solum omnia & singula sect. 1, §. enumerata Herbertianæ Theologiæ capita pro veris hominique salvando necessariis dogmatibus agnoscat, sed propius etiam, quam ille, ad Christianismum accedat, planissime videntur persuadere quæ leguntur cap. xiv, pag. 163. seq. *Ad fidem Catholicam ea so-*

Tammodo dogmata pertinent, quæ erga DEUM obedientia absolute ponit, & quibus ignorantis obedientia est absolute impossibilis; de reliquis autem, prout unusquisque, quia se ipsum melius novit, sibi, ad se in amore Justitiæ confirmandum, melius esse viderit, sentire debet. Et hac ratione puto nullum locum controversiis in Ecclesia relinqui. Nec jam verebor fidei universalis dogmata, sive universa Scriptura intenti fundamentalia enumerare, quæ (ut exiis, quæ in his duobus capitibus ostendimus, evidentissime sequitur) omnia huc tendere debent, nempe, dari Ens supremum, quod Justitiam & Charitatem amat, cuique omnes, ut salvi sint, obedire tenentur, eumque cultu Justitiæ & Charitate erga proximum adorari. Atque hinc facile omnia determinantur, quæque adeo nulla, præter hæc, sunt: videlicet I. DEUM, hoc est, ens supremum, summe justum, & misericordem, sive vera vite exemplar existere. Qui enim nescit, vel non credit, ipsum existere, ei obedire nequit, neque eum Iudicem noscere. II. eum esse unicum. Hoc enim etiam ad supremam devotionem, admirationem, & amorem erga DEUM

DEUM, absolute requiri, nemo dubitare
 potest. Devotio namque, admiratio, & a-
 mor, ex sola excellentia unius supra reliquos
 orientur. III. cum ubique esse presentem,
 vel omnia ipsi patere. Si res ipsum latere
 crederentur, vel ipsum omnia videre igno-
 raretur, de equitate ejus Justitia, quæ o-
 mnia dirigit, dubitaretur, vel ipsa ignora-
 retur. IV. ipsum in omnia supremum habere
 jus & dominium, nec aliquid jure coactum,
 sed ex absoluto beneplacito & singulari gra-
 tia facere. Omnes enim ipsi absolute obedire
 tenentur, ipse autem nemini. V. Cultum DEI,
 ejusque obedientiam, in sola Justitia, &
 Charitate, sive amore erga proximum, con-
 sistere, VI. Omnes, qui hac vivendi ratione
 obediunt, salvos tantum esse; reliquos au-
 tem, qui sub imperio voluptatum vivunt,
 perditos. Si homines hoc firmiter non cre-
 darent, nihil causa esset, cur DEO potius
 quam voluptatibus obtemperare mallerent.
 VII. denique DEUM poenitentibus peccata
 condonare. Nullus enim est qui non peccet.
 Si igitur hoc non statueretur, omnes de sua
 salute desperarent, nec ulla esset ratio, cur
 DEUM misericordem crederent: qui autem

hoc firmiter credit, videlicet, DEUM ex misericordia, & gratia, qua omnia dirigit, hominum peccata condonare, & hac de causa in DEI amore magis intenditur, is revera Christum secundum Spiritum novis, & Christus in eo est. Atque hac omnia nemo ignorare potest apprime cognitum necessaria esse, ut homines, nullo excepto, ex prescripto Legis supra explicato, DEO obedire possint. Nam horum aliquo sublato, nullum etiam obedientiam.

XIII. Quis, obsecro, his lectis, Christianum esse Spinolam inficietur? quis Atheismi eum postulet; & quidem crassioris illius, quo ipsa DEI existentia negatur? Ita nimirum
*fistula dulcecavit, volucrum dum decipit
anceps.*

Meri namq; doli sunt, fallacia, impostura, quibus insidias incautioribus heic struit, suaeque crudissimae impietatis foeditatem quoquo modo tegere conatur maledictus Sophista. Etenim, ut evidenter paulo post monstrabitur, serio & ex animi sententia nihil eorum ipse credit, quae heic, tamquam necessaria ad salutem, credenda pro-

da proponit; sed pro cerebri humani commentis illa habet omnia. Vult nihilominus ab aliis ut salutaria dogmata ea acceptari; siquidem statuit, *fidem non tam requirere vera, quam pia dogmata, hoc est, talia quae animum ad obedientiam movent; tamen si inter ea plurima sint quae nec umbram veritatis habent: dummodo tamen is, qui eadem amplectitur, eadem falsa esse ignoret; ceu scribit loco supra citato, pag. 162. uti quoque jam supra cap. XIII, pag. 157. dixerat, quum Scriptura nullam DEI definitionem expresse tradat, - intellectualem DEI cognitionem, quae ejus naturam, prout in se est, considerat, - ad fidem & religionem revelatam nullo modo pertinere, & consequenter homines circa hanc sine scelere toto caelo errare posse. Quemadmodum etiam iis conformiter cap. XV, pag. 170. Pro inconcusso statui- mus, ait, quod nec Theologia Rationi, nec Ratio Theologia ancillari teneatur, sed una- quaque suum regnum obtineat: nempe, uti diximus, Ratio regnum Veritatis & Sapientiae; Theologia autem Pietatis & Obedientiae. Nam Rationis potentia, ut jam*

ostendimus, non consue se extendis, ut de-
terminare possit, quod homines sola obedi-
entia, absque verum intelligentia, possint
esse beati: Theologia vero nihil prater hoc
dicat, nihilque prater obedientiam impe-
rat & contra Rationem nihil vult, neque
potest. Fidei enim dogmata (ut in preceden-
te capite ostendimus) eatenus tantum deter-
minat, quatenus obedientia sufficit; quom-
odo autem precise ratione veritatis intelligen-
da sint, Rationi determinandum relinquit.

XIV. Quæ postrema verba, præterquam
quod confirmant supra expressam Spino-
sæ assertionem, quævis etiam falsissima
dogmata ut salutaria fidei capita homini-
bus credenda recte proponi; aliud insu-
per profanz ipsius Theologiæ mysterium
patefaciunt: scilicet, posse, imo debere,
unumquemque fidei dogmata suo ca-
pitui, ingenio, & opinionibus, quas tenet,
convenienter, intelligere ac interpretari;
adeo ut qui diversissimas fovent & plane
repugnantes de DEO rebusque divinis
sententias, eandem nihilominus fi-
dei doctrinam, quod ad externum verbo-
rum sonum attinet, profiteri queant.

Quam

Quam o
clarius p
pag. 164
num. XII
pita, sub
DEUS; (S
scilicet si
id nihil
sit vera
ea, quo
habes, r
agunt,
psum i
venum
perinde
statuer
quis er
vel sec
res dir
tura;
scriba
docea
vel e
diat
& p
tura

Quam observationem hermeneuticam
 clarius proponit capite precedenti xiv,
 pag. 164. Ubi enim exhibuerat, quæ
 num. xii recitavimus, Catholicæ fidei ca-
 pita, subjungit e. vestigia: *Ceterum quid
 DEUS, sive illud vix a. vita exemplar sit; an
 scilicet sit ignis, spiritus, lux, cogitatio &c.,
 id nihil ad fidem, ut nec etiam, quæ ratione
 sit verax a. exemplar; an s. i. i. c. e. t. e. r.
 ea; quod animum iustum & misericordem
 habet, vel quia res omnes per ipsum sunt &
 agunt; & consequenter nas etiam per i-
 psum intelligimus; & per ipsum id, quod
 verum, æquum, & bonum est, videmus?
 perinde est. quicquid de his unumquisque
 statuerit. Deinde nihil etiam ad fidem, si
 quis credat, quod DEUS secundum essentiam
 vel secundum potentiam ubique sit; quod
 res dirigat ex libertate, vel necessitate na-
 tura; quod leges tanquam Princeps præ-
 scribas; vel tanquam aternas veritates
 doceat; quod homo ex arbitrii libertate,
 vel ex necessitate divini decreti DEO obe-
 diat; quodque demique primum bonorum
 & poena malorum naturalis vel superna-
 turalis sit: hinc & similia, inquam, nihil
 L. S. refert*

*refers, in respectu fidei, qua ratione unus
 quisque intelligat, dummodo nihil eius
 finem concludas, ut maiorem licentiam ad
 peccandum sumat, vel ut minus fiat DEO
 obtemperans: quinimo unusquisque, ut jam
 supra diximus, hac fidei dogmata ad suam
 captam accommodare tenetur, eaque sibi
 eomodo interpretari, quo sibi videtur ea-
 dem facilius, sine ulla hesitatione, sed in-
 tegro animi consensu, amplecti posse, ut con-
 sequenter DEO pleno animi consensu obediat.
 Nam, ut jam etiam monuimus, sicuti olim
 fides secundum captum & opiniones Pro-
 phetarum & vulgi illius temporis revelata
 scriptaque fuit; sic etiam jam unusquis-
 que tenetur eandem suis opinionibus accom-
 modare, ut sic ipsam, absque ulla mentis re-
 pugnantia, sineque ulla hesitatione, am-
 plectatur. Nempe, etiam si Spinoza de
 unicum quidem supra enumeratorum
 dogmatum tamquam verum admittat,
 si intelligantur ut naturalis cogitatio su-
 per ea cadit, & a Christianis Theologis
 sanisque Philosophis communiter acci-
 piuntur; talem nihilominus sensum sive
 sententiam verbis, quibus concepta illa
 sunt.*

unt, affingi posse credit, quæ ipsius de DEO cultuque divino opinionibus per omnia respondeat. Quas cum non nisi subobscurè memorato loco insinuet, ex aliis testimoniis, quæ passim in scriptis ipsius leguntur, aliquanto clarius eas proponemus.

xv. Quandoquidem ergo, DEI negare existentiam, *horrendum facinus* esse fatetur ipsemet præfationis operibus Spinozæ posthumis præfixæ auctor, cuiusmodi *revera in sapientes nec cadat, nec cadere possit*; omnem quidem movet lapidem, qui præ ceteris mortalibus sapere & sibi & discipulis suis videtur, Spinoza, ut DEUM agnoscere credatur; indeque epistola XIX, anno LXXV ad Oldenburgium scripta, falsum de se rumorem ubique tunc sparsum queritur, quod librum ederet, in quo conaretur ostendere, nullum dari DEUM. *Qui quidem rumor, ait, à plurimis accipiebatur. Unde quidam Theologi (hujus, forte rumoris auctores) occasionem cepere de me coram Principe & magistratibus conquerendi.* Ceterum mera sunt æquivocationum ludibria, quibus fucum

facum incautioribus facere studet. sceleratus nugator. Etenim DEUS, cujus existentiam videri vult agnoscere, non est ei supremum illud Numen, a quo, tantumquam a primo auctore, sive prima causa efficiente (ut in scholis loquimur) omnia condita esse, omnia conservari, ac gubernari, & Scripturæ sacre adducta auctoritate immota fide nos credimus, & ex lumine naturali evidenter scimus: sed DEI nomine Naturam intelligit, id est, Universum hoc, sive, quidquid ambitu suo complectitur hic mundus, esse se ipso & per se ipsum ab æterno existens, nec ullam sui causam externam, sive efficientem, sive finalem, agnoscens. Quam monstruosam opinionem licet initio occultare studuerit auctor (uti in primis ex epistolis amœbæis II, III, IV, V, apparet, ubi perspicue de hoc negotio agens & disquirenti Oldenburgio obscure semper respondet, & omnia data opera sic involvit, ut tergiversationem ejus cuivis palpare liceat) edito tamen Tractatu Theologico - Politico, non ita dissimulare potuit, quin sagaciores illam lectores odora-

horarentur. Etenim L. de V. suum de
 hoc libro iudicium interponens, epistola
 ad L. O. (est inter Spinosæ Epistolas XLIX.)
*creor, inquit, ne noster auctor non admo-
 dum alienus sit ab illa sententia (hoc Uni-
 versum DEUM esse) Saltem non longe di-
 crepant, statuere, omnia necessario a DEI
 natura emanare, (quæ nimirum Spino-
 sæ est assertio) & Universum ipsum DEUM
 esse. Ad quod aliter non, quam his ver-
 bis, epistola sequenti XLIX, respondet
 Spinoza: Nec hic iam quero, cur idem sit,
 vel non multum discrepens, statuere, omnia
 necessario à DEI natura emanare, & Uni-
 versum DEUM esse; eo ipso, factam isthanc
 imputationem a vero alienam haud esse,
 agnoscens scilicet. Et quamquam episto-
 la XXI, tota eos via errare scribat, qui pu-
 tent, *Tractatum Theologico-Politicum eo ni-
 si, quod DEUS & Natura unum & idem sint;*
 tamen rursus id impostura est, fal-
 sitq; ambiguitate vocis *Natura* auctor; quæ
 censores suos *massam quandam sive ma-
 teriam corpoream* innuere ait, quum i-
 pse, in nota marginali illius ipsius Tracta-
 tus, cap. VI, pag. 69. lectorem observare ju-
 beat,*

beat, se per Naturam non intelligere SOLAM
 MATERIAM, ejusque affectiones, sed prae
 materiam alia infinita; puta, ipsum hoc
 Universum, quod omnia junctim entia,
 cujuscumque tandem indolis & conditio-
 nis sint, complectitur. Simili fallit equi-
 vocatione, quando DEUM, vel DEI essen-
 tiam, omnium rerum causam esse asse-
 rit, v. g. Tract. Theologico - Politici cap.
 IV, pag. 46. & alias sapissime. Neque
 enim hoc eo sensu affirmat quo a sanz
 mentis Theologis & Philosophis com-
 muni suffragio docetur; sed ita id expli-
 cat, jamjam memorata ad Oldenburgi-
 um epistola: *DEUM rerum omnium cau-
 sam immanentem, ut ajunt, non vero trans-
 euntem, statuo. Omnia, inquam, in Deo
 esse, & in DEO moveri, cum Paulo affirmo,
 & forte etiam cum omnibus antiquis Phi-
 losophis, licet alio modo. Ubi quum per
 causam transeuntem haud dubie eam au-
 ctor intelligat quae actione transeunte ali-
 quid extra se suamque essentiam produ-
 cit, & alias causa efficiens externa dici
 solet, talemque causam DEUM respectu
 creaturarum esse neget, planum est, quod*
 com.

communem orbis & Christiani & non-
 Christiani de DEO, omnium rerum aucto-
 re, conservatore, gubernatore, senten-
 tiam rejiciat. Quod vero ait, DEUM ef-
 se rerum omnium causam *immanentem*;
 id nemo facile aliter poterit accipere,
 quam, esse quidem DEUM causam crea-
 turarum efficientem, sed *internam*, sive
 talem, cujus effectus in ipsa causa, non
 extra illam, existit: vel etiam, esse cau-
 sam earundem *per emanationem*, a qua
 scilicet effectus *immanenter* per neces-
 sariam perpetuamque dependentiam e-
 manat; uti, v g. ignis causa est sibi inexi-
 stentis caloris, aqua, inhaerentis frigoris,
 Sol, intra se productæ lucis. Quæ poste-
 rior expositio ad Spinosæ mentem eo
 accedere videtur propius, quod Ethicæ
 suæ parte IV, in scholio propositionis I,
 ille scribit, *omnia ex natura divina ne-
 cessitate sequi*, & parte I, corollario pro-
 positionis XXV; *res particulares nihil esse
 nisi DEI attributorum affectiones, sive mo-
 dos, quibus DEI attributa certo & deter-
 minato modo exprimantur.*

XVI. Verum enim vero, si paulo intimius
 auctoris

auctoris placita scrutemur, genuinam ejus
 sententiam esse comperiemus, quod Deus
 sit ipsa Natura, sive Universum hoc, idem-
 que ad entia determinata aliter se non
 habeat, quam totum per aggregationem
 ad partes quibus constat. Deus namque
 & Natura passim *ἰσοδυναμῶν* ei sunt, &
 quod nunc huic, idem mox illi tribuere,
 imo partes Naturæ, ipsius Dei divinæque
 essentia partes conceptis verbis appella-
 re non dubitat. Ita quum Ethices parte
 IV, propositio IV sic habeat: *Fieri non po-
 test, ut homo non sit Natura pars*; demon-
 stratio subjungitur hujusmodi, pag. 169.
*Potentia, quæ res singulares, & consequen-
 ter homo, suum esse conservat, est ipsa DEI
 SIVE NATURÆ potentia; non quatenus in-
 finita est, sed quatenus per humanam actu-
 alem essentiam explicari potest. Potentia
 itaque hominis, quatenus per ipsius actua-
 lem essentiam explicatur, PARS est INFI-
 NITÆ DEI SIVE NATURÆ potentia, hoc est
 (per propos. 7. part. 3.) ESSENTIÆ. Simi-
 liratione parte II ejusdem libri, in corol-
 lario propositionis XI, (cum quo loco
 confer epistolam XV) *mentem humanam
 partem**

partem esse docet infiniti intellectus DEI: ac proinde, ait, cum dicimus, mentem humanam hoc vel illud percipere, nihil aliud dicimus, quam quod DEUS, non quatenus infinitus est, sed quatenus per naturam humane mentis explicatur, sive, quatenus HUMANÆ MENTIS ESSENTIAM CONSTITUIT, hanc vel illam habet ideam. Cuiusmodi quod scribit ibidem definitione 1: *Per Corpus intelligo modum, qui Dei essentiam, quatenus ut res extensa consideratur, certo & determinato modo exprimit.* Nempe, secundum phreneticam Spinozæ Theologiam, *Extensio attributum Dei est, sive, DEUS est res extensa; l. c. propos. II, Quod non ita accipiendum, quasi Anthropomorphitarum forte errori ille sit addictus; sed explicandum ex definitione, parte I Eth. propos. XI, & epist. II, tradita, qua DEUS esse dicitur substantia constans infinitis attributis, quorum unumquodque aeternam & infinitam essentiam exprimit.* Videlicet *Attributa auctori heic nihil aliud sunt quam partes Universi, sive entia determinata, hoc vel illo modo DEUM, id est, Naturam, tam-*
M quam

quam totum, in quo sunt & existunt, experimentia. Refer huc locum quem sub finem num. xv dedimus, & adde quæ leguntur epistola II: *Natura Universi non est limitata, sed absolute infinita; ideo ab hac infinita potentia natura ejus partes infinitis modis moderantur, & infinitas variationes pati coguntur.* Quando igitur Extensionem DEI attributum esse dicit Spinoza, perinde est, ac si diceret, res extensas pertinere ad DEUM, id est, Naturam, sive hoc Universum, tamquam partes ad suum totum; & quando DEUM dicit esse rem extensam, significare vult, DEUM, seu mundum hunc, spectatum ratione corporis, sive, prout per corpus, tamquam sui partem, certo & determinato modo exprimitur, esse rem extensam. Hæc, inquam, sunt profunda illa Spinozæ sapientiæ de DEO mysteria. Quibus cum ceteras omnes impietates suas superstruat profanus Theologaster, nihil tamen minus agit verbosis suis disputationibus, quam ut ulla idonea probatione ea fulciat; sed ubique, velut certissima axiomata, sua ista deliria præsupponit nisi

nisi quod frontis adeo sit perfricta, ut ex ipso Codice sacro patrocinium illis quærere haud vereatur, vocans scilicet in subsidium Paulina illa, Act. xvii. 28. *In ipso (DEO) vivimus, & movemur, & sumus;* trahens item huc, tum in fronte Tractatus Theologico - Politici, tum ejusdem cap. xiv, pag. 162. verba S. Johannis, 1 Epist. iv, 13. *Per hoc cognoscimus, quod in DEO manemus, & DEUS manet in nobis, quod de Spiritu suo dedit nobis.* Quasi nempe his similibusve locis homines in DEO esse dicerentur ut partes in toto; & non potius significaretur DEUS vis atque potentia, qua & initio conditi sumus, & conditi sustentamur, fovemur, vegetamur; modus item innueretur manendi in DEO, non corporalis, sed spiritualis; per fidem scil. in JESUM, Filium DEI, 1 Joh. iv, 15. Confer Rom. xi, 36.

xvii. Ne vero ullus remaneat scrupulus, sed ipsa luce claritas evadat, Spinosam non agnoscere DEUM, qui mundi hujus conditor sit, eundemque gubernet, & ipsi prospiciat, supra allatis testimoniis adjicimus locum ex Appendice partis 1 Ethic.

M 2

ces;

ces; ubi palam in eos invehitur homo
 extreme profanus, qui credere non poterint,
 creaturas se ipsas fecisse; sed concluderint,
 dari aliquem, vel aliquos Natura rectores,
 humana praevidos libertate, qui ipsis omnia
 curaverint, & in eorum usum omnia fecerint.
 Atque horum etiam, ait, ingenium, quandoquidem
 de eo nunquam quid audiverant, ex suo
 judicare debuerunt: atque hinc statuerunt,
 Deos omnia in hominum usum dirigere,
 ut homines sibi devinciant, & in summo
 ab iisdem honore habeantur; unde factum,
 ut unusquisque diversos DEUM colendi
 modos ex suo ingenio excogitaverit,
 ut DEUS eos supra reliquos diligeret,
 & totam Naturam in usum coeca
 illorum cupiditatis & insatiabilis avaritiae
 dirigeret. - Vide, queso (ita pergit)
 quomodo tandem evasit! inter res Naturae
 commoda non pauca reperire debuerunt
 incommoda, tempestates scilicet, terra motus,
 morbos, &c. atque hac statuerunt propter
 evenire, quod Dii irati essent ob injuriam
 sibi ab hominibus factas, sive ob peccata in
 suo cultu commissa. Et quamvis experientiae
 indices reclamarent, ac infinitis exemplis
 ostend-

*ostenderet, commoda atque incommoda piis
 aequae ac impiis promiscue evenire, non ideo
 ab inveterato praesudicio destiterunt. - Pro
 certo statuerunt, Deorum iudicia humanum
 captum longissime superare. Qua sane uni-
 ca fuisset causa, ut Veritas humanum ge-
 nus aeternum lateret, nisi Mathesis- aliam
 Veritatis normam hominibus ostendisset.*

xix. Ubi vide summe impia flammis-
 que infernalibus digna profani hominis
 axiomata: Creaturas se ipsas fecisse, Coe-
 liquae & Terrae conditorem nullum dari,
 Providentiam nullam; atque inanem esse
 omnem cultum, qui ob accepta vel spe-
 rata beneficia DEO impendatur, vanum-
 que metum, qui ob eundem offensum
 concipiatur! Et tamen adeo impudens
 est ac sine omni fronte maledictus iste
 hypocrita, ut negare ausit, quidquam do-
 cuisse se, quod Pietati, bonis moribus,
 & religiosae virtutis praxi possit deroga-
 re: uti non solum ex iis quae jam supra,
 num. v, ex Tractatu ipsius Theologico-
 Politico recitavimus, sed ex epistola
 quoque ejus xix, apparet. Scripserat vi-

132

stola quæ in opere Spinosæ Epistolico est
xix: *Permittas, queso, te moneam ex
affectus in me tui sinceritate, ne quicquam
miscas doctrinis tuis novis, quas publi-
cas, quod religiosa Virtutis praxin labefa-
ctare ullatenus videatur: maxime, cum de-
gener & flagitiosa hac ætas nil venerit avi-
dius, quam dogmata ejusmodi, quorum con-
clusiones grassantibus vitiis patrocinari vi-
deantur. Ad hæc Spinosæ, sequenti, quam
modo citabamus, epistola: *Maximas ago
gratias pro amicissima tua admonitione.
Cujus tamen amplio rem explicationem de-
sidero; ut sciam, quanam ea dogmata esse
credas, quæ religiosa Virtutis praxin labef-
factare viderentur. Nam quæ mihi cum
Ratione convenire videntur, eadem ad Vir-
tutem maxime utilia esse credo. Ibi vero
Oldenburgius, epistola xxi: *Dicam, quid
sit rei, quod potissimum librorum tuorum
lectores excruciet. Fatalem videris rerum
& actionum omnium necessitatem adstrue-
re: atqui illa concessa assertaque, Legum
omnium, omnis Virtutis & Religionis inci-
di nervos, omnesque remuneraciones &
poenas inanes esse autumans.***

xix. Scili-

XIX. Scilicet hanc omnium entium, per naturalium causarum æternam immutabilemque coordinationem & concatenationem, in agendo ac movendo necessitatem, passim in scriptis suis & toties Spinoza inculcat, ut supervacaneum videatur, specialia loca velle eam in rem citare aut recitare. Unum dumtaxat dabimus testimonium, ex præfatione partis IV Ethicæ. *Ostendimus, ait ibi, in prima partis Appendice, Naturam propter finem non agere. Æternam namque illud & infinitum ens, quod DEUM SEM NATURAM appellamus, eadem qua existit, necessitate agit. Ex qua enim Natura necessitate existit, ex eadem ipsum agere ostendimus (prop. 16. p. 1.) Ratio igitur, seu causa, cur DEUS SEM NATURA agit, & cur existit, una eademque est. Ut ergo nullius finis causa existit, nullius etiam finis causa agit; sed ut existendi, sic & agendi principium vel finem habet nullum.* Hæc, inquam, in Ethica Spinozæ habentur, libro, quem præ ceteris suis scriptis æstimasse videtur auctor, quum ejus nominatim impressionem paulo ante obitum

mandaverit, forte ut fidei suæ confessionem, quanixus in Coelum jamjam descensurus erat, publice editam posteritati hoc pacto commendatum iret. Verum ad superiora regrediamur.

xx. Ostensum est hucusque plus satis, DEI existentiam a Spinoza simpliciter negari. Quod vero idem non minus, Diabolum existere, inficietur, clare docet locus epistolæ LXXIV; ubi ad Albertum Burgh, suum olim discipulum, tunc autem a Reformatis ad Pontificios transgressum, ita scribit: *Cum mentis compos eras, DEUM infinitum, ni fallor, adorabas, cujus virtute omnia absolute fiunt & conservantur; jam vero principem DEI hostem somnias, qui invito DEO homines plerosque (vari quippe boni) circumducis & decipis, quos propterea DEUS huic scelerum magistro in æternum cruciandos tradit: moxque illud de Diabolo dogma absurdum vocat; perinde ac Celsus, homo Gentilis; cujus, Christianos traducen- tis, verba, apud Origenem libro VI: Σφαλλοντα ἀσεβήσατα ἀτὰρ καὶ περὶ τῶνδε τῶν μεγίστων ἀγνοῦν ὁμοίως ἀπὸ θεῶν ἀνυμᾶνται*

αἰών πεπλανημένη, πῦρ ἵνα θεῶ ἴσαν
 ὄντα, Διαβάλλον ἴε, καὶ γλώτῃ ἰβραεῖα
 αἰανᾶν, ὀνομάζοντες τὸν αὐτὸν. ἄλλως μὲν ἐν
 κυριελαῖς, θηγά ταῦτα, καὶ ἐδ' ἄσια λέγουσι,
 τι δὴ ὁ μόνος θεός, βαλόμαρος ἴε, ἀν-
 θρώπων, ἐφ' ἑλῆσαι, τὸν ἀντιπράσσειτα ἴχει,
 καὶ ἀδυνατεῖ, Falluntur, impie per sum-
 ptuam ignorantiam decipit, non intellectu
 divinorum significationibus, dum adversarium Deo
 quendam Diabolum faciunt, eundem He-
 braice nominantes Saronam. Est enim o-
 mnino mortalis infirmitatis, et propterea
 alienam a pietate, dicere, quod Deus non
 ximus, valens benefacere hominibus, pro-
 pter adversarium omniscientem id nequeat.
 Ad quae responsio Origenis loco memo-
 rato legi potest.

xxi. Uti autem neque Deum neque Dia-
 bolum Spinoza credit, ita nec Coelum
 aut Infernum, praemia aut supplicia fu-
 tura, ut qui praesenti hac vita omnia ter-
 minari, nec post eam quidquam super-
 esse censet, quod boni vel mali, gaudii
 vel doloris, sit capax. Quo spectat par-
 tis IV Ethices propositio LXVII: *Homō liber*
 (id est, ut non cogitet, qui ex solo Boni

tionis dictamine vivit) de nulla re mirum
quam de Morte edgitat; & ejus Sapientia,
non mortis, sed Vita meditatio est. Atque
cipue de hoc argumento, animæ, in-
quam, humana mortalitate, præmissæque
& poenis post obitum haud expectandis,
agit parte v Ethicæ propos. xli, xlii, &
epistola xlix; ubi sic in l. de v. invehitur
An, quæso, ille omnino Religionem exas-
(huius cum criminis postulaverat ille
antagonista) qui Deum summam bonam
agnoscendum statuit, eundemque liberam
mas, non solum, amandum? & quod in his
sola nostra summa felicitas summaque liber-
tas consistit? porro, quod præmium Virtutis
ipsa Virtus; Sævitia autem & impoten-
tia supplicium sit ipsa Sævitia? - Verum
videre puto, quæ in isto hic homo heret.
Nihil scilicet in ipsa Virtute & Intellectu
reperit quod ipsum deleat: & mallet ex
impulsa suorum affectionum virore, nisi hoc
vnum obsteret, quod poenam tibiis. Ama-
bis igitur actionibus, ut servus, in vitæ &
fluctuante animo abstinet, & Divina man-
data exequitur, & pro hoc servitio maneri-
bus, ipso Divino amore longe suavioribus, a
DEO

DEO honorari expectat scilicet. Adco
 nimirum inveterandus est monstrosus
 hic Theologus, ut Christianis, præmia
 poenæve post obitum homini parata cre-
 dentibus, tamquã sordidis mercenariis, in-
 sultare non dubitet, qui sola utilitatis spe
 omnia metiantur, & de quibus jure usur-
 pes vulgatum illud:

Oderunt peccare mali, formidine Poenæ;
 quum de se suisque affectis valeat alte-
 rum istud Horatii:

Oderunt peccare boni Virtutis amore.

xxii. Vide autem, in illo quam sit sub-
 dolus, quod, singularem præ se ferens
 pietatem, DEUM summum bonum agno-
 scendum esse dicit, eundemque, ut ta-
 lem, amandum! Nempe quum DEUS
 nihil aliud ei sit quam Natura, sive hæc
 rerum Universitas, eo ipso quod DEUM
 pro summo bono agnoscendum, eun-
 demque amandum esse asserit, summum
 bonum in cognitione & amore hujus
 mundi, sive rerum naturalium, consti-
 tuit. Quam interpretationem nec ip-
 semet alibi dissimulare potest. Nimirum
 Tractatus Theologico-Politici cap. IV.

pag. 46. 47. itidem magnifice satis, *Legis divina summa, inquit, ejusque summum praeceptum est, Deum: ut summum bonum amare; nempe, ut jam diximus, non ex metu alicujus supplicii & poenae, nec pro amore alterius rei, qua delectari cupimus. Hoc enim idea DEI dicitur, DEUM summum esse nostrum bonum, sive, DEI cognitionem & amorem finem esse ultimum, ad quem omnes actiones nostra sunt dirigenda. Homo tamen carnalis hoc intelligere nequit, & ipsi vana videntur; quia nimis jejunam DEI habet cognitionem, & etiam, quia in hoc summo bono nihil reperit quod patet, comedat, aut denique quod carnem, qua maxime delectatur, afficiat, utpote quod in sola speculatione & pura mente consistit. At ii, qui norunt, se nihil intellectu & sana mente praestantius habere, hac sine dubio solidissima judicabunt. Ceterum quod non aliter, quam ut diximus, id acceptum velit, manifestis his verbis in eadem illa sua de summo hominis bono disquisitione significat: Cum nihil sine DEO nec esse nec concipi possit, certum est, omnia qua in Natura sunt, DEI conceptum, pro vastitate sua*

189
na essentia, suaque perfectionis, involvere,
etque exprimere, ac proinde nos, quo ma-
gis res naturales cognoscimus, eo maiorem
perfectionem DEI cognitionem acquirere.
Recognosce quae supra, num. xvi, mo-
nuimus, & omnia luce erunt clariora.

xxiii. Videlicet perpetuus horum ho-
minum mos est, tum ut aliorum offen-
siones preveniant, tum ut occultiores in-
cautioribus tendant insidias, ita subinde
stylum moderari, ne nimis longe a re-
ceptis Scripturae & Ecclesiae loquendi
modis recedat, tamen, quod ad res atti-
net & sententiam, toto coelo inde di-
stent. Id quod in primis ex propositis num.
xii fidei capitibus manifestum; quorum
proinde considerationi paululum adhuc
immorabimur.

xxiv. Indicium paulo ante fecimus, Spi-
nosam nec praemia nec poenas post mortem
agnoscere; sed praesentis vitae commodis
& incommodis omnia, quae homini ac-
cidere possunt, ab ipso circumscribi. Idem
tamen dicto loco salutem & condemna-
tionem admittere omnino videtur. At
enim, artic. vi, omnes, qui recta vivendi
ratione

ratione DEO obediunt, *salvos esse*; reli-
 quos autem, qui sub imperio volupta-
 tum vivunt, *perditos*. & artic. VII dicit:
 Nisi statueretur, DEUM poenitentibus pec-
 cata condonare, *omnes de sua salute despera-*
rarent. Similiter sub finem capituli XV Tra-
 ctatus Theologico - Politici, *Nisi Scriptu-*
ras testimonium haberemus, inquit, de omni-
bus fere salute dubitaremus. & epist. XXI. No-
mo absque DEI aeterna sapientia ad statum
Beatitudinis potest pervenire. *Cujus-*
 modi loquendi modis qui utitur, an de
 praemiis supplicisque post fata immi-
 nentibus dubitare censendus erit? Verum
 meras praestigias esse, & inanes captio-
 nes, non solum ex ante allatis, sed & ex
 eodem illo loco, quem nunc speciatim
 consideramus, manifestum est. Vix enim
 ita, ut diximus, salutis & perditionis ho-
 minum mentionem auctor fecerat, ubi
 subjungit, nihil ad fidem pertinere, sive
 de praemio bonorum & poena malorum
 naturali, sive supernaturali, ea quis acci-
 piat. Et noterur, quod non dicat Spi-
 ritus, qui recta vivendi ratione DEO obe-
 diunt, eos salvos fore; sed eos *salvos*
 ESSE;

ESSE;
 ad po
 dixer
 debe
 Just
 omni
 quo
 DEU
 PRO
 mi
 x
 Spi
 po
 vi
 in
 e
 J
 i
 a
 ESSE;

esse; ut scilicet de vita presentis salute
 possit interpretari. Quomodo etiam
 iherat paulo ante: *Omnia hac rendere
 debent, nempe, dari eis supremum, quod
 Justitiam & Charitatem amat, cuique
 omnes, ut salvi sint, obedire tenentur.*
 Quomodo item scribit epistola XLIX, qui
 DEUM cultu Justitiae & Charitate erga
 proximum adorant, illos salvos esse.
 mittimus alia loca.

xxv. Porro quum memoratorum a
 Spinosa fidei articulorum VII sit: DEUM
 poenitentibus peccata condonare; utique
 videri vult auctor esse his qui peccatis se
 inquinaverunt, ut poenitentiam agant,
 eaque DEI misericordiam provocent.
 Jam quid est, agere poenitentiam? Id DEUS
 ipse docet Ioël. II, 12, 13. dum ait: *Con-
 vertimini ad me cum toto animo vestro, &
 ieiunio, & fletu, & planctu. Lacerate cor-
 da vestra!* docet his verbis Apostolus
 Iacobus, cap. IV, 9. *Sensu arumna tangi-
 mini, & lugete, & flete. Risus vester in
 luctum convertatur, & gaudium in ma-
 rorem.* Atque hac ratione poenitentiam
 egit David, Ps. VI, 4. seqq. XXXIX, 4. seqq.
 C II, 4. seqq.

en, 4. seqq. Petrus, Matth. xvii, 75. peccatrix illa quæ lacrymis rigavit pedes Domini, Luc. vii, 38. An ergo talis Spinosa probatur Poenitentia? Imo vero parte iv Ethices, in scholio propositionis xv, palam ille, *Mec, inquit, hæc est ratio, & sic animam induxi meam: Nul- lum Nomen, nec alius, nisi invidus, meæ impotentia & incommodo delectatur, nec nobis lacrimas, singultus, mesum, & alia hujusmodi, quæ animi impotentis suas si- gna, virtuti ducit.*

xxvi. Et quid est; obsecro, Spinosa: *DEUM* poenitentibus peccata condonare? vel, ut mox loquitur: *DEUM* ex misericordia, & gratia quæ omnia dirigit, hominum peccata condonare? An ergo ille agnoscit Peccata, in quæ DEUS vi justitiæ suæ animadvertat, quæque, nisi inter- ventu divinæ gratiæ & misericordiæ, impunita non maneant? annon, jamjam citato loco, scholio ii propositionis xxxvii, rotunde satis profiteretur, non dari Pec- catum nisi in ordine ad Civitatem, si sci- licet debitam ei obedientiam quis dene- get; indeque solo etiam Civitatis jure
peccata

peccata puniri? En ipsa ejus verba. *Facile intelligimus, ait, nihil in statu naturali dari quod ex omnium consensu bonum aut malum sit: quandoquidem unusquisque qui in statu est naturali, sua tantummodo utilitati consulit, & ex suo ingenio, & quantum sua utilitatis tantum habet rationem, quid bonum quidve malum sit, discernit, & nemini, nisi sibi soli, obtemperare lege ulla tenetur, atque adeo in statu naturali Peccatum concipi nequit: at quidem in statu civili, ubi & communi consensu decernitur, quid Bonum quidve Malum sit, & unusquisque Civitati obtemperare tenetur. Est itaque Peccatum nihil aliud, quam Inobediencia, qua propterea solo Civitatis jure punitur; & contra Obediencia civi meritum ducitur, quia eo ipso dignus judicatur qui civitatis commodis gaudet. Quibus gemina quæ in Tractatu Politico cap. 11. 18. 19. leguntur. Nam & ibi asserit, in statu naturali non dari peccatum; - quandoquidem, inquit, nemo jure Natura alteri, nisi velis, morem gerere tenetur, nec aliquid bonum aut malum habere, nisi quod ipse ex suo ingenio*

N

bonum

bonum aut malum esse decernit; & nisi absolute Natura jure prohibetur, nisi quatenus nemo potest. - Peccatum itaque, concluditur tandem, non nisi in imperio concipi potest, ubi scilicet, quid Bonum & quid Malum sit, ex communi totius imperii jure decernitur, & ubi nemo jure quicquam agit, nisi quod ex communi decreto vel consensu agit. Præcipue vero spectant huc illa Tractatus Theologico - Politici, cap. xii, pag. 215. In statu naturali Peccatum concipere non potuimus, nec DEUM tanquam Judicem homines propter peccata punientem; sed omnia secundum leges universæ naturæ communes ferti, & eundem casum (ut cum Salomone loquar) justo ac impio, puro ac impuro, &c. contingere, & nullum locum Justitiæ nec Charitati esse.

xxvii. Quæ postrema simul indicant, de eo quid statuendum, quod in Justitiæ & Charitate erga proximum universæ Religionis cultusque divini summam toties auctor collocat. Nempe non aliam ille agnoscit Justitiæ & Charitatem, quam quæ meris hominum placitis, conventionibus, summiq; imperii civilis auctoritate

atē nititur; quibus sepositis, secundum
 philosophiam, omnis cessat Justi-
 tia, omnis Charitas. Id quod clarius mox
 exprimit, ubi scilicet jamjam recitatis
 verbis hæc subjungit: *Uæ vera rationis
 documenta, hoc est, (ut in cap. IV circa
 Legem divinam ostendimus) ipsa divina do-
 cumenta vim juris absolute haberent, necesse
 fuisse, ut unusquisque Jure suo naturali cede-
 ret, & omnes idem in omnes, vel in aliquos,
 vel in unum transferrent: & tum demum
 nobis primum innotuit, quid Justitia, quid
 Injustitia, quid Equitas, quidque Iniqui-
 tas esset. Justitia igitur, & absolute omnia
 vera Rationis documenta, & consequenter
 erga proximum Charitas, à solo Imperii ju-
 re, hoc est (per ea quæ in eodem capite osten-
 dimus) à solo eorum decreto qui jus impe-
 randi habent, vim Juris & mandati acci-
 piunt. Quod repetens infra, cap. XX, pag.
 228. Justitia, inquit, à solo Summarum
 potestatum decreto pendet; adeoque nemo,
 nisi qui secundum earum recepta decreta vi-
 vit, Justus esse potest. Uti etiam in Tracta-
 tus hujus præfatione scribit, eos qui sum-
 mum imperium tenent, solos jus habere di-*

*scernendi, quid Justum, quid Injustum,
quid Pium, & quid Impium sit.*

xxix. Ubi quares fortasse, quid ergo Jus illud Naturale sit, quo unicuique cedendum, quodque in omnes, vel aliquos, vel unum, transferendum esse docet noster ille Theologo - Politicus, si constare debeat, quid Justitia sit, quid Injustitia? Heic vero Spinosa, quantus quantus est, Hobbesianum esse scias: nisi quod in nonnullis longe illo deterior, magisque impius. Etenim Hobbius, libro de Cive, cap. 1, 10. suam de Jure & Statu Naturæ sententiam his proponit verbis: *Natura dedit unicuique jus in omnia; hoc est: in statu mēre naturali, sive, antequam homines illis pactis sese invicem obstrinxissent, unicuique licebat facere quacunque & in quacunque libebat, & possidere, uti, frui, omnibus, quæ volebat & poterat. - Unde sequitur, omnia habere & facere in statu Naturæ omnibus licere. Et hoc est quod valgo dicitur: Natura dedit omnia omnibus. Ex quo etiam intelligitur, in statu Naturæ mensuram Juris esse UTILITATEM. Quid vero Spinosa? Uniuscujusque, ait, indivi-*
dualis

*dei naturale Jus eousque se extendit, quo
 eius Potentia: & consequenter, quicquid u-
 nusquisq; homo ex legibus sua natura agit, id
 summo Natura jure agit; tantumque in Na-
 turam habet Jus, quantum potentia valet;
 Tract. Politico cap. ii, 4 & Tractatu
 Theologico-Politico cap. xvi, sub initium,
 hæc habet: Per jus & institutum Natura
 nihil aliud intelligo, quam regulas natura
 uniuscujusque individui, secundum quas
 unumquodque naturaliter determinatum
 concipimus ad certo modo existendum &
 operandum. Ex. gr. Pisces à natura de-
 terminati sunt ad natandum, magni ad
 minores comedendum; adeoque pisces sum-
 mo naturali jure aqua potiuntur, & magni
 minores comedunt. Nam certum est, Na-
 turam absolute consideratam jus summum
 habere ad omnia quæ potest, hoc est, jus Na-
 tura eousque se extendere, quousque ejus
 potentia se extendit. Et quia lex summa
 Natura est, ut unaquaque res in suo statu,
 quantum in se est, conetur perseverare, idq;
 NULLA ALTERIUS, SED TANTUM SUI HABI-
 TA RATIONE; hinc sequitur, unumquod-
 que individuum jus summum ad hoc habere.*

Jus itaque Naturale uniuscuiusque homini
 non sanâ ratione, sed cupiditate & potentia
 determinatur. Atque ex hoc fontemâ-
 narunt propositiones xx, xxii, xxiv, par-
 tis iv Spinosa Ethices, quarum prima
 (per sequentes confirmata) hæc est:
 Quo magis unusquisque suum utile qua-
 rere, hoc est, suum esse conservare conatur,
 eo magis Virtute praeversus est: & contra,
 quatenus unusquisque suum utile, hoc est,
 suum esse conservare negligit, eatenus est
 impotens: manarunt ex eodem quæ habentur
 in Tractatu Politico, (cui Immortu-
 us est Spinosa) cap. iii, 13. 14. 17. Si al-
 ter a civibus alteri bellum inferre, & extir-
 ma adhibere media velit, quod eam servare
 faciat, id de jure tentare licet: quando-
 quidem, ut bellum geratur, ei sufficit
 rei habere voluntatem. At de pace utrius-
 que statueri potest nisi contravenire alterius civi-
 tatis voluntate. Ex quo sequitur, Juri
 belli uniuscuiusque civitatis esse, pacis au-
 tem non unius, sed duarum minimum ci-
 vitatum esse iura, quæ propter eâ confederata
 dicuntur. Hoc fœdus tam diu fixum ma-
 net, quamdiu causa fœderis pangendi, non
 pene-

e metus damni, seu lucri spes, in medio
 est: hac autem aut illo civitatum alterutri
 dempto, manet ipsa sui juris, & vinculum
 suo civitates invicem adstrictæ erant sponte
 solvitur, ac proinde unicuique civitati jus
 integrum est solvendi fœdus, quandocun-
 que vult, nec dici potest, quod dolo vel per-
 fidia agat, propterea quod fidem solvit si-
 milit atque metus vel spei causa sublata est.
 Si quæ ergo civitas se deceptam esse queritur,
 ea sane non confederata civitatis fidem,
 sed suam tantummodo stultitiam damnare
 potest; quod scilicet salutem suam alteri,
 cui sui juris, & cui sui imperii salus sum-
 ma lex est, crediderit. - Ceterum fides,
 quam sana ratio & religio servandam do-
 cet, hic minime tollitur. - Nam cum Scri-
 ptura non nisi in genere doceat fidem ser-
 vare, & casus singulares, qui excipiendi
 sunt, uniuscujusque iudicio relinquat,
 nihil ergo docet, quod iis, quæ modo asten-
 dimus, repugnat.

xxix. Hæc nimirum Justitia illa est,
 hæc illa erga proximum Charitas, quam
 toties Spinosa ingeminat, & de qua non
 veretur scribere nequissimi noster impostor,

epist. LXXIV: Est *Justitia & Charitas* unicum & certissimum vera fidei Catholica signum, & veri Spiritus sancti fructus. Et ubicumque hac reperiantur, ibi Christum revera est; & ubi unquam desunt, deest Christus. Solo namque Christi Spiritu duci possumus in amorem *Justitiae & Charitatis*. O sacrosanctum Diabolum! Ceterum nescias, qualem CHRISTI spiritum heic auctor intelligat, dabimus verba ejus ex epistola XLIX: Quod ad ipsos Turcos & reliquas Gentes attinet, si DEUM cultu *Justitiae & Charitate* ergo proximum adorent, eodem Spiritum Christi habere credo, & salvos esse; quicquid de Mahomete & oraculis ex ignorantia persuasum habeant. Quibus conformiter in Tractatu Theologico-Politico cap. v, pag. 65. Si quis, inquit, historias S. Scriptura legeris, eique in omnibus fidem habueris, nec tamen ad doctrinam; quam ipsa in eadem docere intendit, attenderit, nec vitam emendaverit, perinde ipsi est, ac si Alcoranum, aut Poetarum fabulas Scenicas, aut saltem communia Chronica, ea assensione qua vulgus solet, legisset: & contra, uti diximus, is quicquid

plaza

plane ignorat, & nihilominus salutes habet opiniones, veramque vivendi rationem, is absolute beatus est, & revera Christi Spirituum in se habet.

xxx. Nempè etiamsi videri velit magnifice de CHRISTO sentire Spinoza, multumque ipsi in salutis negotio tribuere, more tamen suo, id est, dolose ac fraudulenter, etiam heic agit. Sic in Tractatu Theologico - Politico cap. 1, pag. 7. *Non credo, inquit, ullum alium ad tantam perfectionem supra alios pervenisse præter Christum; cui DEUS placita, quæ homines ad salutem ducunt, sine verbis, aut visionibus, sed immediate, revelata sunt: adeo ut DEUS per mentem Christi sese Apostolis manifestaverit, ut olim Mosi mediante voce aërea. Et ideo vox Christi, sicuti illa quam Moses audiebat, vox DEI vocari potest. Et hoc sensu etiam dicere possumus, Sapientiam DEI, hoc est, Sapientiam qua supra humanam est, naturam humanam in Christo assumpsisse, & Christum viam salutis fuisse. Ubi quot verba, tot fraudes, fallaciae, portenta. Potest autem jamjam recitato loco jungi alius non mi-*

N s

ms

nus illustris, ex epistola XXI: *Dico, ad salutem non esse omnino necesse, Christum secundum carnem noscere. Sed de aeterno illo filio DEI, hoc est, DEI aeterna Sapientia, qua sese in omnibus rebus, & maxime in mente humana, & omnium maxime in Christo Jesu, manifestavit, longe aliter sentiendum. Nam nemo absque hac ad statum beatitudinis potest pervenire, utpote qua sola docet, quid verum & falsum, bonum & malum sit. Et quia, uti dixi, hac Sapientia per Jesum Christum maxime manifestata fuit, ideo ipsius discipuli eandem, quatenus ab ipso ipsis fuit revelata, praedicaverunt, seseque Spiritu illo Christi supra reliquos gloriari posse ostenderunt.*

XXXI. Quumque urgeret Oldenburgius, ut quam teneret de CHRISTO sententiam clarius profiteretur Spinoza, amico huic gratificaturus, hanc tandem confessionem ille edidit: resurrectionem & ascensionem CHRISTI, si historice & secundum literam accipiantur, nequaquam a se agnosci. Videantur epistola XXIII & XXIV. Quo posteriori loco sic inter alia ad Oldenburgium scribit,

anno

anno cō lxx, adeoque biennio ante infelicem suum obitum: Christi passionem, mortem, & sepulturam, secundo literaliter accipio, ejus autem resurrectionem allegorice. Fateor quidem, hanc vitam ab Evangelisticis iis narrari circumstantiis, ut negare non possimus, ipsos Evangelisticos credidisse, Christi corpus resurrexisse, & ad caelum ascendisse, ut ad Dei dextram sederet; & quod ab infidelibus etiam potuisset videri, si unquam in iis locis adfuissent, in quibus ipse Christus discipulis apparuit: in quo tamen, salva Evangelicæ doctrinæ, pertraxerunt decipi.

xxxi. Jures, e blasphemi impus Celsi penu & hæc deprompsisse Spinolam, ita ei conformiter loquitur. Sane ab eodem impulsus ac edoctus Spiritu utrumque scripsisse, res ipsa clamat, Spiritu, inquam, non CHRISTI, sed Diaboli. Docet Historia Evangelica, Luc. xxiv, 36. seqq. quum post resurrectionem congregatis discipulis conspicendum se daret CHRISTUS, illi vero turbarentur, & spiritum, sive spectum aut phantasma, videre se putarent, Dominum, ut con-

SPINOLA

poris sui suæque resurrectionis veritatem
 probaret, manus pedesque iis ostendit.
 quumque ad hæc præ gaudio nondum
 crederent, etiam cepisse cibum. Nempe
 fieri non potest, ut in hac vita consti-
 tutis hominibus veritas corporis aliter
 probetur, quam colore, figura, progres-
 su, sermone, tactu, esu, potu. Quibus
 proinde signis & indiciis evidentibus Sa-
 vator Apostolos convincere voluit, tan-
 demque etiam convicit. At si Spino-
 sam audimus, omnino decepti fuerunt
 discipuli, nec revera conspexerunt, quem
 conspiceri sibi videbantur, CHRISTUM;
 sed a spectro quodam sunt illusi, & tunc,
 & quoties alias Dominum videre se,
 cumque eo conversari, existimarunt.
 Hæc scilicet antiqua illa est nefarii Celsi
 cantilena; de quo Origenes, libro con-
 tra ipsum II; Βυβλίαι κορυφαίων πρὸς ἑτέρα
 Φαυλαίσματα καὶ ἄλλας φαυλαδίνας τὰ κατὰ
 τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὰς ἰδοίας αὐτοῦ μετὰ τὴν
 ἀνάστασιν ὁ Κέλσος. Celsus Jesu post resur-
 rectionem apparitiones confutare conatur
 cum vulgaribus spectris & visionibus. Imo
 pro tanta impietate stabilienda eodem
 quoque

roque argumento uterque impostor
itur. Nempe CHRISTUM revera post
surrectionem non fuisse conspectam,
pinosa inde conatur persuadere, quod
on *Senarai*, nec *Pilato*, nec cuiquam in
deliam, sed sanctis tantummodo, appa-
verit: hæc enim ejus est ratio epist. xxiii,
epetita etiam epistola sequenti. Simili-
iter vero *Celsus*: ἐχρῆν, ἵνα ἐπιδείξῃς θεῶν
ύναμιν ἐκφῆναι ἡθελόν ὁ Ἰησοῦς, αὐτοῖς
οἷς ἐπηρτίσασαι, καὶ τῷ κατὰ δικάσει, καὶ
ἰλως πᾶσιν ὀφθῆναι, *Si Jesus volebat reve-
ra declarare suam divinam potentiam, de-
buerat suis insultatoribus, ipsique Prasidi,
qui capitalem sententiam contra se tulerat,
denique ceteris omnibus se ostendere*; ut i-
psius verba *Origenes* dicto loco recitat,
simul eorundem mox refutationem
subjungens.

xxxiii. Vide autem extremam hæc &
plane diabolicam Spinolæ impietatem!
Munus Apostolorum erat præcipuum,
ut Resurrectionis & Ascensionis CHRISTI
testes essent omni exceptione majores,
quippe qui conversati fuerant, comedo-
rantque & biberant cum eo, postquam
resur-

resurrexerat a mortuis, Act. x, 41. Un-
 de quum in locum proditoris Iude eli-
 gendus esset Apostolus, Oportet, inque-
 bat S. Petrus, ex iis viris qui nobiscum
 conuenerunt tota tempore quo Dominus Je-
 sum uersatus est inter nos, exorsus a bap-
 tismo Iohannis, ad eum usque diem quo sur-
 sum uocatus est a nobis, unum fieri nobiscum
 TESTEM RESURRECTIONIS eius, Act. 1,
 21. 22. idemque Petrus in sua ad Iudzos
 habita concione Pentecostali elata uoce
 clamabat: Viri Israëlitæ, audite sermones
 istos: Jesum illum Nazarenum - Deum su-
 scitauit, solus doloribus mortis, Act. 11,
 22, 24. & rursus, com. 33. Hunc Jesum
 suscitauit DEUS. Cuius rei omnes nos su-
 mus testes. uti etiam de Adscensione tunc
 dicebat testimonium, comm. 33. Sequi-
 tur Similiter de lapato per miraculum clau-
 do ad populum uerba faciens idem A-
 postolus, Principem interemissis, uita, aje-
 bat, quem Deus suscitauit ex mortuis. Cu-
 ius rei nos testes sumus; Act. 13, 15, 16.
 Adde quæ eandem in rem habentur Act.
 23, 40. 18, 2, 10, 33. ubi Apostoli genera-
 tim magna uis reddidisse testimonium di-
 cuntur

antur Resurrectionis Domini *Jesu*. quod etiam confirmatur cap. v, 30. Porro Si quoque Paulum testem fuisse Resurrectionis Dominicæ locupletissimum, ex iisdem illis Actis Apostolicis cap. xiii, 30. seqq. constat; ubi legitur, in Synagoga Antiochena ad Iudæos sermone habito, sic auditores compellasse: *DEUS suscitavit Jesum ex mortuis; qui conspectus est per dies multos iis qui simul ascenderant cum eo a Galilea Hierosolymam, suntque testes eius apud populum. Et nos vobis evangelizavimus eam promissionem qua Patribus facta est, DEUM videlicet eam implevisse filiis illorum, id est, nobis, suscitato Jesu.* Quibus similia concionatus est Thessalonicæ, Athenis, Cæsareæ, & alibi. Videantur Act. xvii, 3. 31. xxv, 19. xxvi, 23. & Epistolæ Paulinæ passim, in primis I. Cor. xv, 14. seqq. ubi singulari zelo Apostolus, *Quod si, inquit, CHRISTUS non est suscitatus, vanum videlicet est præconium nostrum, vana autem est etiam fides vestra: invenimur autem etiam falsi DEI testes; quoniam de DEO testificati sumus, eum suscitasse CHRISTUM.* Dum proinde

proinde CHRISTUM resurrexisse nega Spinoza, Apostolos, qui tanto conatu resurrectionem illam universo orbi & voce & scriptis persuadere conati sunt, mendacii & imposturæ manifesto arguit, ipse impostor omnium maximus, fidemque & doctrinam Christianam, quippe Resurrectioni CHRISTI potissimum inuixau, quantum in ipso est, subruit ac evertit funditus.

xxxiv. Subsisteremus heic, ni ad rectius intelligenda, quæ num. xxvii diximus, aliqua adhuc adjicienda viderentur. Docuimus supra, sect. ii, §. seqq. Hobbianam Theologiam huic præcipue fundamento inniti, quod a summæ potestatis civilis arbitrio omnia pendeant quæ ad Religionem pertinent, quodque hujus judicio absolute & simpliciter acquiescendum sit, cujuscumque etiam sint commatis quæ ut fidei dogmata amplectenda proponit, & sive tuomet judicio vera illa esse statuas, sive falsa & absurda. Idem istud passim inculcat ac propugnat Spinoza. Ita Tract. Theologico-Polit. cap. xvi, sub finem scribit: *summas potestatis,*

potestati, cui soli iura imperii conservare
 & tutari tam iure divino quam naturali
 incumbit, ius summum competere de Reli-
 gione statuendi quicquid iudicat, & omne
 ad eundem de eadem decreta & mandata,
 ac fide ipsi data, quam DEUS omnino ser-
 vari jubet, obtemperare teneri, etiam si ii,
 qui summum tenent imperium, sint Eth-
 nici. & cap. xix, sub initium: Cum supra
 dixi, ait, eos qui imperium tenent, ius ad
 omnia solos habere, & a solo eorum decreto
 ius omne pendere, non tantum civile intel-
 ligere volui, sed etiam sacrum. Nam hu-
 jus etiam & Interpretes esse debent, & Vin-
 dices. ac paulo post: Religionis cultus, &
 Pietatis exercitium, Reipublica paci & uti-
 litati accommodari, & consequenter a so-
 lis summis potestatibus determinari debet,
 quaeque adeo ejus etiam interpretes debent
 esse. Eadem aliquoties deinde repetit hoc
 capite. Sed & capite sequenti xx, pag.
 227. afferit, nihil contra summarum po-
 testatum decretum agere hominem o-
 portere, etiamsi saepe contra id, quod bo-
 num iudicat, & palam sentit, agere de-
 beat. Quid quidem, inquit, salva Justi-
 tia &

*via & Pietate facere potest; imo debet, se
se justum & pium praeferre vult.*

xxxv. At rogabis haec non immerito:
qui Spinozae sententia, quod in ne-
gotio Religionis Magistratus placito &
constitutioni absolute acquiescendum
sit, consistere queat cum *libertate illa phi-
losophandi, quam non tantum salva Pie-
tate & Republica Pace posse concedi; sed
etiam nisi cum Pace Republica ipsaque Pie-
tate tolli non posse, tanto conatu idem pro-
pugnat, ut totum suum Tractatum Theo-
logico - Politicum primario huc ten-
dere, in ipsa libri fronte sive titulo faciat
indiciam; uti speciatim capite xx sive
ultimo illius libri ostendere satagit: inli-
bera Republica unicuique, & sentire que
velit, & qua sentiat dicere licere.*

xxxvi. Ubi sciendum, quod distin-
guat auctor, eodem illo memorati Tra-
ctatus capite, pag. 227. inter jus agendi,
& jus ratiocinandi, judicandi, loquendi;
atque illo civibus adempto, istud merito
iis relinquendum esse asserat. Ipsa ejus
verba dabimus. *Jure, inquit, agendi ex
proprio decreto unusquisque in Republica
magistra*

magistratus tantum cessis, non autem ratiocinandi & judicandi; adeoque salvo summarum potestatum jure nemo quidem contra earum decretum AGERE potest, ac omnino SENTIRE, & INDICARE, & consequenter etiam DICERE; modo simpliciter tantum dicat vel doceat, & sola ratione, non autem dolo, ira, odio, nec animo aliquid in rem publicam ex auctoritate sui decreti introducendi, defendat. Ex. gr. si quis legem aliquam sane rationi repugnare ostendit, & propterea eandem abrogandam esse censeat, si simul suam sententiam judicio summæ potestatis (cujus tantum est, leges condere & abrogare) submittit, & nihil interim contra illius legis præscriptum agit, bene sane de republica meretur, ut optimus quisque civis; sed si contra id faciat ad magistratum iniquitatis accusandum, & vulgo odiosum reddendum, vel seditiose studeat invito magistratu legem illam abrogare, omnino perturbator est, & rebellis. Videmus itaque, qua ratione unusquisque, salvo jure & auctoritate summarum potestatum, hoc est, salva reipublica pace, ea que sentit dicere & docere potest; nempe

pe si decretum verum agendarum iisdem relinquat, & nihil contra earum decretum agat, etiamsi saepe contra id, quod bonum iudicat, & palam sentit, agere debeat.

xxxvii. Nimirum eo tendit Spinoza hac disputatio, ut obtineat, Atheis similibusque hominibus fanaticis impietates suas impune profiteri, voce & calamo divulgare, aliisque sine incommodo aut periculo persuadere, optimo jure licere. In quo evincendo ubi totus est, eoque progreditur, ut justum & pium esse doceat (recognosce quæ sub finem num. xxxiv dedimus) in omnibus omnino actionibus, etiam iis quas malas & improbas esse nosti, magistratui obtemperare, utque rerumpp. turbatores hominesque rebelles eos vocet, qui contra magistratus decreta, etiam maxime impia, aliquid agunt. Quæ si recte se habent, pium fuisse oportet & justum Sacerdotem Uriam, quando Regi Achazo, cultum idololatricum per ipsum adoranti, adeo prompte in omnibus morem gessit, II. Reg. xvi, II. 16. impios vero & rebelles Eliam, Jeremiam, Danielelem, totque

quæ Prophetas & viros sanctos alios, qui
 impia Deoque adversa Principium man-
 data ac decreta fecerunt nihili. Quod e-
 tiam tantum abest ut neget Spinola, ut
 potius aperte scribat, execrandi Tracta-
 tus sui Theologico-Politici cap. xlix, pag.
 209. *Notandum est, quod Propheta, vi-
 ri scilicet privati, libertate sua monendi,
 increpandi, & exprobandi, homines ma-
 gis irritaverunt quam correxerunt: qui
 tamen, a Regibus moniti, vel castigati, faci-
 le flectebantur. Imo Regibus etiam piis saepe
 intolerabiles fuerunt, propter authorita-
 tem, quam habebant, judicandi, quid pie
 vel impie factum esset, & vel Reges ipsos
 castigandi, si quod negotium publicum vel
 privatum contra eorum iudicium agere su-
 stinebant. Rex Asa, qui, ex testimonio
 Scripturae, pie regnavit, Prophetam Ha-
 naniam in pistrinum dedit (vide 2. Paralip.
 cap. 16.) quia ipsum libere reprehendere &
 increpare sustinuit ob pactum cum Rege
 Armenie factum. Et præter hoc alia repe-
 riuntur exempla, quæ ostendunt, Religio-
 nem plus detrimenti quam incrementi ex
 tali libertate accepisse. Ut jam taceam, quod*

*hinc etiam, quod Propheta tantum sibi ju-
retinuerint, magna bella civilia orta fue-
rint.* Quæ repetit capite sequenti *ix*
pag. 222. Nec mitiorem feret sententi-
am hic Impietatis magister de primævis
CHRISTI servis, qui mille mortes subire
maluerunt, quam insuper habere illud
Apostolicum: *Obedire oportet DEO magis
quam hominibus, Act. iv, 19. v, 29.* Vide
supra sect. ii, 17. seqq. Sed tandem tot im-
piis monstrosisque opinionibus recen-
sendis defatigatam manum de tabula!

CONCLUSIO.

HÆc itaq; sunt, quæ de Tribus illis famo-
sis nostri temporis Impostoribus com-
mentari hac vice visum est. Ubi, ut res
ipsa loquitur, propositum nobis non fuit,
vel veram contra Atheos & Naturalistas
Ecclesiæ sententiam operose confirmare,
vel, quibus ea oppugnatur, adversæ partis
argutias in examen vocare curiosius:
quod ferias heic fecerint nobis, tum quæ
de Veritate Religionis Christianæ libros
dudum ediderunt, & pro auctoritate
Scripturæ Sacræ ex instituto pugnarunt,
tum

sum qui peculiariter, sive adversus Herbertum, sive Hobbium, sive Spinosam, calamos hucusque strinxerunt passim, in ipsa etiam nostra hac Academia, viri doctissimi ac celeberrimi. Sed quum certum sit, & experientia nobis compertum, esse permultos, cetera quoque homines non malos, & singulari eruditione conspicuos, qui, tametsi ultro largiantur, non pauca haberi in novorum illorum Philosophorum scriptis omnino falsa, & seria animadversione digna, si tamen tribui iis audiant, quod tectis & fucatis argumentis Christianismum eliminare, ejusque loco merum Atheismum in orbem invehere contentur; quod priscis illis Ecclesiae hostibus & calumniatoribus Ethnicis nihilo meliores sint, imo etiam longe pejores; quod Mosen, Prophetas, Apostolos, CHRISTUMQUE ipsum, imposturarum fraudumque postulent, & similia; cum stomacho id accipiant, rati, ad invidiam Naturalistis constandam talia a morosioribus Theologis excogitari: haec quum ita sint, inquam, & vero maximi intersit, ut, quo loco habendi

istiusmodi auctores, acclinate omnibus constet; præcis longioribus disputationibus, de primario illorum scopo & proposito præsentis hac diatribe agendum duximus, productis in apricum, quæ variis artibus, ut incautioribus imponant, occultare solent deditaque operantur, care homines insidiosi. Quæ ubi exenderis, religiose lector, miraberis, scio, & indignaberis, eo deventum esse apud Christianos, ut impune scribantur, publiceque edantur, vendantur, legantur, quæ in ipsis hominibus Paganis ferre non potuit, sed jam olim generoso spiritu reprehendit, venerabilis Præsul Augustinus. Nempe quum Madaurense idololatæ, in literis quibus Florentini cujusdam negotium ei commendaverant, hac essent formula usi: *Patri Augustino in Domino aternam salutem!* respondit vir sanctus, *epist. XLII: Quid læsi, quid offendi benevolentiam vestram, ut me titulo epistolæ vestræ irridendum potius quam honorandum esse putaretis, Domini predicabiles, & dilectissimi Fratres? Quod enim scripsistis: Patri Augustino in Domino aternam salutem! cum legerem,*

erem, tanta spe subito erectus sum, ut
 viderem, vos ad ipsum Dominum, & ad
 ipsam aeternam salutem, aut iam esse con-
 versas, aut per nostrum ministerium desi-
 derare converti. Sed ubi legi cetera, re-
 frigit animus meus. Quasvit tamen ab
 epistola perlatore, utrum iam vel essetis
 Christiani, vel esse cuperetis. Cujus respon-
 sione posteaquam comperi, nequaquam vos
 esse mutatos, gravius dolui, quod CHRISTI
 nomen, cui iam totum orbem subiectum es-
 se conspicitis, non solum a vobis repellen-
 dum, sed etiam in nobis irridendum esse
 credidistis. Non enim potui cogitare alte-
 rum Dominum, secundum quem posset Epi-
 scopus Pater a vobis vocari, prater Domi-
 num CHRISTUM. Et si esset hinc aliqua de
 interpretatione vestra sententia dubitatio,
 subscriptione epistola tolleretur, ubi aperte
 posuistis: Optamus te, Domine, in Deo &
 Christo eius per multos annos semper in Clero
 tuo gaudere! Quibus omnibus perlectis ae-
 que discussis, quid mihi aliud occurrere
 potuit, aut cuilibet homini potest, nisi, aut
 veridico aut fallaci scribentium animo hac
 esse conscripta? Sed si veridico animo ista

Q s scribi-

scribitis, "quis vobis ad hanc veritatem in-
perclusit viam? quis aspera desertata for-
stravit? quis rupium prarupta inimicus
opposuit? postremo, quis basilica janua-
ingredi cupientibus clausit; ut in eodem Do-
mino, per quem nos salutatis, eandem salu-
tem nobiscum habere nolitis? Si autem
fallaciter atque irridenter hac scribitis,
itane tandem mihi negotia vestra curanda
imponitis, ut nomen ejus, per quem aliquid
possimus, audeatis, non veneratione debita
attollere, sed insultatione adulatoria ventu-
lare? Ad hunc modum, inquam, tunc
B. Augustinus. Qui si nostra hac vixisset
 tempestate, quid dicturus fuisset, amabo?
 ubi, (non inter Gentiles nati & educati
 idolorum cultores, sed) illi ipsi, qui CHRIS-
 TO nomen in sacro Baptismo dederunt,
 foedusque cum eo solemniter icerunt,
 hunc mundi Sospitatorem in publicis
 Commentariis fallaci animo irriden-
 dum potius quam honorandum esse pu-
 tant, divinumque ejus nomen, & cœle-
 stem doctrinam, non veneratione debi-
 ta attollere, sed insultatione adulatoria
 ventilare audent: ut de ipsorum scriptis
 merito

merito usurpes illud Salviani Massilien-
 sis, de Gubernatione DEI lib. 1: *Tam stul-
 ta sunt, & tam frivola, ut cavendum sit,
 ne id ipsum, quod pro honore DEI dicitur,
 iniuria DEI esse videatur. Tanta quippe
 est, ait, Majestatis sacra & tam tremenda
 reverentia, ut non solum ea, qua ab illis
 contra Religionem dicuntur, horrere, sed
 etiam qua pro Religione nos ipsi dicimus,
 cum grandi metu ac disciplina dicere de-
 beamus. Enimvero iram DEI æternumq;
 exitium sibi attrahit sine ullo dubio quis-
 quis CHRISTUM ejusque religionem ludi-
 brio habet, sive inter Gentiles, sive inter
 Judæos, sive inter Muhammedanos, sive
 denique inter Christianos natus sit & in-
 stitutus: infernale supplicium merentur
 quotquot in DEI verbum cœlestemque
 doctrinam injurii sunt, sive extra sive in-
 tra Ecclesiæ agant pomœrium: longe in-
 terim deteriorem esse horum quam illo-
 rum conditionem, nemo, qui rem re-
 cte consideret, inficiari poterit. Nimirum
 difficultates non sunt exiguæ, e quibus
 eluctari oportet, victas veritati manus
 daturus, qui impietatem a majoribus su-
 is acci-*

is accepit, eamque a teneris unguiculis
 doctus est. Quam enim agre excutitur
 quod hunc in modum animo impressum
 e testimoniis constat quæ sect. II, 19. de-
 dimus. Suntque præterea occupatæ non
 raro infidelium mentes omnis generis
 formidabilibus de Christianismo persua-
 sionibus, quibus ad concipiendum acer-
 bissimum in CHRISTUM ejusque servos o-
 dium excitantur, quod in blasphemias tan-
 dem erumpit, seu in *sacrilegas facetias, &
 festivas contumelias*, ut loquitur, illum
 Christianismi irrisorem, Maximum Ma-
 daurensem, redarguens, epistola XLIV, S.
 Augustinus. Ita Christiani primævi,
 quod caput asinum venerantur,
 quod Antistitum adorarent genitalia,
 quod Thyesteas epulas instruerent, &
 Oedipodeo delectarentur *concubitu*, si-
 miliumque horrendorū criminum adeo
 audacter insimulabantur, ut viri etiam
 sapientissimi (inter quos ipse fuit Justi-
 nus, Philosophus ille Platonicus, & po-
 stea CHRISTI martyr) famæ isti crederent.
 Quumque variæ calamitates, ut bella,
 pestes, sterilitates, eluviones, miseram
 mortali-

mortalitatem lancinabant, omnia it-
 commodam Christianæ solebant do-
 trinae imputari, qua offensur Deorum
 cœtus, tot tantasque miseras huma-
 no generi immitteret. Quos proinde pla-
 tauri Gentiles, non solum exquisitissimis
 corporū cruciatibus in nostros sæviebant,
 sed & stylo eorundem religionem, tam-
 quam omnium malorum causam, magno
 visa impetebant. Accedebat, quod, quo
 magis crescerent, et quo majora caperent
 augmenta fides Christianorū, eo plus detri-
 menti indies sentirent Gentilium Temp-
 la, Sacerdotes, Vestales; quorum videlicet
 hoc pacto imminuebantur, aut plane desi-
 derabantur; proventus & stipendia. Quo
 de queritur, inter alios, Aurelius Symma-
 chus, Præfectus Urbis, paranesi ad Valenti-
 nianum, Theodosium, & Arcadiū, Augg.
 quam inter ejus epistolas libro x, num.
 LIV, legimus. Talis itaque Gentilium
 est, hostium Ecclesiæ externorum, condi-
 tio. At si hodiernos spectemus Christi-
 anæ pietatis hostes domesticos, planum
 est, nihil horum prætere illos posse, quo
 ad subdole impetendam illudendamque

CHRISTIANÆ

CHRISTI religionem & doctrinam incitentur. Eo proinde major ipsorum improbitas est, tanto inexcusabilior ipsorum irreligiositas. Quum, sæviente, sæculo secundo, apud Smyrnenses fidelium persecutione, ejus Ecclesiæ Episcopus, B. Polycarpus, ad Proconsulem adduceretur, isque, dimissurum se illum promitteret, si convicia adversus CHRISTUM diceret; respondebat vir sanctus: ὀγδοήκοντα καὶ ἕξ ἔτη δουλεύω αὐτῷ, καὶ ἰδίῃ με ἠδίκησεν καὶ πῶς δύναμαι βλασφημηῆσαι τὸν βασιλέα μὲτ' ὄν σάουτ' αἰ με; *Octoginta sex annos ei servivi, nec ulla me unquam affecit injuria: qui ergo possum Regem meum, qui me servavit, blasphemare, sive, convicium ei facere, & dignitati ac honori ipsius derogare? uti narrant in epistola sua encyclica Smyrnæ, & ex hac Eusebius, lib. iv, cap. xv. Non dicent, opinor, Herbertus, Hobbius, Spinoza, ulla se injuria a CHRISTO, benignissimo illo & beneficentissimo Domino, unquam fuisse affectos. Quin potius fateri eos oportebit, vel quisquis eorum agit partes, animi corporisq; dotes, quin & fortunæ, quæ*
vocari

dicari solent, bona, sat larga manu di-
 nitus in ipsos fuisse collata. Quibus
 um pro honore & gloria sui illius So-
 pitatoris & *insperata* uti omnino conve-
 isset, isti contra suo ingenio, eruditio-
 e, otio, ætate, aliisque studiorum admi-
 iculis, eo sunt abusi, ut bellum quasi
 ntestinum CHRISTO, ejusque militibus,
 iocest, Prophetis, Apostolis, & univer-
 æ Ecclesiæ, idque sine ullo stipendio, in-
 dixerint. Nam quid, obsecro, inde lu-
 cri novis Philosopho-Theologastris, quod
 tanto molimine pro subvertendo Chri-
 stianismo & Atheismo stabiliendo ar-
 ma capiunt? Num forsan a Diabolo, sub
 cujus vexillo militant, suorum expectant
 laborum præmia? Dicerem, nisi Diabo-
 lum existere inficiarentur. *Gratis ergo
 mali sunt; meritoque iis occinas Arno-
 biana illa, adversus Gentes libr. II: Cum
 hac sit conditio futurorum, ut teneri &
 comprehendendi nullius possint anticipationis
 attractu, nonne purior ratio est, ex duobus in-
 certis, & in ambigua expectatione pendentibus,
 id potius credere, quod aliquas spes ferat,
 quam omnino quod nullas? In illo enim
 periculis*

periculi nihil est, si, quod dicitur immiserere, cassum fiat & vacuum: in hoc damnatum est maximum, id est, salutis amissio, si, cum tempus advenerit, aperiat non fuisse mendacium. Scilicet mercedem non aliam improbi sui laboris se reportaturos, sicubi a scopo aberraverint, qui Christianismi fundamenta concutere nituntur, quam sempiterna corporis animæque supplicia, ne ipsi quidem, opinor, sunt negaturi. Ut proinde merito stupeas extremam illorum temeritatem & dementiam, qui sine ulla ullius emolumentispe (qua alias ad pessima quæque perpetranda sæpe invitantur mortales) tanto se exponunt tamque immenso discrimini, & jure ad eos referas Apostolicum illud: *Φάσκειντες σίνα σοφοὶ ἐμωρδύθησαν*, Rom. 1, 22. Nos DEUM veneramus, ut cunctis Sapienciam sectantibus, docentibus pariter & discantibus, scriptoribus & lectoribus, cum inspiret animum, quo ad veram ipsius gloriam, CHRISTIQUE, mundi Redemptoris, honorem, omnes labores suos, conatus omnes, summo studio dirigant, & industria sua atque eruditione non tam Pietati periculum

um creare, quam pro virili illam prom-
tum ire gestiant. Sit nomen Eius
benedictum in secula!

Amen.

Augustinus epist. XLII:

*Es bonus, ut praestet, & malus, ut fati-
dat, & Christianus venerator, & Paganus
adulator, omnes CHRISTUM cantant. Et
qua voluntate atque ore cantent, eidem
ipsi quem cantant, rationem sine dubio
redditari sunt.*

ADDENDA ET EMEN- DANDA.

Pag. 3. lin. 4. adde: *Eodem spectans quo
habet Gisb. Voetius, disputatione de Atheis-
mo, prope finem: Fuit quidam idiosus
Alcmarianns, nomine Nachtegaetius, qui
anno 1614. aut 1615. (si bene memini) ob
atheas blasphemias de Tribus Impostoribus
Haga-Comitis effutitas ab ordinariis depu-
tatis Ordd. Hollandia in exilium pulsus est.*
pag. 15. lin. 11. l. *Caus. Err. ibid. lin. 16.
l. opusculo. pag. 39. lin. 13. pro cum l. cui,*

P

pag.

pag. 86. lin. antepen. adde verba *Johr, 25.*
Opera que ego facio in nomine Patris mei,
hæc testantur de me. pag. 53. lin. 14. l. *ist.*
 pag. 102. lin. 22. l. *veritatis.* pag. 120. lin.
 2. adde: *Quam marginalem notam ipsum*
Hobbius habere auctorem, ex præfixa libro
de Cive Gassendi ad Sorberium epistola li-
quet. Vide infra num. xxvii. pag. 134.
 lin. ult. post vocem *quibus,* dele comma.
 pag. 138. lin. 22. l. *adscribere.* pag. 147.
 lin. 19. adde: *Confer infra num. xix,*
 pag. 156. lin. 2. l. *vers. 25.)* *ibid.* lin. 19. post
 vocem *agebant* pone comma. pag. 164.
 lin. 1. l. *pertinent.* *ibid.* lin. 16. l. *etiamque.*
 pag. 168. lin. 5. post *imperat* pone comma.
ibid. lin. 9. l. *quatenus.* pag. 174. lin. 20.
 adde: *Quæ etiam ipsius est assertio Ethic.*
part. 1, propos. xix. pag. 191. lin. 10. l.
mittimus. pag. 196. lin. antep. l. *intelligi-*
tur. pag. 200. lin. 13. l. *erga.*

AP.

APPENDIX,
^{Qua}
HIERONYMI CAR-
DANI,
&
EDOARDI HER-
BERTI
De
ANIMALITATE
HOMINIS
opiniones
perspicue proponuntur, ac Philo-
sophice examinantur.

P 2

LB,

LECTORI CANDIDO SAL.

Anni sunt duo & viginti, quando in
 florentissima Universitate Salana, ubi
 Philosophicis studiis non segniter tunc va-
 cabam, inter cetera exercitia Academica
 disputationem habui, qua in Hieronymi
 Cardani & Ἰδοξοῦ illud, *Homines non
 esse Animal, ejusque firmamenta, cura-
 tius aliquanto fuit inquisitum. Quum
 igitur Herberiana scripta perlegens, quod
 certo modo & ipse Cardaniano huic fecerat
 placito, animadverterim, opera me pre-
 tium facturum credidi, si Ienensem isthanc
 meam disquisitionem, recognitam tamen,
 quoad per alias occupationes licuit, hinc
 inde mutatam, & alicubi auctam, Inqui-
 lex loco huic opusculo subiungerem, expen-
 sis una qua de eodem argumento ex suo
 penu Herberius attulit. Tu, lector bene-
 vole, operam hanc nostram boni
 consule, & vale.*

ANIMALITATE HOMINIS DISQUISITIO.

I.

Quāntus vir Hieronymus fuerit Cardanus, Mediolanensium ille superiori seculo Philosophus & Medicus, si non constaret aliunde, vel ex solis, quibus ipsemet se ornat, elogiis discere liceret. E multis pauca accipe. *Nos admirationi fuimus pluribus gentibus, ait libro VII de Rerum Varietate, cap. XLII, pag. 531. Infinita in laudem meam conscripta sunt, tum carmine, tum soluta oratione; de Libris propriis pag. 40. Ad hoc natus sum, ut inrepeide mundum ab errore liberem; de Rerum var. lib. VII, cap. XXXIII, pag. 336. Neque nos quicquam ab aliis inventum nobis ascribimus: sufficiunt nobis propria. & mox: Nesciant amentes, nostra inventa talia esse, ut a nullo nostra aetatis, aut ante nos, inveniri poterint, qui non*

jam fama egregia cognitus esset. Quandoquidem & nos viventes ab omnibus qui
 nunc aliquid dignum memoria scribant, ita colimur, ut non pudeat illas fateri scri-
 bere, qua sint a nobis inventa; ibid. pag. 332. 333. Nobis, Mercurii more, omnia difficil-
 ma relicta sunt; ibidem cap. xxvi, pag. 266. Scripsi decem libros de Somniis,
 quos hoc anno cl. l. lxi reduxerunt in qua-
 tuor, arte mirabili; de libb. propr. pag. 16.
 Liqueat, a nobis expleta omnia argumenta
 disciplinarum, ut, qua defecerint, restitu-
 rim; atque ea ratione condidisse libros
 omnes, quibus, quod deficeret in omnibus
 artibus, supplerem; ibidem pag. iii. Illi
 plurimum debere me fateor, cujus causa
 duodecim illos admirabiles Contradicenti-
 um Medicorum libros instravi; ibidem
 pag. 57. Libellum Dialecticum conscri-
 psimus, in quo ne litera quidem superflua
 est, aut deficit. - Absolvi intra septem dies.
 Res pene prodigio similis. - Si edatur, intel-
 ligent omnes, non esse cuiusvis, adire Corin-
 thum. Vix enim toto anno quisquam eam
 legere poterit, ut intellexisse juste audeat
 gloriari. Sed qui intellexerit, non minori
 sapi-

*Sapientia ad omnia cognoscenda praeclara
 videbitur, quam si demonem aliquem egre-
 gium habeat familiarem; ibidem pag. 40.
 Natura mea in extremitate humana sub-
 stantia conditionisque; & in consilio im-
 mortalium posita; ibidem pag. 108. In
 utroque libro non dubito, & industria,
 & diligentia, & retractanda inventionem,
 & quod omnium maximum est, Numinis
 auxilio & gratia, meipsum in omnium ali-
 orum librorum, praeterquam Artis parva
 medendi compositione, quam etiam anno
 praecedente perfeci, longo intervallo
 superasse. Librorum illorum alter
 adeo efficaci vi mutare hominum mores po-
 test, ut, ne boni fiant si qui student, pro-
 fusus ab illius lectione abstinere cogantur;
 Actione 1 libri de Subtilitate contra
 Scaligerum pag. 1274. Sit stirpe quantum-
 vis clarus Scaliger, mihi sufficiat Hiero-
 nimum esse Cardanum; ibidem pag. 1278.
 Eodem pertinet Cardani carmen de
 seipso:*

*Non me terra teget: caelo sed raptus in
 alto,*

Illustris vivam docta per ora virum.

P 4

Quic.

Quicquid venturis spectabit Platonis
 aures,
 Cardanus noscet, nomen & augu-
 mentum.

ii. Imo præter ea, quæ ad ingenii
 industriæque gloriam pertinent, alia
 insuper nonnulla de se Cardanus memo-
 rat magis etiam stupenda. Sic enim
 scribit, libro IX de Rerum Varietate, sub
 initium capituli XLII, pag. 539. seq. Quæ-
 tuor mihi indita sunt a natura, quæ natu-
 ram aperire volui, & omnia (mei iudi-
 cio) admiratione digna. Quorum pri-
 mum hoc est, quod, quoties volo, extraham
 sum quasi in ecstasim transeo. Volo autem
 docere, quomodo id agam, & quid senti-
 am. - Nempe vocem quidem leviter audio;
 quid dicant, non intelligo. Dolorem ma-
 gnam aut sensurus sum, nescio: vellicam-
 tum validam, & podagra dolores vehe-
 tissimos, nihil prorsus sentio. Sed diu
 ea permanere non possum. Sed diu
 eam in eo, ac (ut verius dicam) facio, præter
 eor separationem, quasi anima abscideret,
 totique corpori res hæc communicaret,
 quasi officium quoddam aperiretur. Etiam

iam huius est a capite, maxime cerebelli
 diffunditurque per totam dorsum spinam, vi
 vagne continetur: hocque solum sentio,
 quod sum extra me ipsum: magna que qua-
 dam vi partubus me contineo. Secundum
 est, quod, cum volo, video que volo, oculis,
 non vi mentis, velut imagines. Mo-
 ventur autem perpetua que videntur ima-
 gines. Itaque video lacos, animalia,
 urbes, ac quacunq; cupio. Credo, cau-
 sam esse vim virtutis imaginatricis, visusque
 subtilitatem. Tertium est, quod omnia
 que mihi eventura sunt, imaginem
 video per somnum. Neque unquam, ausum
 per me dicere, vere autem dicere possum,
 meminisse, quod quisquam boni, aut mali,
 vel mediocris, mihi evenerit, de quo pri-
 us, & raro ausa multum, non fuerim per
 omnium premonitus. Quartum est, quod
 ornam, que mihi eventura sunt, quan-
 tuam sint per exigua, vestigia in unguibus
 apparet: nigra & livida malorum, &
 in medio digito; felicium alba; & ad ba-
 cuores in pollice, ad divitias in indice, ad
 Rudia & res majoris momenti in annulari,
 ad exiguas invensiones in minimo: coacta,
 res sit

res firmas; si sint veluti stella; res minus
constantes, & magis publicas, verbi gratia
plenas. Subjungit mox alia quaedam
de se miranda, & inter cetera istud, pag.
542. Prima inventa, quod & alias dixi,
& cum Tiberio Casare commune fuit, na-
per experrectus, in maximis tenebris omnia
lustrabam, ac si dies clara esset: sed brevitati
vis illa mihi subterhebatur. Nunc etiam ali-
quid video, sed tamen non discerno. Ubi quod
de Tiberio ait, Suetonius ita narrat.
Erat Tibertius praestantibus oculis, & qui,
quod mirum esset, noctu etiam & in tene-
bris viderent; sed ad breve, & cum pri-
mum a somno parauissent; demum rursum
hebescebant. Ad qua Isaacus Casaubo-
nus: Vix putem reperiri aliquem posse;
naturae praesertim calidioris atque ignea,
cui non aliquando in adolescentia ista eveni-
rit. Mihi certe, & cum junior eram, per-
sape, & nunc quodque aliquando id ipsum
soler accidere. Similiter Iosephus Scali-
ger, Fuit & pater meus, inquit, oculos
caraleis dilucioribus, quibus interdum no-
ctis videbat, ut in crepusculo solemus.
Quod & mihi contigit, a pueritia ad vi-
ces.

*estimatum tertium annum. Nam postea hoc in me, ut alia multa, mutavit. De Asclepiodoto Photius in Myriobiblo cod. CCXLII: Ασκληπιόδοτος ὁ Φιλόσοφος, ὁ Πρόκλος μαθητὴς, ἐν σκότῳ βασιῖ ζεαμματί-
 τε ἀνεγίνωσκεν ἀνεῦ φωτὸς, καὶ τὰς παρόντας τῶν ἀνθρώπων διεγίνωσκε, Asclepiodotus Philosophus, Procli discipulus, in summis tenebris sine lumine legit, adstantesque homines dignoδῶν. Confer Galenum de Hippocratis & Platonis scriptis libro VII, Alexandrum Aphrodiseum Problem. lib. II, quæst. LXXIX. Sed hæc ὡς ἐκ παρόδῳ.*

III. Ad Cardanum ut redeámus, nescio an gentilitia ipsi fuerint mira & admiranda istiusmodi, de quibus gloriatur. Certe & patrem ejus insolite quædam jactare de se consuevisse, ipse noster memoriae prodidit; libro de Subtilitate XIX, pag. 1202. seqq. Verba hæc sunt: *Omni-
 bus historiis magis mirabilem hic subiectam, quam non semel nec paucis vicibus audiri a patre meo, Facio Cardano; qui demonem se familiarem per 30. ferme annos habuisse confitebatur. Demum, cum illius scripta requirerem, quod sapius audierim, ita li-
 teris*

teris ac memoria mandatum inveni. Idibus Augusti, 1491. cum peregissent sacra, hora diei 20. apparuerunt de more septem viri, fericeis indusi vestibus, pallio quasi Græco, caligis (ut videbatur) purpureis, submucula thoracibus splendidibus ac rubentibus, ut e chermesino esse viderentur, forma augustiore quam communi, & conspicua admodum. Nec tamen omnes sic vestiti, sed duo, quos constabat esse nobiliores inter ipsos: nam illorum alterum, qui prior erat & rubicundus, duo alii sequebantur comites: alterum, qui pallidior esset ac minor corpore, tres alii. Ita omnes septem erant. Capite quid haberent impositum, an nudum esset, scriptum non reliquit. Atas illis iuxta quadragesimum annum, sed qua nec trigesimum præferret. Cum interrogarentur, quinam essent, responderunt, homines esse quasi aëreos, qui & ipsi nascerentur ac interirent: verum vitam illorum nostra esse longe diuturniorem, ut qua ad annos 300. extenderetur. Interroganti de anime immortalitate nostra, nihil quod cuique proprium esset, superesse affirmarunt. Ipsas divi esse conjunctionis

*s multèd humano genere, sed tamen ab
 is infemio pene distare intervallo. Nec
 cius illos nobis aut beatiore esse aut miseri-
 res, ac nos ipsis sumus belluis. Nihil la-
 ere abditarum rerum, ut nec libros, aut
 ecunias: infimamque illorum colluviem,
 esse genios virorum nobilissimorum, non
 ecus ac homines vilissimos generosorum
 animum aut equorum educatores. Cumque ipsi
 tenuissimo essent corpore, nihil nobis commodi
 aut detrimenti posse afferre, prater spectra
 atque terrores, tum scientiam. Erant
 alteri, qui minore erat corpore, 300. disci-
 puli, alteri 200. in publica Academia. Uter-
 que enim eorum publice profitebatur. Cum
 pater meus interrogasset, cur, si thesau-
 ros nossent, ipsi non revelarent homini-
 bus? responderunt, sancitum esse hoc pri-
 vata lege maximis pœnis, ne quisquam
 hoc eis communicet. Manserunt apud illum
 horis plusquam tribus: disputarunt autem
 interim. Rogante illo de causa mundi, qui
 procerior erat, negabat DEUM effecisse
 mundam ab aeterno: contra alter astruebat,
 per singula momenta ita DEUM creare mun-
 dum, ut, si vel momento desisteret, prodi-
 mus*

non mundus ipse periret. Ad hoc ipse ex Averrois disputationibus quaedam adducebat, cum liber ille nondum inventus esset. Referebat & nomina quorundam librorum, quorum pars inventa, pars adhuc latitas: atque hi omnes tamen Averrois erant. Ille vero palam Averroistam se profitebatur. Alibi, nempe de Rerum Varietate libro XVI, cap. XCIII, pag. 1072. ita hanc in rem scribit: Facius Cardanus demonem aethereum, ut ipse dicebat, diu familiarem habuit. Qui, quamdiu conjuratione usus est, vera illi dabat responsa: cum autem illam excussisset, veniebat quidem, sed responsa falsa dabat. Tenuit igitur annis, nisi fallor, vigintiocto cum conjuratione, solutum autem circiter quinque. Ut res se habeat, dum astrictus esset, commodam se satis exhibebat. Atque is saltem demonas esse fidem faciebat, quod diligenter omnia inquisierit ab illis. Neque enim solus semper, licet plerumque, sed aliquando cum sociis etiam veniebat.

IV. Tamen si autem Hieronymus Cardanus, demonas vidisse se, aut eorum opera, de qua pater solebat gloriari,

usum

239
 um aliquando esse pernegat, Genia
 men suo, cuius hinc inde facit mentio-
 em, multum tribuit, ab eoque somnia
 bi immissa non obscure innuit, (præser-
 im de Libris propriis pag. 12.) quibus
 d scripta aliquot condenda fuerit excita-
 us, ea scilicet quæ de Rerum Varietate,
 e Subtilitate agunt. Cum ego monitus
 sem per somnium, ait libro xiv de Rer.
 ar. cap. LXIX, pag. 910. ut has libros de
 rerum Varietate conscriberem, sciens futu-
 rum esse ut perficerem, audacter rem sum-
 gressus, nec timui pericula intermedia,
 um toties ab hoc munere sum impeditus.
 Ma enim futura sunt, ut sint necessarium
 Cum enim multos libros scripserim, ut
 sam in libello de Libris propriis (notavi) so-
 um de libris bis, atque de Subtilitate, ut
 s conscriberem, sum admonitus.

V. Ubi quod de Subtilitatum libris
 ingit, id plenius in ipso illo opere expo-
 nit, libro xix, pag. 1180. seqq. Verba
 quamvis pluscula, non pigrabimur ex-
 ribere, ut inde Cardanianum ingenium
 ognoscatur rectius. Per somnium, in-
 uit, non semel admonitus sum, ut hunc

librum

librum conscriberem, divisum quidem, et
 mihi videbatur, in 21. partes. Trattati-
 ones erant varia; & circa medium paucula
 Geometrica: inde per totum varia ac non
 disputationes admodum elegantes, & de
 rebus veris, candore lingua haud mediocri,
 cum grata quadam obscuritate: tum vero
 ob styli consuetudinem, rationumque subti-
 litatem, res mihi pene divina videbatur;
 adeo ut per somnum tanta perfunderer vo-
 luptate, ut parem illi nunquam senserim.
 Extra sensum rari videbar, & post somnum
 etiam memoria illius iucunditatis miramur
 in modum me delectabat. Agnovi materi-
 am, qua de omnibus tractaret, nominemque
 libri, notam tenuem ac pulchram. Procul
 impressus liber videbatur, paucaque in
 urbe exemplaria. Tria non conveniant.
 Nam aliterius videbatur ille liber, non
 meus; magnitudo quoque longe major, &
 stylus nostro elegantior. Forsan hac ali-
 quando in melius mutabuntur; aut, velut
 in speculis contingit eadem videri, sed di-
 versa tamen ratione, majora, pulchriora,
 ac mutata serie; vel quod somnium quaedam
 auget, alia minuat: dolorum etenim quae

nondum inceperunt, speciem auget, mor-
 torum vero qui nos jam opprimunt, minuit.
 Igitur cum saepe hoc mihi contigisset, libel-
 lum quatuor primum chartis incepi; post
 ad septem usque superaui, inde usque
 ad 35. nunquam interim cessantibus ima-
 ginibus iisdem, & iucunditate illa quam
 legendo percipiebam in somno: sed eo vari-
 us in somnium revertebatur, quo liber ma-
 gis crescebat. Auctus est postmodum ad 57.
 chartas, demum ad 70. tuncq; primum adie-
 cta tabula editus est. Cum tamen dimidio
 minor videretur quam is qui mihi per so-
 mnium ostensus fuit, existimaui, alias ab
 aliquo absolvendum. Nam jam ser idem
 excusatus erat; Norimberga primum, inde
 Lugduni, demum Lutetia Parrhisiorum.
 Cum vero in Galeni dictum incidissem forte
 fortuna, quo librorum absolvendorum
 methodus traditur, assumpto iterum ar-
 gumento, tanquam de novo conficerem,
 illum ad methodi normam aucto ferme tan-
 tandem, quantus fuerat in prima editione,
 perfeci. his propemodum auxiliis adjutus,
 qua in precedenti libro demum adieci.
 Constat enim auctio tota chartis quinquaginta.

ginta sex, totus vero liber 132. inde, tabulis additis, parum, ut existimo, ab eo quem per quietem vidi, omnino differt. Sed neque augere illum possum, etiam si valim: primum, quod absolutus sit ordo; deinde, quod oporteret tantum ipsum ab initio revolvere: quod mihi nunc proorsus, non solum incommodum foret, sed impossibile. Si tamen illi subjungantur tres libri de Rerum Varietate, qui ejusdem sunt argumenti, tunc omnino & character, & magnitudo, & locus figurarum Mathematicarum, qui nunc non in medio est, sed in calce libri, ferme ad unguem somnio respondebunt. Nam Plinii de Naturali Historia magnitudine volumen id, quod per quietem legebam, aquare videbatur. Tanta scilicet erat molis, ne nugae somniasse videretur doctus ille nugator, efficere.

VI. Quum autem in isto de Subtilitate commentario tantopere auctor, etiam ubi nondum esset natum hoc opus, sibi placuerit, an mirum, quod libro II, pag. 112. scribat, *solum magna, & difficilissima, ac pulcherrima, in illo se persequi?* quodque de eodem sic gloriatur, libro XVII, pag. 1041. *Hoc in libro artes omnes perfe-*

perfecte traduntur, de quibus tamen agitur. Quod si hoc non demonstravero, jure nemo mihi credat. - Si igitur omnia capita & maxima & difficillima attingi, manifestum est, eum qui qua hic scripta sunt assequitur, universa artis perfectam & absolutam habere cognitionem? Nec potest sane negari, uti alias Cardanus, tamquam ad hoc unice natus factusque, in cunctarum ferme rerum consideratione abstrusa & nova meditatur, ac inveterata corrigere satagit, sic isto etiã in opere multa rara & recondita ab eodem tradi, multa in dubiũ vocari pro certissimis vulgo habita, nonnulla etiam, quæ exploratæ alias immotæque veritatis censentur, ut falsa aperte rejici.

VII. Alia in præsentis ut missa faciamus, quid, obsecro, tot retro seculis unanimi omnium sapientum consensu certius est celebratum, quid in publicis Philosophantium Lycæis frequentius decantatum, quid denique sub triviali Pædagogorum ferula vel exempli loco durius umquam inculcatum, quam, HOMINEM ESSE ANIMAL? Et tamen Cardus

nus hanc ipsam sententiam in suo illo Subtilitatum promptuario dubiam facere, imo negare manifesto, omnique conatu impugnare non veretur.

lix. Ubi enim de natura & conditione Hominis quædam differuisset, sub initium libri xi memorati operis, subjungit quæ sequuntur: *Atque hæc fidem facere videntur, quod homo sit animal. Hucusque etiam, sic esse, credendum est. Sed homo non plus est animal, quam animal planta. Si enim animal, quamvis nutriatur & vivat, planta nomen non meretur, nec omnino planta est, quia animam quæ sentit, habet præter plantam: homo, cum præter animal mentem habeat, desinit esse animal: nam alterum genus anime est quod sentit ac intelligit, ut testatur Aristoteles. Si enim forma alia a forma fuerit, alterum sub altero collocari non potest. Sentit enim homo profecto ut animal vivens, non tamen homo animal, ut neque animal planta. Si enim homo animal est, id est, cujus forma ultima est sensus effectrix anima, manifestum erit, & eadem ratione esse etiam plantam. at hoc*
nemo

nemo admitit, nemo credit. Et qua ratione in homine sensus continetur, eadem prorsus in animali vivens. Nec tamen animal est quod solum vivit, id est, planta, ut nec homo animal. Denique si homo animal est, vel ratione utens, vel carens? Non equidem carens; esset enim bellua: est igitur utens ratione. Ut itaque ratione differentia quadam est animalium, velut & bovis aut leporis propria differentia: Qua igitur sentit anima, ut potest non uti ratione, potest etiam uti. Intellectus igitur in ea collocatur. Perspicuum enim est, differentiam quamlibet in eo esse posse cuius est differentia. Sensus igitur intelligere posset? Ergo homo vita & sensu præditus est; animal autem aut plantam dicere absurdum est.

ix. Hæc ibi Cardamus. Cujus si monitum spectes: non disceptationibus Sophistarum, sed in solidis studiis atque operibus ipsis laude dignis, consumendum esse tempus: Action. 1 in Scaligerum, pag. 1270. mirari possis haud immerito, quod cuedendis istiusmodi sophismatibus, quæ ad panem lucrandum, aut onerandum auro erumenam

menam, parum faciunt, bonas horas perdere voluerit ipsemet; præsertim quum dicto loco, pag. 1273. queratur, parum sibi temporis ab exercitatione medendi superesse, adeo ut & paucum illud, quo librorum suorum defensionem scripsit, coactus fuerit a curandi officio non levi damno rei pecuniariæ subtrahere. Id quoque mirum alicui videri queat, Cardanum in memorata contra Scaligerum Apologia, pag. 1271. ita differere: *Ha disciplina (Dialectica & Metaphysica) eatenus sunt legenda, atq; in pretio habenda, quatenus homo eo perveniat, ut enthymemata ac syllogismos rectè construere norit, captionesq; vocum vitare, nec non generalissima illa significata quorundam nominum intelligere. Ulterius si procedas, hominem ineptum reddunt, ut qui confidat, dum de omnibus acutiùs, quam par est, ac locupletius disputare novit, absque propria scientiarũ, in quibus disceptat, cognitione, se eruditum videri absq; labore, scientemque absq; scientia: mirum, inquam, videri queat, talia scribere Cardanum, & argutiis tamen adeo inanibus tanto philosophantium consensu*

rece-

septam sententiam impugnare. Sci-
et male personam suam agit Medicus,
in alienis morbis medicinam facere
natur, se vero ipsum sanare non stu-
t. præsertim quum, loco citato, pag.
72. *amentiam* vocet, si quis ipse admit-
t quæ reprehendit in aliis.

x. Sunt qui præterea heic miran-
r, acutissimum virum, Julium Cæsa-
m Scaligerum, illum alias sententia-
um Cardani rigidissimum censorem,
nauditam hanc ejus, qua Hominem
animal esse negat, philosophiam ne
verbulo quidem in exotericis suis de Sub-
litate exercitationibus attigisse. Sed
hanc quidem admirationem facile ponet,
qui observaverit, Scaligerum in limine
istarum Exercitationum monere, sibi,
dum opus hoc condidit, præter unam
libri Cardaniani editionem (quam pri-
mam fuisse, ex Apologetici Card. pag.
1270. liquet) notam fuisse nullam; e qua
proinde sola ad suas disceptationes digesta
loca exceperit. Nempe quum in prima
illa editione, quæ anno dñi 1512 ex Iohan-
nis Petreji officina Norimbergæ prodiit,

Q 4

hujus

huius controversiæ nec vox nec vestigium appareat, nihil de ea Scaligero constare potuit.

XI. Nos interim Cardani opinionem, vel eo nomine, quod communi omnium Sapientum doctrinæ bellum indicit, paulo accuratius nunc expendemus; quid roboris habeant superbi huius Philosophi argumenta, quibus novam suam assertionem stabilire nititur, & num tantæ sint efficacitatis, ut ad deserendam receptam sententiam hominem veritatis amantem, nec plus justo novitatis studiosum, merito possint inducere, paucis ostensuri.

XII. Disputationem suam Cardanus orditur ab examine argumenti illius vulgarissimi:

Quidquid animam habet sensitivam,
est Animal.

Homo animam habet sensitivam; E.
Homo est Animal.

Ibique Majorem propositionem non absolute & simpliciter admittendam esse existimat, sed hac ratione limitandam:
Quidquid animam habet sensitivam, nec
præter

præter hanc, aliam formam sentienti superadditam, id est Animal. Sic vero limitata Majore, negat Minorem: negat, inquam, & recte quidem, hominem ita sentire, ut præter sensitivitatem formam non admittat ullam aliam; quum utique anima insuper ipsi sit intelligens. Ceterum illum in modum restringi Majorem oportere, hinc manifestum esse putat, quod, nisi tali utamur limitatione, eodem argumentandi modo probari facile possit, hominem, & quodcunque aliud animal, esse Plantam. Si enim, inquit, recte ita colligo: Homo sentit; ergo est Animal; quid prohibebit, quo minus & sic rite concludam: Homo nutritur ac vivit; ergo est Planta. Quam tamen posteriorem consequentiam nemo non absurdam esse agnoscit. Existimat itaque Cardanus, uti in syllogismo isto:

Quidquid nutritur & vivit, est Planta;

Animal nutritur & vivit; E.

Animal est Planta:

Major hoc pacto limitanda sit: Quidquid nutritur & vivit tantum, nec præter animam, qua vivit, formam habet aliam, id est

Qs

est

est Planta: ita similem in modum recte limitari quoque superioris argumenti Majorem; quod eadem plane sit ratio Hominis ad Animal, quæ est Animalis ad Plantam.

xiii. Atque ita, ut apparet, in eo sita est Cardani subtilitas, quod opinatur, simul ac forma ad formam accedit, novam enasci essentiam, eamque a priori adeo diversam, ut sub illa stare in prædicatione non possit: sive, quum forma formæ superadditur, id quod, præter priorem, formam accipit novam, esse coipso desinere quod erat antea. Et proinde secundum hanc Philosophiam, etiamsi Animali forma sit, sive anima, qua nutritur & vivit, quia tamē ei junctam habet animam sentientem, Plantæ nomen non meretur, nec omnino Planta est. Similique modo, licet Homini anima sit sentiens, seu forma illa, qua in esse suo Animal constituitur, quia tamen præterea mens ipsi est, sive anima intelligens, Animal, Cardani quidem arbitrio, dici nequaquam debet.

xiv. Hæ igitur illæ sunt argutiæ, quibus eversum se confidit subtilitatum
magi-

magister argumentum, quo communi-
ter, idque firmissime, Hominem esse
Animal, demonstratur. Eas vero si ali-
quanto intueamur propius, quam vanæ
sint & nullius plane momenti, apparebit
illico.

xv. Scilicet primo falsum est, & ex-
perientiæ omnino reclamatur, si formam
formæ addas, essentiam constitui quæ
sub altera in prædicatione non possit col-
locari. Hoc enim si admittatur, non de
uno homine, sed de cane etiam, equo,
leone, imo de cunctis bruti speciebus,
negandum erit, quod sint animalia: ne-
gandum, rutam esse plantam, cerasum
arborem, atque ita porro. Quæ tamen
omnia, ipsomet Cardano iudice, absur-
dissima sunt. Si namque ex eo quæras:
an canem, v. c. specie distingui censeat
ab equo, ceterisque brutis? nullo modo
id negabit, ut qui conceptis docet ver-
bis, *differre animalia inter se specie*,
lib. vii de Rerum var. cap. xxvi, pag. 253.
Si quæras ulterius: quid illud sit, quo
animal ab animali specie differt? respon-
det idem, libro iix de Subtilitate, pag.
517. For-

17. *Forma est qua species ipsas distinguit.*
 & libro VII de Rerum var. cap. XVII,
 pag. 255. *Sunt animalia varia forma, di-*
scrimineque multiplici. Oportet proinde,
 ex Cardani sententia, canem, præter
 animalitatem, quæ cum ceteris brutis ipsi
 communis est, formam habere atiam si-
 bi peculiarem & propriam, qua in esse
 canis determinato constituatur, & ab
 equo, leone, lupo, distinguatur specie.
 Quod si jam constare sibi debet illud
 principium, per additam formæ formam,
 novam statim & a priori realiter diver-
 sam produci speciem, quæ sub priori in
 prædicatione poni nequeat, canis certe
 non erit animal, ut cujus formæ sentien-
 ti, animali propriæ, alia forma, specifica
 nimirum, accedit. Par esto iudicium
 de Plantis, quas & ipsas specie per suas
 distingvi formas, loco memorato ope-
 ris de Subtilitate Cardanus agnoscit.

XVI. Porro si recte se habet, quam
 expendimus nunc, Cardaniana asser-
 tio, non solum hinc concludere licebit,
 Hominem non esse Animal; sed etiam,
 eundem non esse Corpus animatum, vel
 mixtum,

nixtum. Etenim, annon Corporis animati forma ultima est vitæ effectrix animata; æque ut, dicente Cardano, Animata ultima forma est anima sensus effectrix? Homo proinde quum, præter vitam, rationis quoque sit particeps, vi Cardaniani principii, quo forma formæ uncta novam semper gignit & a priori realiter distinctam speciem, corpus animatum esse desinet. Idem de corpore mixto similibusque sit iudicium.

XVII. Dicis: Quid vero fiet de pronunziato illo Aristotelico, ix Metaphys.
 III: εἰσὶ πῶς ἀριθμοὶ αἱ οὐσίαι. - καὶ ὡσπερ
 ἔδ' ἀπ' ἀριθμῶν ἀφαιρεθέντων τινὸς ἢ
 προστεθέντων, ἐξ ὧν ὁ ἀριθμὸς ὄντιν, ἔκ
 ἔστι ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς ἔστιν, ἀλλ' ἕτερον,
 καὶ ἰσχυρότερον ἀφαιρεθῆν ἢ προστεθῆν ἔ-
 λως ἔδ' ὁ ὁρισμὸς, ἔδ' ἵδ' ἢ εἶναι ἔκ ἔπ
 ἔσαι, ἀφαιρεθέντων τινὸς ἢ προστεθέντων;
*Essentia sunt quodammodo numeri. - Ea
 quemadmodum, si quid eorum, ex quibus nu-
 merus constat, ab eo ablatum aut addi-
 tum fuerit, non idem jam numerus, sed
 diversus existit, etiamsi minimum auferas
 aut addas: ita neque definitio aut essentia
 eadem*

*eadem consistit, si quidquam aut auferatur
aut adjiciatur?*

XIIX. Resp. Non debet istud Philo-
sophi effatum justo extendi latius, ac si
nempe eo pertineret, quod quævis for-
ma quovis modo alii formæ addita, &
sic etiam forma specifica addita gene-
ricæ, novam statim producat, aque priori
tam diversam essentiam, ut sub illa in
prædicatione collocari non possit: siqui-
dem hac ratione nullum omnino genus
de sua specie esset prædicandum; quippe
cum species omnis formam specificam su-
peraddat genericæ. Sed hoc velle vi-
detur Aristoteles: quemadmodum nu-
meri consistunt in indivisibili, nec me-
dium per participationem admittunt, sed
vel minimo ablato aut addito, totam
mox speciem mutant (nam si, v. c. de
numero ternario unitatem demas, sta-
tim ternarius esse desinit, fitque bina-
rius; si unitatem ei adjicias, ex ternario
fit quaternarius) ita neque distinctas
species, formasve specificas, medium ad-
mittere per participationem utriusque;
sed ubi vel minimum alterius formæ ac-
cesserit

efferit, aliam e vestigio oriri speciem;
 quod unam speciem una differentia, eaque
 ultima, constituat, nec e diversorum ex-
 tremorum compositione & permixtione
 ulla species prodire possit. Quae ratione
 si accipiatur objectus Philosophi locus,
 nihil in eo praesidii Cardaniana invenit
 opinio. Verum ad superiora redeamus.
 XIX. Praeter illud, quod hucusque in
 disquisitionem vocavimus, aliud dispu-
 tationi suae fundamentum substernit
 Cardanus: puta, quod eadem sit ratio
 Hominis ad Animal, quae est Animalis
 ad Plantam. Hoc vero cum priori ejusdem
 omnino rationis est, aequae scilicet falsum
 & absurdum. Quod ut manifestum fiat,
 ponimus ut certum heic & ab omnibus
 concessam, quoties Genus dividendum,
 & distinctae constituendae sunt Species, fie-
 ri id oportere per formas seu differentias
 specificas. Ita, v. g. corpus animatum,
 seu vivum, tamquam genus, dispescitur
 in species suas, animal scilicet & plan-
 tam, per formas specificas; quarum una,
 animal in esse suo constituens, sensitiva
 dicitur; altera, quae plantae dat essenti-
 am, non

am, non-sentiens potest vocari. Anpli-
 us animal subdividitur in hominem &
 brutum, ut species disparatas, quæ ru-
 sum a formis specificis determinatur
 suum esse accipiunt. Et quia brutum
 ulterius in varias distinguitur species,
 itidem id fit per differentias: ut tot for-
 mæ, quot brutorum species, existant.
 Audi Aristotelem. Διὶ διαίρεσθαι, scri-
 bit is, Metaphys. libr. vii, cap. xii, ἦν τις
 διαφορᾶς διαφορᾶν. οἷον ζῷα διαφορᾶς τὸ
 ὑπόπτερον. πάλιν δὲ ζῷα δὲ ὑπόπτερον τῆς
 διαφορᾶς δεῖ εἰδέναι ἢ ὑπόπτερον ὥστε ἔλε-
 πτόν δὲ ὑπόπτερον, τὸ μὲν πτερωτὸν, τὸ δὲ ἄπτε-
 ρον, καὶ ἵππερ λέγεται καλῶς· ἀλλὰ διαφο-
 ρὰ τὸ ἀδυνατεῖν ποιῆσαι τῆτο· ἀλλ' εἰ τὸ μὲν
 χιζόπτερον, τὸ δὲ ἄχιζον. αὐτὰ δὲ διαφορᾶς
 ποδός. ἢ δὲ χιζοποδία ποδότης τίς ἐστίν. καὶ
 ὅπως αἰεὶ βέλεται βαδίζειν, ἕως ἂν ἐλθῆ εἰς
 τὴν ἀδιάφορα. τίθεντο ἴσονται ποικίλται εἶδη
 ποδός, ὅσαι περ αἱ διαφορᾶς καὶ τὰ ὑπόπτερα
 ζῶα ἴσα τῆς διαφορᾶς. Vult nimirum
 Philosophus, non solum genus dividen-
 dum esse in suas species, sed & differen-
 tiam generis in differentias specificas di-
 stribui oportere: idque declarat exem-
 plo

o Animalis. Cujus differentia quum sit, pedatum esse, seu pedes habere, per quam illud dividatur in id quod pedes habet fissos, & quod non fissos; differentiam hanc genericam, peditatem putata, dispescere præcipit in *χιζομοδίαν*, & ei oppositam alteram differentiam specificam: atque sic ulterius procedendum esse docet, dum ad ea, quæ differentia carent, perveniatur: qua ratione tot species animalis pedes habentis futuræ sint, quot futuræ pedis differentiæ. Eodem spectat locus lib. x Metaph. cap. iix:

ἔ μόνον θεῖ τὸ κοινὸν ὑπάρχειν, οἷον ἀμφὸς ζῶα, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἑκατέρῳ, τῆτο αὐτὸ τὸ ζῶον, οἷον, τὸ μὲν ἵππου, τὸ δὲ ἀνθρώπου, διὰ τῆτο τὸ κοινὸν ἕτερα ἀλλήλων θεῖ τὰ εἶδη. ἔσαι δὴ καθ' αὐτὸ, τὸ μὲν τοιονδὶ ζῶον, τὸ δὲ τοιονδὶ. οἷον τὸ μὲν ἵππου, τὸ δὲ ἀνθρώπου.

Non solum commune oportet existere, ut ambo animalia, verum etiam utriusque diversum, hoc ipsum animal; ut hoc quidem equum, hoc vero hominem. Quare hoc commune diversum specie vicissim est. Erit itaque secundum se, hoc quidem tale quid animal, hoc vero tale quid: ut hoc

R

qui-

quidem equus, hoc vero homo. Sensus est ad constituendas species non solum sufficere naturam genericam, sed accedere oportere differentias, quæ genus determinent, cumque eo certam speciem efficiant. Atque sic corpus animalium, v. c. seorsum nec animal constituit, nec plantam; utrumque autem, ubi differentia accedunt specificæ. Adde enim corpori viventi sensitivitatem, & habebis animal; adde eidem differentiam oppositam, quamvis non satis nobis exploratam, & prodibit planta.

xx. His cum in modum præmissis, nullo negotio patet, invita veritate a Cardano asseri, eandem esse rationem Hominis ad Animal, quæ est Animalis ad Plantam. Quis enim heic non animadvertit diversitatem maximam? Planta & Animal species sunt disparatæ, & proinde conveniunt quidem in communi conceptu Corporis animati, sed distinguuntur per formas sive differentias specificas: Homo contra in ordine ad Animal se habet tamquàm inferius ad suum superius, species ad suum genus: suntque adeo ho-

ininis & animalis formæ, non disparata,
 sed subalterna. Quo accommodari so-
 let illud Philosophi ex libro Categori-
 um: τῶν ἐπεργηῶν καὶ μὴ ὑπαλλήλα
 παγεμένων, ἔσται τῶ εἶδει καὶ αἱ διαφοραὶ,
 ὅν δέγε ὑπαλλήλα γῶν ἄδεν κωλύει τὰς
 ὑπὲρ Διαφορὰς εἶναι. Ἰὰ γὰρ ἐπάνω τῶν ὑπὲρ
 ὑπὲρ γῶν κατηγορεῖται. ὡς ὅσαι ἔκ κατη-
 ορηκῶν Διαφοραὶ εἰσι, τῶντα καὶ ἔκ ὑπο-
 κειμένων ἔσονται, Quando genera diversa
 sunt, nec alterum ab altero continetur,
 etiam differentia eorum specie differunt;
 eorum vero generum, quorum alterum sub
 altero collocatur, easdem esse differentias,
 nihil prohibet: superiora enim de suis infe-
 rioribus predicantur. Unde, quotquot pre-
 dicati differentia sunt, totidem erunt &
 subjecti.

XXI. At, inquiet Cardanus heic,
 anima qua Planta vivit, forma ipsius
 specifica est: eadem proinde quum &
 Animali competat, quum planta & animal
 dici possunt per formas distingui dispa-
 ratas? Id vero ipsum est, o bone, de
 quo nunc controvertitur: an scilicet ani-
 ma, qua planta vivit, propria ei sit &

R 2

speci-

Specifica. Quod omnino nos negamus. Quo jure enim anima, qua vivit planta, forma sit ejus specifica, quæ sane duabus disparatis speciebus, animali & plantæ, ex æquo communis, indeque harum intuitu forma est generica? Alia itaque datur Plantæ *ὀπιλέχεια* specifica, quam, quia commodiore loquendi ratione heic destituimur, animam non-sentientem appelles licet: non quod nuda sensus absentia sit ultima illa forma, qua in esse suo planta constituatur (quæ enim eas mere negativum rei positivæ largiretur essentiam?) sed ut fiat indicium, animam qua vivit planta, non esse propriam hujus specificamque formam, sed formam genericam, plantæ & animali communem; aliam vero dari plantæ formam specificam *ἀνώνυμον*, cujus propriæ operationes minus nobis sint perspectæ, quæque adeo voce exprimitur negativa, ut quoquo modo dumtaxat planta ab animali possit distingui: non secus ac bruti forma communiter dici solet anima irrationalis.

XXII. Atque ex hæctenus discussis cuivis nunc liquere arbitror, quo vitio labo-

aboret Cardaniana collectio: Si homo
 de circo est Animal, quod sentit, nil ob-
 stat, quo minus idem, cumque ipso quod-
 vis animal aliud, dicatur esse Planta, ideo
 quod vivit. Nimirum confundit auctor
 formas genericas cum specificis, quod-
 que de his verum est, idem de illis etiam
 valere, sibi habet persuasum. Rectissi-
 me certe sic argumentor: Homo sentit;
 ergo est Animal. Sentire enim quum
 ad formam animalis specificam spectet,
 quidquid sensu est præditum, non potest
 non esse animal. Perperam autem ita
 colligo: Animal vivit; igitur est Planta.
 Male sic colligo, inquam: non, ut Car-
 danus existimat, quod animal aliam ha-
 bet formam præter eam qua vivit, sed
 quod non habet plantæ formam specifi-
 cam: quum $\bar{\alpha}$ vivere non sit plantæ pro-
 prium, sed huic & animali commune.
 Quemadmodum ergo non sequitur: hoc
 corpus sentit, ergo est brutum; potest
 enim esse homo, ut qui non minus sentit
 quam brutum: sic neque ita recte conclu-
 ditur: hoc corpus vivit, ergo est planta;
 sed quia $\bar{\alpha}$ vivere plantæ & animali ex

R 3

æquo

æquo competit, potius *concludendum*: ergo est vel planta, vel animal. Atque hæc de priori parte disputationis Cardianæ dicta sunt.

XXIII. Iam ut ad partem *accedamus* alteram, communem de *hominis* animalitate sententiam auctor argumento impugnat ejusmodi: Si Homo est Animal, aut erit rationale animal, aut irrationale. Sed neutrum dici potest. Non posterius; uti ex se planum. Neque etiam prius. Quod sic ostendere conatur Cardanus: Quodcumque species continetur sub genere aliquo, etiam differentia seu forma speciei continetur sub forma generis. Si itaque rationalitas est differentia hominis, & homo continetur sub animali, cujus forma est anima sentiens, rationem quoque seu intellectum sub sentiente anima contineri oportet, inque ea collocari. Id vero absurdum. Nam sequeretur inde, tum quod una simplex anima sensitiva duos plane oppositos actus, rationalitatem puta, ut hominis, & irrationalitatem, ut bruti differentiam, contineat, tum quod sensus

is possit intelligere. quæ falsa omnia
 & paradoxa. Sic habet, inquam, Car-
 ani argumentatio, si quidem recte men-
 em ejus & sententiam assequimur. Quam
 perspicue magis expressisset, si memor
 uisset sui illius pronunciati, quod legi-
 tur in præfixa libris de Rerum Varietate
 epistola nuncupatoria: *Turpissimum esse*
reor, ita scribere, ut non intelligaris.

XXIV. Ut autem appareat, quam
 parùm subsit solidi istis subtilitatum ma-
 gistri argutiis, observandum, dupliciter
 dici quid posse continere aliud: actu &
 potentia. Priori modo species, v. c.
 genus continet & differentiam, unde sci-
 licet tamquam ex partibus Logicis seu Me-
 taphysicis componitur: posteriori au-
 tem ratione genus omnes suas species &
 differentias divisivas continet, non secus
 ac materia prima potestate continet o-
 mnes formas. Quo respicit Aristoteles, dū
 Genus ipsi esse dicitur *ὡς ὕλη, instar mate-*
riae, lib. vii Metaphys. cap. xii. Nimi-
 rum ut materia ex se nullam omnino for-
 mam habet, capax interim est omnium
 formarum, sive apta & idonea, ut cun-

Etas formas suscipiat: ad eundem modum neque Genus ullam earum differenti- arum, quibus dividitur, actu continet, habile interim est ad eas recipiendas.

xxv. Quod si jam quærat, v. c. an animal, tamquam genus, suas dici pos- sit continere species, hominem & bru- tum? respondemus: animal, ut sic, sive in conceptu præciso, nec hominem nec brutum actu, potentia vero utrumque includere. Idemque sit iudicium de ani- malis forma, anima sensitiva scilicet. Nam neque illa, in se spectata, rationalita- tem aut irrationalitatem actu continet; sive, ut cum Cardano loquamur, neu- tra harum differentiarum in anima sensi- tiva, absolute sumpta, actu collocata est: potentia vero utramque in ea includi, nullum est dubium; siquidem forma Ani- malis determinari potest, vel per ratio- nalitatem, quomodo constituitur homo; vel per irrationalitatem, quo pacto bru- tum producitur.

xxvi. Ubi non obstat quidquam, quod rationalitas & irrationalitas differen- tiæ sunt sibi invicem adversæ, quarum proin-

roinde una eademque sensitiva anima
 non videtur esse capax. Si enim sine ullo
 absurdo aut incommodo motus simplex
 & adscensum continet & descensum, color
 & albedinem & nigredinem, sapor & dul-
 cedinem & amaritudinem; quid prohi-
 bebbit, quominus anima sensitiva, eo vi-
 delicet modo quem supra expressimus,
 rationalitatem ac irrationalitatem conti-
 neat? Sane Aristotelis est regula, Topic.
 lib. vi, cap. iii, vel, secundum alias editi-
 ones, vi: πάν γένος τῆς ἀντιθέτου
 διαφορᾶς διασπείται, *Omne genus oppositis
 differentiis dividitur.* potestque heic con-
 suli etiam Metaphys. libri x caput iix,
 ubi inter cetera sic Philosophus: ἡ Διαφο-
 ρὰ ἐναντίωσις ἐστὶ. τὸ το γὰρ ἐστὶ τὸ ἐπὶ ἑνὸς
 τῶ εἶδει, τὸ ἐν τῶ αὐτῷ γένει ὄντων ἐναντίωσιν
 εἶχειν ἄτομα ὄντα τὰ αὐτὰ ἢ τῶ εἶδει, ὅσα μὴ
 εἶχει ἐναντίωσιν ἄτομα ὄντα, *Differentia
 contrarietas est. Hoc enim est diversum
 specie esse, quod, cum in eodem genere sint,
 contrarietatem habent individua: eadem
 vero specie, quacumque contrarietatem non
 habent individua.*

xxvii. Dicis: Quocumque etiam
 R 5 modo

modo communem sententiam explicemus, manebit tamen semper illud *ἡδόξον*, quod *sensus*, seu *sentiens*, *intelligere possit*, si in anima sensitiva *intellectus collocetur*.

XXIX. Resp. Sentiens dupliciter considerari potest: vel in se præcise, & ut abstractum est a suis inferioribus; vel prout per certam differentiam est determinatum. Posteriori ratione non magis est absurdum, quoddam *sentiens intelligere*, quam, *sentiens aliquod esse hominem*. Tametsi enim *sentiens*, sensu composito, sive, *quatenus est sentiens*, non recte dicatur *intelligere*, id tamen haud obstat, quo minus quoddam *quod est sentiens*, recte dicatur *intelligere sensu diviso*: quum nec *intelligens*, sensu composito, seu, in quantum est *intelligens*, recte dicatur *sentire*; de quo tamen sensu diviso *id ipsum* rectissime asseri, nemo negat vel dubitat. Priori autem modo *sentiens* non recte dicitur *intelligere*; quum id solum intelligat quod actu intellectum habet, *sentiens vero ut sic*, non nisi potentia illum
 conti-

contineat, ceu num. xxv est ostensum.

xxix. Atque ita constare puto, **vanum** fuisse & irritum Cardani conatum **illum**, quo communi omnium sapientum consensu probatam sententiam, **Hominem esse Animal**, falsitatis convincere est ausus. Tametsi dubitare possis, an serio & ex animi sententia, num vero ingenii dumtaxat ostentandi ergo, disputationem hanc instituerit, ut qui toties alibi hominem animal appellat ipsemet, ceterisque illum animalibus, ut ejusdem generis speciem, annumerat, præsertim in opere de Rerum Varietate: ubi, libro **ix**, cap. **xl**, pag. **514.** hominem palam *animal* vocat *rationis compos*; moxque *a bellua differre* eum dicit *hoc uno quod est ratio*; & aperte animal in rationale ac irrationale his verbis dividit: *Necesse est, animal habere aut non habere hoc* (idè ratiocinari) *neque inter ista medium potest inveniri. Quod habet, homo est; quod non habet, bellua.* Uti paulo ante, pag. **491.** **492.** **494.** aliquoties hominem a ceteris animalibus, tamquam speciebus oppositis, discriminat; perinde ac libro **superiori**

riori VII, cap. XXVI, pag. 257. 258. 265. 273. & alias. sub cujus libri initium quoque habet quæ idem illud manifesto confirmant; dum videlicet ait, pag. 252. *Animal omne motu voluntario ab aliis distinguitur.* & pag. 253. *Sensus ac motus omnibus animalibus propria sunt. Etenim omnibus ipsis, & nullis aliis, conveniunt.* Nam si motus voluntarius illud est *κρίσιον*, quo animal ab omnibus rebus, quæ non sunt animalia, distinguitur, oportebit utique hominem aut motu destitui voluntario; quod falsum; aut etiam ab animali non distingui, adeoque ad animalium pertinere classem. Si sensus ac motus animalibus propria sunt, nullisque aliis rebus conveniunt, homo vel sensu ac motu carebit; quod absurdum; vel etiam erit animal. Et observari meretur, esse hos de *Rerum Varietate* libros, uti epistola nuncupatoria fidem facit, anno cl^o l^o LVI editos, ubi jam secunda operis de Subtilitate editio prodierat, quippe quam sub initium anni cl^o l^o LIV publicasse se, in Apologia anti-Scaligeriana, non longe ab initio, auctor notat. Ut ita videri

videri possit Cardanus novam suam sententiam, quam secundæ Subtilitatum editioni, utpote prima auctiori, jam insertam fuisse verosimile est, in scriptis suis posterioribus corrigere voluisse. Sed quum dictam illam editionem inspicere mihi non licuerit, certi heic nihil statuere possum. Id interim superioribus addo, etiam in opusculo de Libris propriis, quod itidem post libros de Subtilitate prodiisse, ex pag. ejus 69. apparet, mulierem, quæ utique homo est, *stultum animal* Cardano vocari, pag. 47.

xxx. At de eo quid dicemus, quod illo ipso de Subtilitate commentario, imo eadem illa pagina, qua animalitatem hominis tanto conatu it impugnatum, vix absoluta sua ista disputatione, auctor hominem appellat *animal fallax*, pag. 798. & *animal* quod *vere loquitur*, pag. 800? Adeone igitur sui ipsius potuit oblivisci qui *omnes memores memoria superare* se jactat, opusculo de libris propriis pag. 81. ut, quem non plus animal esse dixerat, quam animal planta est, hominem, e vestigio, & non nisi octo inter-

jectis

jectis lineolis, animal aperte nuncupet.
Nimirum notabili imprudentia heic lapsus est Cardanus, dum, quæ in prima operis sui editione ex communi eaque vera scripserat sententia, in editionibus subsequendis, ubi tamen receptæ illi sententiæ bellum indixit, non expunxit, sed plane reliquit immutata. Verum de Cardani novâ sapientia nunc satis.

xxx. Quandoquidem vero & celeberrimus ille Baro Anglus, Edoardus Herbert, vulgatam Hominis definitionem, quod sit animal rationale, utroque termino infirmare (sic enim loquitur) id est, tum qua genus, tum qua differentiam, oppugare conatur, quibus fretus argumentis id faciat, iridem spectare placet prius, quam dissertationi huic imponatur finis.

xxxii. Verba igitur ejus hæc sunt, libro de Veritate, pag. 222. *Ut omnis Homo respectu hujus actionis sit Animal, respectu istius erit Vegetabile, respectu illius Elementum: quædam enim communia cum his omnibus obrinet. Neque demum semper est animal: in utero enim vitam degit vegeta-*

71
vegetabilem. Neque solum: quodcumque enim sensum habet, esse est animal. Neque denique semper est rationale: adæquas enim cum bestiis communem dicitur; inde indoles ovina, avina, lupina, canina; neque solus (ut enim mittam bruta, &c.) ipsa elementa habent rationem propria conservationis, ultra quod nihil apit.

xxxiii. Ubi initio observetur, quousque convenient Cardani ac Herbert sententiæ, & quid inter eas intercedat discriminis. Cardani assertio est, quod homo non plus sit animal, quam animal planta; id est, quod neque animal plus sit, neque homo animal. Herbert etiam si & ipse hominem non magis animal, quam vegetabile, id est, plantam esse doceat, non tamen cum animal negat. Dum enim hominem respectu actionis, vel certarum actionum animal esse agnoscit; dum eundem semper, nec solum esse animal, affirmat, hocipso animal ipsum esse largitur amissi, quod animal genus sit homini nolit admittere. Uterque igitur validam esse putat concludendū rat

*vegetabilem. Neque solus: quodcumque enim sensum habet, aequè est animal. Neque denique semper est rationale: à lo-
zian enim cum bestiis communem obtinet; inde indoles ovina, avina, lupina, canina; neque solus (ut enim mittam bruta, &c.) ipsa elementa habent rationem propria con-
servationis, ultra quod nihil apit.*

xxxii. Ubi initio observetur, quo-
usque convenient Cardani ac Herberti
sententiæ, & quid inter eas intercedat dis-
criminis. Cardani assertio est, quod
homo non plus sit animal, quam animal
planta; id est, quod neque animal planta
sit, neque homo animal. Herbertus,
etiãmsi & ipse hominem non magis ani-
mal, quam vegetabile, id est, plantam,
esse doceat, non tamen eum animal esse
negat. Dum enim hominem respectu
certæ actionis, vel certarum actionum,
animal esse agnoscit; dum eundem non
semper, nec solum esse animal, affirmat,
hocipso animal ipsum esse largitur, eti-
ãmsi, quod animal genus sit hominis,
nolit admittere. Uterque igitur hæc
validam esse putat concludendirationem:

Si ho-

Si homo animal est, etiam est planta. Ceterum Cardano falsum est & antecedens & consequens; Herberto neutrum.

xxxiv. Sed quamobrem negat, obsecro, Herbertus, animal hominis esse genus? Primo id urget, quod homo non sit animal respectu omnium suarum actionum; sive, quod non omnes hominis actiones ab ejus animalitate proveniant; sed quaedam ab anima ipsius vegetativa, quaedam ex elementis, e quibus coaluit. Verum si illa ratio hęc aliquid probari neque corpus, neque substantia, hominis erunt genera, imo nullum plane dabitur ipsius genus; quod nullius formę genericę ea sit indoles, ut principium sit adequatum omnium actionum quas edit species. Ita quis diceret, v. g. quod movetur homo, quod sentit, quod loquitur, ridet, ratiocinatur, ab ejus esse substantialitate, in quantum tali? Falsum proinde & omnino absurdum est primum illud fundamentum, cui suam de hominis animalitate opinionem Herbertus superstruit.

xxxv. Nec

xxxv. Nec minus est *ἄλλοθεν*,
 quod putat, cum quibuscumque rebus
 homo actiones aliquas aut quaedam attri-
 buta habet communia, has omnes, eodem
 modo, quo animal, de ipso posse prædi-
 cari? Quid enim? annon varia homo ha-
 bet communia cum asino, bove, lepore?
 annon cum trunco, fungo, plumbo, la-
 pide? Ergo, si Herbertianæ standum Phi-
 losophiæ, nihil prohibebit, quo minus
 hominem asinum esse dicas, bovem, le-
 porem, truncum, plumbum, lapidem.
 Neque tamen crediderim, Herbertum,
 vel quisquis ejus admiratur novam sapi-
 entiam, sua facturum illa Menedemii
 Terentiani, *Heavtont. act. v. sc. 1, 3.*

— *In me quidvis harum rerum convenit
 quæ sunt dicta in stultum: caudex, stipes,
 asinus, plumbeus.*

vel ista Plautini Nicobuli, *Bacch. act. v.
 sc. 3, 1.*

*Quicumque ubique sunt, qui fuerunt, qui
 que futuri sunt posthac
 Stulti, stolidi, fatui, fungi, bardii, blenni,
 buccones,*

Solus ego omnes longe antedeco stultitia.

S

Ma-

Male enim hæc elogia concordatura essent cum magnificis illis encomiis, quæ alias passim sibi noster arrogat, notata libro de Tribus Impostoribus sect. 1. 2. Videlicet non ideo homo est & dicitur animal, quod quædam ipsi sunt cum aliis animalibus communia; sed quod formam habet animalis specificam. Quisli æque specificam agnosceret formam asini, bovis, leporis, asinus sane, bos, lepus, foret dicendus. Quia vero cum antea memoratis entibus formam non nisi genericam, vel propiorem, vel remotiorem, homo participat, quod cum asino sensum habet communem, non asinum eum efficit, sed animal; quod cum planta animam, non plantam, sed animatum; quod cum lapide materiam, non lapidem, sed corpus; atque ita porro, ad ipsam usque ascendendo entitatem, quæ cum DEO etiam ac angelis homini communis est, nec tamen DEUM illum facit aut angelum.

xxxvi. Porro pro sua firmanda opinione id affert Herbertus, quod homo non semper, fit animal, ut qui in utero vitam

vitam degat vegetabilem. Cui favere omnino videtur Aristoteles, libro II de Generat. Animalium, cap. III, ubi, foetum humanum initio vitam plantæ, tum vitam animalis, demum vitam hominis vivere asserit.

xxxvii. Resp. Loquitur *ἀόυσυλα* Herbertus. Si enim embryo animam non habet nisi vegetativam, animaque sensitiva, quæ animalis specifica forma est, destituitur, utique non est homo; quum fieri nequeat, ut sine sensitiva anima aliquid homo sit. Iam vero solum de Homine nunc quæritur, an semper & necessario sit animal, non de futuri hominis materia, cujusmodi est foetus ex Herberti opinione anima sensitiva carens. Nihil proinde ad rem facit ista objectio.

xxxix. Quod ad citatum Aristotelis locum attinet, non eodem modo ab Interpretibus is accipitur. Quidam enim id velle Philosophum existimant, quod in materiam, ex qua homo generatur, primum anima introducatur vegetativa, deinde sensitiva, tandem vero rationalis. Horumque iterum nonnulli tres

S 2

putant

putant reapsa diversas animas semper in homine manere: aliqui vero per adventum sensitivæ vegetativam, per adventum animæ rationalis sensitivam expelli censent. Contra alii Aristotelem loqui ajunt, *non de multiplici anima, sed de eadem prius exercente nutritionem, secundo sensationem; ceu scribit Mendoza de Gener. & Corr. disp. II, sect. IIX, §. 102. Quam interpretationem ex Alberto & Philopono repetens Franciscus Murcia, super II de Anima, disp. I, quæst. III, notare illos observat, Philosophum non dixisse, hominem prius esse plantam, deinde animal; sed, eum prius vivere vita planta, deinde vita animalis, tandem vita hominis. Ex horum igitur mente distinguendum heic erit inter actum primum & secundum, ac dicendum, quando primum nutrirî incipit in utero materno fœtus, actum secundum animæ sensitivæ & rationalis nondum adesse, id est, nondum actu eum sentire & intelligere; tametsi adsit omnino actus primus, sive ipsa forma sentiens rationalis: animam vero vegetativam statim a primo ortu quoad*
utrum-

utrumque actum adesse, ita ut non solum ipsa ejus substantia embryoni insit, sed & per hanc actu vivat, nutriatur, & augetur foetus. Id quod *ἔν τῷ Φυτῷ βίον*, *vivere vitam plantæ*, vocat Aristoteles, haud dubie heic respiciens ad opinionem illam, quod embryo, antequam separatur ab utero materno, non proprio ore cibum assumat, eumque suo ventriculo concoquat; sed sanguinem a matre jam digestum per umbilicum hauriat, eoque non aliter ac reliqua istius foeminae membra nutriatur. Huc enim tendit quod habetur lib. vii. Histor. Animal. cap. ix: *αὐξάνεται γὰρ ζῶα πάντα, ὅσα ἔχει ὀμφαλόν, διὰ τὸ ὀμφαλῶν, Augentur animalia omnia, quibus est umbilicus, per ipsum umbilicum.* et alterum illud, lib. ii de Generat. Animal. cap. vii: *οἱ λέγοντες τρέφονται γὰρ παῖδιά ἐν ταῖς ὑτέροις διὰ τὸ σπερμίδιον π βδάλλειν, ὡς ἐρῶ ὡς λέγασιν.* *Qui infantes ali in utero aiunt sugentes carunculam quandam, non recte dicunt.* Quo ipso perstringit Democriti, Epicuri, ipsiusque Hippocratis doctrinam; quod embryo in utero materno sugat, sive per

S. 3

suum

Inuimpius os alimentum capiat. Quam
 licet hodieque rejiciant ac impugnent
 communiter etiam recentiores, sine
 idonea tamen causa id fieri ostendit cele-
 berrimus Medicus, Guilielmus Harveus,
 de Generatione Animalium exerc. VII,
 ubi illam veterum sententiam multis pro-
 pugnat, tandemque sic disputationem
 concludit: *Rationi consentaneum esse, di-
 cendum est, ut foetus jam perfectior perfe-
 ctiore quoque modo (per os scilicet) enasria-
 tur, alimentumque perfectius, & duobus
 precedentibus coctionibus purius redditum
 (utpote à duobus excrementorum generi-
 bus defecatum) hauariat. Initio quidem,
 per umbilicales radices alitus, planta vitam
 quandam degit; unde corpus crudum, al-
 bum, atque imperfectum conspicitur, &
 planta instar, immobile atque iners manet.
 Quamprimum verò per os eodem alimenti
 ulterius elaborato fruitur, quasi spiritu
 diviniore gaudens, & sublimiore exultans
 vegetationis gradu, mucago dicta in carnis
 naturam transit, motiva organa distin-
 guuntur, spiritus locupletantur, motum-
 que orditur; nec jam amplius, plantarum
 more,*

more, per radices; sed, animalis instar, per os nutritur, & illius vitam degit.

Verum hæc obiter. Ad Aristotelem ut redeamus, sive is ita exponatur, ut nudam animam vegetativam embryoni tribuat, sive sic, ut non neget ipsi animam sensitivam quoque & rationalem, sed actus dumtaxat ejus secundos, seu operationes, parum sane juvabit Herberti causam. Quod si enim prius statuas, verum quidem erit, foetum ex mente Philosophi sola vegetativa anima informatum non esse animal; sed non illico verum erit propterea, quod vult Herbertus, hominem non semper esse animal; quum hujusmodi sensitiva & rationali anima carens foetus nequaquam homo sit. Sin eligas posterius, ubi forma adest sensitiva, ibi est animal, sive operetur forma illa, sive non.

xxxix. Tandem communi sententiæ, Animal esse hominis genus, & illud obstare putat Herbertus, quod non solus homo est animal, sed prædicatum hoc ei commune cum omnibus sentientibus. Ubi vide extremam novæ hujus sapientiæ

absurditatem. Genus describit, sub
 initium suæ Isagoges, Porphyrius, τὸ
 κτ̄ πλειόνων καὶ Διαφερόντων τῶ εἶδει, ὡς
 τῶ τίθει κατηγορούμενον, quod de multis &
 specie differentibus dicitur, κτ̄, quid rei
 sit, quæritur. & paulo post ait: τῷ ἰδίῳ
 Διαφέρει τὸ γένος, ὅτι τὸ μὲν ἴδιον καθ' ἑνὸς
 μόνου εἶδος ἔστιν ἴδιον, κατηγορεῖται, καὶ τῶν
 ὑπὸ τὸ εἶδος ἀτόμων ὡς τὸ γελαστικὸν ἀν-
 θρώπων μόνου, καὶ τῶν κτ̄ μέρος ἀνθρώπων
 τὸ δὲ γένος ἔχει ἐνὸς εἶδος κατηγορεῖται, ἀλλὰ
 πλειόνων τε καὶ Διαφερόντων, Genus a Pro-
 prio hoc differt, quod proprium de una mo-
 do specie, cuius proprium est, dicitur, iis-
 que individuis quæ species continet; ut
 videns de sola homine singulisque hominibus
 dicitur: Genus autem non solum de una specie
 dicitur, sed de multis, iisque differentibus.
 Estque petita illa Generis definitio ex
 Aristotelis Topicorum libro 1 cap. iv,
 ubi iisdem plane verbis habetur. uti &
 ceteris istis Porphyrianis gemina plane
 sunt quæ Topic. libro iv, cap. 1, Philo-
 sophus monet, ὅτι πλεον τὸ γένος ἢ τὸ
 εἶδος καὶ τὴν Διαφορὰν λέγουσιν, Genus ad
 plura quam speciem & differentiam perti-
 nere;

vere; sive, Genus specie ac differentia esse latius. Adde Analyt. poster. lib. II. cap. XIV, ubi modum investigandi definitiones tradens idem, a latioribus initium heic faciendum esse docet. Quæ igitur dementia cepit Herbertum, ut ideo animal genus hominis esse neget, quia non de hoc solo, sed pluribus etiam aliis dicitur? cum utique, nisi id fieret, ne quidem hominis genus esse posset. Adeo nimirum superbi isti novæ Philosophiæ conditores, veterisque sapientiæ contemptores, *faciunt intelligēdo, ut nihil intelligant.*

XL. Atque sic evidenter ostendimus, irritum fuisse conatum illum, quo Philosophis, animal hominis genus esse, docentibus, bellum tanto supercilio indixit Herbertus. Iam quod porro ad ejusdem hominis attinet differentiam, quam Rationalitatem esse itidem ipse negat, (non solum loco qui in præsentia a nobis examinatur, sed & eodem de Veritate libro pag. 273. ubi similiter eos sugillat, *qui Rationale tanquam ultimam Hominis differentiam tventur*) etiamsi propositum nunc nobis non sit, nostram

S s.

facere

facere litem quam de differentia ista inter Philosophos agitari novimus, id tamen non possumus tacere, ejus esse conditionis argumenta quibus illam Herbertus impetit, ut, nisi solidiora magisque *stringentia* suppetant, vulgo receptæ sententiæ non sit magnopere; metuendum. Quid enim est, obsecro, quod, hominem non semper esse rationalem, sed *ἀλογίαν* cum bestiis communem obtinere, ex indole quorundam ovina, avina, lupina, canina, probare nititur? Certe homines plusquam ferinam indole præ se ferre interdum, rituque beluino sæpe vivere, nimis verum est. Sed heic cogitandum, quod aliud sit, ratione non recte uti; aliud, *ἀλογον* esse, seu ratione prorsus destitui. Neque etiam ex eo, quod ratione temperamenti interdum homo ad hujus illiusve *bruti naturam* accedit propius, statim colligendum, omnino intellectu ipsum carere. Porro quid est, quod ait, non solum hominem esse rationalem, quum & bruta, & ipsa elementa rationem habeant? Sane qui rationalitatem differentiam hominis spe-

speci-

specificam esse docent, eos, ni causa ve-
 lint cadere, definitionem Rationis dare
 oportet talem, quæ nullo modo brutis,
 multoque minus elementis convenire
 possit. Si autem ludatur forsân ambigua
 vocabulorum *rationis* & *rationalis* signi-
 ficatione, disputatio omnis in *λογομαχίαν*
 tandem desinet doctis & veritatis aman-
 tibus viris indignam.

XLI. Mirari vero subit heic, tam
 discordibus cantare tibiis qui vulgarem
 Hominis differentiam, ut minus accu-
 ratam, impugnant. Herbertus videli-
 cet ideo eam rejicit, quod Ratio non soli-
 us hominis, sed cum brutis aliisque re-
 bus ipsi sit communis. Alii contra, uti
 in genere animalium non dari, præter ho-
 minem, quod rationis sit particeps,
 ambabus largiuntur (in subsidium vocan-
 tes heic ipsius Aristotelis auctoritatem, i
 Metaphys. i scribentis: Ἰὰ μὲν ἄλλα ταῖς
 φαντασίαις (ἢ καὶ) ταῖς μνήμαις, ἐμπειρίας
 δὲ μετέχει μικρόν. Ἰὸ δὲ τῶν ἀνθρώπων γέ-
 νος καὶ τέχνη καὶ λογισμοῖς, *Cetera anima-*
lia phantasias ac memoriis vivunt, experien-
tis vero partem participant: humanum autem
genus

genus arte etiam ac ratiocinationibus.) ita ob hoc ipsum 70 rationale in definitione Hominis differentiarum vices subire non posse, acriter contendunt.

XLII. Nimirum existimant qui posteriorem hanc tenent sententiam, in definitionibus non genus dumtaxat, sed & singulas differentias definito latius patere debere: quod exstructam esse oporteat definitionem ex natura prioribus & notioribus, notius autem esse nequeat nisi quod sit latius. Quam doctrinam imprimis deducunt ex II poster. Analyt. XVI. ubi modum definiendi tradens Philosophus, primo genus in definitione ponere, hoc vero postea dividere jubet in primas differentias: sub quarum una quum rem definiendam contineri necesse sit, hæc rursus, ex ipsius mente, dividenda, atque sic procedendum, donec omnes deprehensæ differentiarum: quæ singulæ quidem latius definito patent, omnes vero simul cum genere sumptæ, ejusdem cum ipso sunt latitudinis.

XLIII. Hoc igitur jacto fundamento, quandoquidem, communi hæc acquies-

quiescentes sententiæ, Hominis genus
 Animal esse statuunt, secundum Aristo-
 telem vero, lib. 1 Histor. Animal. cap. 1,
 variæ sunt animalis differentiæ, & qui-
 dem, si ad vivendi rationem attendatur,
 animalium quædam sunt ἐνυδα, aquati-
 lia, quædam χερσαία, terrestria; horum-
 que iterum alia πηλά, volatilia, alia
 πεζά, pedestria, alia ἐπιαυροτάξιζοντα, in-
 termedia, seu, quæ partim in aqua, par-
 tim in terra vivunt; primo ut certum po-
 nunt, hominem animal esse terrestre.
 Quia autem non omne animal terrestre
 homo est, ulterius differentiam hanc di-
 vidunt; & quandoquidem homo nec
 volatile est nec mediæ conditionis ani-
 mal, cum animal terrestre pedestre esse
 ajunt; per *animal pedestre* (ζῷον πεζόν)
 id intelligentes, quod pedestantum modo
 movet, quando victum ad vitam susten-
 tandam in terra quærit; & cui natura nec
 alas ad volandum dedit, nec ulla præter
 pedes istrumenta, quibus progressum
 promoveat. Porro quum non omne
 animal terrestre pedestre sit homo; am-
 plius pedestria animalia cum Philosopho
 dif-

disperſcunt in *περὶ ἰκτὰ*, reptilia, ſ. quæ ſerpunt, & *εἰλητικὰ*, tractim ac in orbem veluti ſe moventia; hominemque eſſe dicunt animal terreſtre, pedeſtre, grefſile. Sed quum nec huiusmodi animal omne homo ſit, ἵο' grefſile etiam in bipes, quadrupes, atque id quod multorum pedum eſt, ſubdividitur: ut tandē, quum homo bipes ſit, talis ejus naſcatur definitio, quod ſit *animal terreſtre pedeſtre grefſile bipes*.

XLIV. Nos, uti jam ſupra fuit monitum, nolumus in hæc inquirere curioſius: quibus conſilium eſt, non de tota Hominiſ definitione, ſed genere dumtaxat ejus, nunc agere. Aliis igitur diſquirendum & arbitrandum relinquimus, utra pluribus ac gravioribus difficultatibus obnoxia ſit definitio: an illa receptior, quod Homo *animal rationale* ſit? num vero altera iſta, quam, ceu Ariſtotelicis principiis magis congruam, ſolent propugnare qui priorem ut minus accuratam rejiciunt, quod ſit *animal terreſtre pedeſtre grefſile bipes*? idque ſolum dicimus: ſi cum Apollinaris congreſſurus Theologus, non
alia

alia sit quam posteriori illa Homini de-
 finitione instructus, difficilem ei
 pugnam cum adversario fore, palmam-
 que omnino dubiam redditum iri.
 Ecce enim. Hæreseos postulatur ab
 Ecclesia Apollinaris, celebris ille Lao-
 dicenæ Ecclesiæ seculo quarto Episcopus,
 quod *humanitatem CHRISTI dividerit*, ceu
 loquitur Gregorius Nazianzenus orat.
 x, (quæ est in de Pace) vel, *hominem in
 Deo imminuerit*, uti Augustinus lib. de
 xxiii diversis Quæstionibus, quæst.
 lxxx, ait; sive, ut idem scribit serm.
 cxci & cxcii de tempore, quod dixerit,
*Dei filium minus aliquid de humana susce-
 pisse natura*, adeoque ei *verum hominem
 copulare timuerit*. Docuit nimirum
 Apollinaris, CHRISTUM habuisse quidem
 corpus & animam *vegetativam* atque *sen-
 sitivam*, animam vero *rationalem* seu *men-
 tem* non habuisse, sed ejus vicem supple-
 visse τὸν λόγον, sive divinam naturam.
 Quam ipsius fuisse sententiam, clare testa-
 tur Augustinus Exposit. in Johannem,
 Tract. xliix, quando, de Apollinaristis
 verba faciens, *Videte*, ait, *absurditatem*
 & in

& insaniam non ferendam. Animam ir-
 rationalem Christum habere voluerunt,
 rationalem negaverunt. Dederunt ei
 animam pecoris, subtraxerunt animam ho-
 minis. uti & Enarrat. in Psalmum. 118,
 iterum de Apollinaristis agens, Illi, in-
 quit, Heretici dixerunt, hominem illum,
 quem suscepit Verbum, cum Verbum caro
 factum est, non habuisse mentem huma-
 nam; sed tantam; animam sine intelligen-
 tia humana fuisse. Hominem enim videtis.
 Unde constat? ex anima & corpore. Sed
 ipsa anima habet aliquid, quod non habent
 anima pecorum. Nam & pecora animam
 habent, & animalia vocantur. Non enim
 vocarentur animalia, nisi ab anima. Et
 videmus quia & ipsa vivunt. Sed quid ha-
 bet amplius homo, unde factus est ad ima-
 ginem Dei? quia intelligit & sapit; quia
 discernit bonum a malo; in hoc factus est ad
 imaginem & similitudinem Dei. Habet
 ergo aliquid quod non habent pecora. Illi
 igitur heretici, qui dixerunt, Dominum
 nostrum Jesum Christum non habuisse men-
 tem humanam, & illud quod λογικόν Greci
 dicunt, nos dicimus rationale, unde homo
 ratio.

ratiocinatur, quod non habent cetera ani-
mata, quid dicunt? Ipsum Verbum Dei
hoc erat in illo homine pro mente. Excla-
si sunt isti, respicit illos Catholica fides, qui
hæresim fecerunt: & confirmatum est in
Catholica fide, hominem illum, quem susce-
pit Sapiencia Dei, nihil minus habuisse quam
ceteri homines, quantum pertinet ad in-
tegritatem nature. Confer ejusdem
Augustini librum de Hæresibus ad
Quodvultdeum, hæres. LV, lib. VII Con-
fessionum, cap. XIX, Epistol. CXX, cap. IV,
& adde Epiphanium Hæres. LXXVII, Gre-
gorium Nazianzenum Tract. XLIX, sive
epistola II ad Cleodonium Presbyterum,
& Tract. XLV, seu epistola ad Nectarium,
Constantinopolitanum Episcopum. quem
posteriorem locum repetit Sozomenus
lib. VI Hist. Eccl. cap. XXVII. Ad insuper
Ruffinum lib. II Hist. Eccl. cap. XIX, So-
cratem lib. III, cap. XXXVII, Theodoritum
Histor. Eccles. lib. V, cap. III, & de Hære-
ticis fabulis lib. IV, hæres. X, Nicephorum
lib. IX, cap. XVII, lib. XI, cap. IV. item
Athanasium; apud quem, Dialogo IV,
de Trinitate, diserte Apollinarista: For
†
hæresis

ἡμῶς λόγῳ, ἐπὶ αἰθέριον εἶχε τὸ σῶμα,
 ἐκ ἧ καὶ ἦρθε ὁ πᾶντες, Et nos Apollina-
 ristaedicimus, quod corpus CHRISTI sensu
 fuerit pradtum, quo etiam id, quo affi-
 ciebat, senserit. Sed & notatu di-
 gnum est discrimen illud, quod inter
 Arii & Apollinaris dogma Svidas, in vo-
 ce Απολλινάριου, observat. Γαῖν ἀρριανῶν,
 inquiens, ἀψυχον πάντα λεγόντων τὸ σῶ-
 μα σῶμα, αὐτὸς (Απολλινάριου) εἶπε, ἐπὶ
 σῶμα μὲν ἐμψυχωμένῳ ψυχῇ ζωτικῇ ἀπέ-
 λαβεν, ὁ κύριος, οὗν ἡ ἡμέτερον ἔπεισ-
 ἦκαθ. Μηδὲ γὰρ δεηθῆναι φησι τὸ σῶμα
 ἐπειρηθῆναι ἀνθρώπων νοῦς, ἡγεμονομένῳ ὑπὸ
 τοῦ αὐτοῦ ἐκιδουκότητος τοῦ λόγου, Cuius Ar-
 riani prorsus inanitate Domini carnes
 dicerent, ipse (Apollinaris) dicebat, car-
 nem quidem anima animalis pradtam
 Dominum assumpsisse, nostram vero men-
 tem non admisisse. Dicit enim, opus fuisse
 humana mente illi carni, qua gubernaba-
 tur a Dei Verbo, quod ipsam induerat.
 Quibus conformia, quae ex recentiori-
 bus habet Martinus Chemnitius, lib. de
 duabus naturis in Christo cap. III: Arri-
 ani, sicut Athanasius & Cyrillus referant,
 ἦκε.

finxerant, carnem Salvatoris nostri πᾶν
 ἄψυχον, hoc est, simpliciter inanimatam
 esse, sed in illo corpore loco anima vegetati-
 va, sensitiva, rationalis, fuisse alteram
 naturam Christi, ita ut non tam humanam
 naturam, quam superficiem eius, assumpsit.
 Apollinaris vero disputavit, Christum
 assumpsisse quidem corpus vivens, hoc est,
 anima vegetativa & sensitiva preditum;
 negavit autem, mentem humanam, seu
 animam rationalem, Christum assumpsisse,
 sed divinitatem in illo corpore fuisse loco
 mentis, seu anima rationalis. item quæ
 leguntur apud Johannem Gerhardum, in
 Exegesi Loci de Persona Christi, cap. vi, 91.
 Ubi enim de ἀψύχοις agere is incipit,
 Illorum, inquit, due sære classes. Qui-
 dam finxerunt, λόγον assumpsisse carnem,
 πᾶν ἄψυχον, omni anima; etiam sensi-
 tiva ac vegetativa, destitutam, ut Ari-
 ani. Quidam disputarunt, λόγον assump-
 sisse corpus vivens, hoc est, anima vegeta-
 tiva & sensitiva preditum, sed anima rati-
 onali destitutum, divinitatem autem loco
 anima fuisse; ut Apollinaris & ipsius assecla.
 Cujusmodi testium nubem producere

T 2

heic

heic visum fuit, ut de genuina Apollinaris sententia constare possit rectius, quæ sane a multis scriptoribus sic aliquando proponitur, ut dubius relinquatur lector, num rationalem dumtaxat, an vero præter hanc sentientem quoque animam CHRISTO Servatori ille negatum iyerit. Quum proinde Apollinaris neque vegetativam, neque sentientem, sed solam animam rationalem CHRISTO negaverit; quid futurum, obsecro, si quis, ab hæresi ipsum liberaturus, quæ humanæ CHRISTI naturæ veritas evertitur, hunc in modum argumentetur:

Qui docet, CHRISTUM esse animal terrestre pedestre gressile bipes, is præter meritum insimulatur, quod veritatem humanæ Servatoris naturæ destruat;

Apollinaris docuit, CHRISTUM esse animal terrestre pedestre gressile bipes;

Ergo præter meritum insimulatur, quod veritatem humanæ Servatoris naturæ destruxerit?

Quid heic dicent illi, qui hominem
omni-

omnium optime definiri censent, quod sit
animal terrestre pedestre gressile bipes? Cer-
 te majorem illius argumenti propositi-
 onem in dubium vocare nefas ipsis, qui-
 pe immoto huic principio innixam: *Cui*
competit definitio, eidem & competit defi-
nitum. De minori vero neminem du-
 bitare sinunt, quæ paulo ante ex tot gra-
 vissimis scriptoribus dedimus, per-
 spicua testimonia.

ADDENDA NOVA

ad opusculum de Tribus

Impostoribus.

Pag. 2. lin. 7. adde: *Similiter amicus*
alius, A. A. L. cuius a multis annis ex fa-
miliariori conversatione certisque indicis
perspecta mihi fides; quod anno 1753 hoc LXVI
Genevæ apud bibliopolam quendam eum-
dem illum librum viderit & inspexerit,
comparaturus quoque, ni casu quodam ab
alio empore fuisset preventus, his diebus
mibi retulit. Pag. 201. lin. 4. adde: *Putæ*
eundem in modum, quo Spiritum sanctum
Orpheo tribuit Christiana fidei cavillato-

Ca

*Celsus, apud Origenem libro VII, τικαις
 nimirum Orpheα ἀνδρα ὁμολογῶμενους ὡς
 χρησιμοποιεῖται πνεύματι, vitam sine controuer-
 sia sancto afflatum spiritu. Pag. 22. lin. 4
 adde: Bene Salvianus, laudati supra ope-
 ris libro IV: Hoc interest, quod, etsi eadem
 agant barbari qua nos agimus, nos tamen
 maiore offensione peccamus. Possunt enim
 nostra & barbarorum vitia esse paria; sed
 in his tamen vitiis necesse est peccata nostra
 esse graviora. - Magna videlicet nobis
 prerogativa de nomine Christianitatis
 blandiri possumus, qui ita agimus ac vivi-
 mus, ut hoc ipsum, quod Christianus po-
 pulus esse dicimur, opprobrium CHRISTI esse
 videatur. At e diverso in Paganis quid
 horum simile qua dicimus? Numquid dici
 de Hunis potest: ecce, quales sunt qui Chri-
 stiani esse dicuntur? numquid de Saxoni-
 bus aut Francis: ecce, qua faciunt qui se
 asserunt CHRISTI esse cultores? numquid
 propter Maurorum efferos mores lex sacro-
 sancta culpatur? numquid Scytharum aut
 Gepidarum inhumanissimi ritus in maledi-
 ctum atque blasphemiam nomen Domini
 Salvatoris inducunt? numquid dici de illis
 illorum*

illorum potest: ubi est lex Catholica, quam credant? - Numquid hac de ulla istarum gentium dici queunt? Non utique. De nobis quippe Christianis omnia ista dicuntur: in nobis CHRISTUS patitur opprobrium: in nobis patitur lex Christiana maledictum. - Magis damnabilis est malitia, quam titulus bonitatis accusat; & reatus impij est, pium nomen.

INDEX

in

Librum de Tribus Impostoribus.

A.

- A**ngelorum existentiam negat Spinoza. 158.
 Anima immortalitatem negat Hobbes & Spinoza. 136. 185. seqq.
 Apostolorum manus fuit precipuum, ut testes essent resurrectionis & ascensionis CHRISTI. STA. 295. 199.
 Apostolos non ex revelatione, sed naturali iudicio, Epistolas suas scripsisse, Spinoza assertio est. 159.
 Eisdem decessis fundamentis Christianam religionem superstruxisse, atque inde tot conventiones & schismata in Ecclesia enata fuisse, idem affirmat. ibid.
 Eisdem deceptos in hoc fuisse ait, quod CHRISTUM a mortuis resuscitatum conspexisse se putarint. 203. 199.
 Apollonius & Apulejus solebant primævis Christianis objici, ut qui eadem cum Jesu Naz. patrassent Inimici. 87. 88.
 Arctinus nonnullis creditur esse auctor libri de Tribus Impostoribus. 1.
 Atheorum appellatio quam Latæ pateat. 26. 27.
 Ateismo

Deismo fores doctrina sua se obstruere gloria-
tur **Herbertus**. 16. 17.

Ipsè vero potius plenis velis **Atheismum** in
orbem invehere satagit. 25. 28. seqq.

Atheismus quo sensu **Herberto** obicitur. 25.
Augustinus indigne fert, **CHRISTI** nomen ab
hominibus **Paganis** haberi ludibrio.
216. seqq.

B.

Belgium omnium **Atheorum** & **fanaticorum**
Africa. 150.

Bellum ut quis gerat, sufficere ipsi, ejus rei vo-
luntatem habere, asserit **Spinosus**. 198.

Bonum & **Malum** natum nihil esse, sed, quid
utrumque sit, auctoritate solum **Civitas**
summæ, in ea potestatis decerni, **Hobbins**
& **Spinosus** docent. 193. seqq.

C.

Causa efficiens interna, & **Causa per emanatio-**
nem. 175

CHRISTUM magni aestimare videri vult **Spino-**
sa: sed fraudulentè agit. 201. 202.

Eam vero resurrexisse, inq, cælos ascendisse,
palam negat. 202. 203.

CHRISTO impostura per immanè blasphemiam
a **Paganis** & **Judeis** impingebatur. 75.

CHRISTI Satisfactionem præ ceteris fidei nostræ
mysteriis, vellicans **Herbertus** & **Hobbins**,
70. seqq. 135.

- CHRISTUM** fidemq; Christianã, iubente summo magistratu, abnegari sine peccato posse, statuit Hobbins, 125. 126.
- Eundem in doctrina de honorum & malorum Angelorum existentia, similibusq; dogmatibus falsis ad vulgares Judæorum opiniones se accommodasse, asserit Spinoza. 158
- CHRISTI** Spiritum Gentes etiam & Turcas habere Spinoza docet. 200.
- CHRISTI** nomen professi, si in eundem contumeliosi sunt, longe pejus peccant quam blasphemii Gentes. 219. seqq.
- Christiana Religio** incertitudinis & vanitatis insimulata ab Ethnicis. 54
- Eadem ipsis dicta Persuasio, Presumptio, uti Christiani Presumptores. *ibid.*
- Eadem accusata novitatis. 59. seqq.
- Eadem ut fatua, stolidã, absurda, maximeq; noxia, ab infidelibus tradita. 71
- Eandem ex Philosophorum suorum scholis peritã esse, cavillabantur Pagani. 61. 62.
- Eadem celerrime suis propagata. 64. seqq.
- Christianam religionem** qua ratione per sua principia evertere satagat Herbertus. 29. 59. 63.
- Ejus interitum uti olim sperarunt Pagani, sic nostro tempore Herbertus & Spinoza. 90. 91. 160.
- Christianis** primevis obstinatio, pertinacia, soli-

- Stoliditas, a Gentibus objecta. 68. seqq.*
- Iidem impostores, sophistae, praestigiatores, infidelibus audiabant. 76.*
- Iidem simplices, indocti, agrestes, Ethnicis dicebantur. 148. 149.*
- in eisdem calumnia alia sparsa. 220.*
- Iidem insultat Spinosa, quod sola commodi atq; utilitatis spe omnia metiantur, dum premia Virtutis post mortem sibi promittant. 186. 187.*
- Iidem ut homines factiosi & rebellis traducebantur, quod, antiquo repudiato Deorum cultu, novam CHRISTI religionem amplectebantur. 116. 117.*
- Concordiam Ecclesiasticam doctrina sua promoveri gloriatur Herbertus. 15. 18. 19.*
- Consensum universalem unicam Veritatis normam facit Herbertus. 14. 28. 29. 47. seqq.*
- Conscientiae tranquillitatem ex sua Theologia nasci jactat Herbertus. 15. 16.*
- Controversias Theologicas determinandi jus esse penes summam potestatem civilem, docet Hobbius. 109. seqq.*
- Credulitas Christianis tum a Gentilibus tum ab Herberto objecta. 55. 56.*
- Iidem ut homines factiosi & rebelles traducebantur, quod, antiquo repudiato Deorum cultu, novam Christi religionem amplectebantur. 116. 117.*

Dei

D.

Dei cognitionem naturalem negat Hobbins. 100.
Deum substantiam esse corpoream, idem statuit. 135.

Dei existentiam tamen agnoscere videtur vobis Spinoza, revera tamen non agnoscit, sed ambiguitate imponens, DE voce intelligit Naturam, sive hoc Universum. 171. 199.

Et huic tam impia sententia ex ipsa Scriptura S. patrocinium quaerere non erubescit. 179.

Deum quo sensu omnium rerum causam immanentem appellet Spinoza. 175. seqq.

Deum quomodo definiat idem. 177.

Dei providentiam videt & exagitat Spinoza. 180. 181.

Deum, id est, Naturam, necessario agere quidquid agit, ejusdem assertio est. 183.

De Deo quam reverenter loquendum. 219.

Diaboli existentiam negat Spinoza. 158. 184.
& quidem eodem usque argumento cum Celso Epicureo. 185.

E.

Ecclesia auctoritati aliquid tribuere videtur vobis Herbertus. 23. 24.

Ecclesia Catholica quamam ipsi sit. 32.

Ecclesia quid sit Hobbins. 135.

Apud cognitionem omnem vel verum esse vel falsam, quo sensu doceant Philosophi. 2.

Enla

Eulalia, Virgo Christiana, Gentilium idola pedibus conculcat. 119.

Extensio Dei attributum est Spinoza. 177.

F.

Falsum cum Impossibili confundit Herbertus. 8.

Fidem Christianorum ab auctoritate mere humana pendere docet Herbertus. 34. sqq. 45

Fidem justificantem impie idem sugillat. 72. sqq.

Fidem non necessario requirere verum dogmata, sed posse etiam falsissima quaevis credenda recte proponi, Spinoza assertio est. 167.

168.

Fidei doctrinam unumquemque posse, imo debere, (suo captu), ingenio, & quae tenet, opinionibus, convenienter, intelligere ac interpretari; adeo ut qui plane contrarias fovent de rebus divinis sententias, eandem nihilominus fidem, quod ad externum verborum sonum attinet, profiteri queant. 168. sqq.

Fedus solvere unicuique civitati licere, quando vult; nec habere tunc confederationem civitatem de quo queratur, sed suam potius stultitiam debere accusare, quod alteri credideris, Spinoza dogma est. 199.

Friderici 2. Imper. effatus de 3. Impossibilitatibus. 3.

!Gen

G.

- Gentiles quid a Christiana religione absterruerit.* 219. seqq.
- Gentilium sapientes absurdam Deorum cultum penitente conscientia secessati sunt.* 127.
- Quomodo Legibus introductam plurimorum excusaverint.* 128.

H.

- Heresium omnium vim per sua Theologia principia elidigloriatur Herbertus.* 15.
- Herbertus quanta dignitatis vir fuerit.* 4.
- stipendia in bello meruit.* 10
- quos libros ediderit.* 5.
- quantum sibi suisque inventis & scriptis tribuas.* 5. 10. 12.
- quomodo Doctores alios receptamque Scholasticam doctrinam contemnat.* 6. 10. 11.
- quam vana ejus sit jactantia.* 7.
- tenebrosa & anigmatica scribendi ratione data opera utitur.* 39
- Ejus ἀπειθευσία.* 8.
- Ejus simulata pietas.* 13. seqq. 19. 20.
- Ejus quinque articuli homini salvando necessarii.* 11.
- Quanto studio illos articulos indagaverit.* 12.
- Quantum articulis istis tribuat.* 14. seqq.
- Dei se causam agere, & ejus querere gloriam.*

am, proficitur.

14. 15.

Institutum suum primum callide dissimulat.

21. 59.

Non vult videri vera Religioni per suas doctrinas aliquid detrabere, aut statueret quidquam fidei bonis, moribus adversum.

21. seqq.

Interim Christianismi dogmata tanquam absurda & semet evertentia passim vellebat.

71.

& Christianis Doctoribus quin Mosi, Prophetis, Apostolicis, ipsiq; Christo, imposturas objicit.

77. seqq.

imo omnia veterum Paganorum in Christianorum capita exonerata convicia & calumnias repetit, suasque facit.

54. seqq.

Non constat sibi in doctrina de vera Religione negotio.

57. 58.

Eius precepta & monita ad heredes ac nepotes.

20.

Eius impostum maxima.

91. 92.

Hobbes, aequae ut Herbertus, elatissimi animi scriptor, & summe Philauti.

94. seqq.

De illo vivorum doctorum, ipsorumque ejus sympatriotarum, judicia.

96. seqq. 138.

Judicia contraria quorundam Gallo-

137.

Eius libri, qui extant.

93. 94.

Chri-

*Christianismi fundamenta, perinde ut Her-
bertus, concutere satagit, quamquam di-
versa methodo.* 99.

Conspirat cum antiquis Ethnicis. 112. 111.
121.

Christianam religionem seditionis postulat.
119. 120.

*Falsa ejus protestatio, nihil in scriptis suis
iradere se doctrina Eccl. Anglic. publica
adversum.* 134.

Dogmata ipsius precipua. 135.

*Eorum abominanda feditas tantam odii in
auctorem concitavit, ut nec in patria, nec
extra eam, tutum subsistendi locum in-
veniret.* 136.

I.

*Idololatria Gentilium qua ratione a sapientiori-
bus excusata fuerit.* 128.

*Impostura & fraudes, tum ab antiquis Genti-
libus, tum ab Herberto, aliisque recenti-
oribus Atheis, Christo, Prophetis, Apo-
stolis, Christianisque in universam
omnibus, objiciuntur. 2. 3. 75. seqq.*
225.

*Intellectus quo sensu subjeti dicitur Hobbes sum-
ma potestati civili.* 123.

Infernum nullum agnoscit Spinoza. 185. seqq.

*Infernales penas post consummationem seculi
nullas fore, Hobbesii doctrina est.* 136.
Ius

- Ius Natura* cujusmodi comminiscantur Hobbius
& Spinoza. 193. 196. 197.
- Illud non sana ratione, sed cupiditate & potētia*
determinari, nec quidquam eo prohiberi
consent nisi quod nemo potest. 194. 198.
- Iustitia & Charitas, quam toties Spinoza*
commendat, quamque Spiritus sancti fru-
ctum esse dicit, cujus sit indolis. 199.
- Iustitia & Injustitia, secundum Spinosam, a*
sola potestate Civili vim Iuris accipiunt. 195.

L.

- Legem summam Natura esse, ut unaquaque*
res in suo statu conetur perseverare,
idque nulla alterius, sed tantum sui habita-
tione; axioma Spinoza est. 197.

M.

- Mecenas Augustum cultum Deorum peregrinum*
detestari docet. 115.
- Malum & Bonum naturā nihil esse, sed, quid*
utrumque sit, auctoritate solum Civitatis,
summæque in ea potestatis, discerni, Hob-
biius & Spinoza docent. 193. seq.
- Miraculis quantum tribuat Herbertus.* 85. 86.
- Miraculis nō fidem sibi fecerint Theologi & Con-*
cionatores, nullo modo in Religionis
negotio audiendos esse, docet Hobbius.
107. 108.
- Mosis auctoritatem qua ratione dubiam & susse-*
ll stans

*Etiam reddere nitatur Hobbius. 105. sec.
 Muhammedani quomodo notas Ecclesie in-
 tificias ad suam applicare superstitionem
 nitantur.*

Mundum a seipso extitisse docet Spinoza

180

N.

*Nathanis Syri exemplum perperam profectus
 Hobbius.*

125.

Natura Spinoza est Deus.

172. 199.

Naturam propter finem agere, negat idem.

183.

*Natura statum quem comminiscantur Hobbius
 & Spinoza.*

139. 196.

*In eo nullum locum Iustitie aut Charitatis
 statuunt.*

194

*item, in eo unicuique facere licere qua-
 cumque & in quoscumque potest & liber.*

196. 197.

*mensuram Juris in hoc statu esse Utilitatem
 censent.*

196. 198.

*Idque nulla alterius, sed tantum sui habita
 ratione.*

197.

*Notitias communes unicam Veritatis normam
 facit Herbertus. 14. 28. 29. 47. seqq.*

O.

*Ochius auctor esse creditur nonnullis libri de
 Tribus Impostoribus*

1.

Olden

*Ldenburgius auctor Spinoſe eſt, ut opem
ſua Philoſophica & Theologica edat.
144. ſeqq.
Orphea Spiritum ſanctum habuiſſe docet Cel-
ſus. 294.*

P.

*Pacem publicam & privatam Theologia ſua
ſtabiliri jactat Herbertus. 15. 18. 19.*

*Paulum Apoſtolum impoſtorem omnium ma-
ximum vocat ſteleſſimus Julianus.
75.*

*Eundem ut hominem inſicitum tradidit,
ipſiusque doctrinam impie exagitat Her-
bertus. 74.*

*Peccatum non dari, niſi in ordine ad Civita-
tem cui obedientia negata, Spinoſa docet.
192. ſeqq.*

*Pietatem viteque ſanctimoniam doctrina ſua
promoveri, Herbertus gloriatur. 18.
19.*

*Pœnitentiam, qualem homini peccatori neces-
ſariam eſſe Scriptura S. docet, creditque
Eccleſia, Deo minime placere. Spinoſa ſta-
tuit. 192.*

*Poggius Florent. nonnullis auctor eſſe creditur
libri de Tribus Impoſtoribus. 1.*

*Polycarpi piſſimus ſereno, quum juberetur
CHRISTO convicium facere, 222.*

Poſſibile quid ſit Herberta. 9.

*Potestas Civilis sola jus habet determinare
quid justum, quid injustum, quid pium
& quid impium secundum Spinozae Phi-
sophiam.* 195. 1.

*Potestati summa civili, ut in aliis omnibus
sic quoque in Religionis & fidei negotiis
absolute obediendum esse, ejusque judi-
cio & arbitrio intellectum simpliciter
submitendum, Hobbii & Spinozae axioma
est.* 109. 110. 122. seqq. 208. 199.

*Pramia pœnasque post hanc vitam superesse
nullas, Spinoza docet.* 185. 199.

*Propheta requisita quanam sint, ex Herbertis
sententia.* 80. 81.

*Prophetas Ecclesie Judaicae pro Impostoribus ha-
bet Herbertus.* 82. seqq.

*Iidem homines melancholici, phantastici, &
stolidi, quique ex preconceptis falsis ac ab-
surdis opinionibus multa scripserunt, e
sententia Spinozae.* 154. 199.

*Iidem, rursus Spinoza judice, homines
magis irritaverunt, quam correxerunt.*

213.

R.

Rationis humanae cœcitas. 18. 19.

*Religionem veram cum orbe condito cupisse
& ad finem usque ejus durare oportet.*

89.

*Religionis summam a suprema potestate
Qua*

Civile arbitrio pendere docet Hobbius.

100.

*Religionis mutationem quantopere deestati
sint veteres idololatra.*

113. *seqq.*

Et quas ob causas.

115.

*Religioni a majoribus acceptæ quam perti-
naciter iidem adhaerint.*

121.

*Revelationem magnifacere videri vult Herber-
tus.*

22. *seqq.*

Quæ vero genuina ejus betæ sententia.

33. *seqq.* 41. 42.

*Eandem incertam reddere summa etiam ope-
nititur Hobbius.*

103. *seqq.*

Quæ de eadem Spinoza fit sententia.

154.

seqq.

*Robotami, Angli, de Hobbi portentosius dogma-
tibus carmen.*

97

S.

*Salus et beatitudo, quam probis pollicetur Spi-
noza, cujusmodi sit.*

190. 191.

*Scripturæ sacræ eximiam auctoritatem tribuere
videri vult Herbertus.*

24.

*revera autem pessime de illa sensit, nec nisi
verisimilia esse vult, admodumque incerta
et suspecta, partim quoque omnino fal-
sa, quæ in illa traduntur.*

34. *seqq.* 43.

46.

eandem corruptam esse docet, ambiguamque

U 3

U Les-

Et Lesbiam credulitatis regulam appella.

45. 48

imo eodem loco illam habet quo Talmud & Alcoranum.

51. 52

Scriptura S. auctoritatem, interpretationem, canonizationem, a summa potestate Civili suspendit Hobbins. 100. seqq. 109. 111.

112. 134. 135.

Scripturam S. magni omnino fatere videri vult Spinoza.

146. 162. 163.

in ea tamen multa occurrere falsa, fabulosa, auctoritate, sibi que directe adversa, idem asserit.

152. 161.

Scriptura S. corpus non integrum ad nos pervenisse, sed ejus dumtaxat fragmenta habere nos, docet Spinoza.

16.

Scriptura libros non a Mose & Phrophetis, sed multis demum seculis post auctorum, quorum nomina praefertunt, mortem fuisse conscriptos, Hobbsii & Spinoza assertio est.

161.

Spinoza quis & qualis.

139. seqq. 151.

Vocatus ac professionem Philosophicam Academia Heidelberg.

141.

Quae scripta ediderit.

142.

Videri vult Christianismi principis nequaquam adversari.

142. 164. seqq.

200. seqq.

Et Atheismum abominari.

143.

nihilque docuisse quod pietati patriaque

84-

Batavia legibus non consent. 147.
182.

*Sed protestatio ejus facta contraria est, mer-
itque dolis & fraudibus laetorem
circumvenire satagit.* 166. seqq. 189.
199.

Celsi non semel premis vestigia. 185. 204.
205. 293.

*Summum hominum Bonum in amore hujus
Universi, siue Natura, constituit.*
187.

*Spiritus sancti internum fidei testimonium
ridet Herbertus.* 40.

*Spiritum S. etiam Gentilibus tribuunt Celsus &
Spinosa.* 200. 294.

T.

*Theologos Christianos eorumque doctrinam
acerbe traducit Herbertus.* 13. 16. 28.

Insanos & mente captos illos vocat. 14.

Atheismo viam ipsos sternere cavillatur. 17.

De Tribus Impostoribus liber an exstet. I.

Ejus quis auctor. *ibid.*

Trinitatis dogma quomodo pervertat Hobbinus
135.

*Turca Imperatori suo jus interpretandi Alco-
ranum tribuunt.* 129. 133.

Veri

*Verisimile quid Herberto sit.
Verum cum Certo confundit Herbertus.
Vitam aliam post hanc superesse negat Spino*

185. seqq.

Handwritten text on the left margin, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

& Legis credulitati regulam applicatam
418

*imo eodem loco illam habet quo Talmud
Alcoranum.* 51. 72

*Scriptura S. auctoritatem, interpretationem,
canonizationem, & summam potestate Civili
suspendit Hobbes.* 100. seqq. 109. 111.
112. 114. 115.

*Scripturam S. magni omnino facere videtur
Spinoza.* 146. 162. 169.

*in ea tamen multa occurrere falsa, fabulosa
adventitia, sibi que directe adversa, idem
asserit.* 112. 161.

*Scriptura S. corpus non integrum ad unum
misit, sed ejus dumtaxat fragmenta habet.
re nos, docet Spinoza.* 16

*Scriptura libros non a Mose & Prophetis, sed
multis demum seculi post auctorum, quorum
nomina praefertur, mortem
conscriptos, Hobbes & Spinoza esse
est.* 11

Spinoza quis & qualis. 139. seqq.
*Vocatus ac professionem Philosophiae
demia Heidelberg.* 14

Quae scripta ediderit. 14
*Videri vult Christianismi principia
quaquam adversari.* 142. 166. 169.
200. 201.

*& Atheismum abominari.
nihilque docuisse quod, pietati pariter*

Batavia legibus non conſent. 147.

*Sed profeſſatio ejus facta contraria eſt, mer-
riſque dolis & fraudibus leſtorem-
circumvenire ſatagis.* 166. ſeqq. 189.

Celſi non ſemel premis veſtigia. 135. 204.

*Summum hominis Bonum in amore hujus
Univerſi, ſive Natura, conſiſtit.*

*iritus ſancti internum fidei teſtimonium-
ridet Herbertus.*

*iritum S. etiam Gentilibus tribuunt Celſus &
Spinofa.* 40.
200. 294.

T.

*cologos Chriſtianos eorumque doctrinam
acerbe traducit Herbertus.* 13. 16. 28.

Inſanos & mente captos illos vocat. 14.

Atheismo viam ipſos ſternere cavillatur. 17.

Tribus Impoſtoribus liber an extet. I.

Ejus quis auſtor. *ibid.*

nitatis dogma quomodo pervertat Hobbius

*rea Imperatori ſuo jus incorporeandi Alce-
monum tribuunt.* 135.

129. 133.

Veri

